

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХОДАК ЄВГЕНІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 342.951+347.736 (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ
ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ**

**12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
(081 – Право)**

Подается на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Є. С. Ходак

Науковий керівник **Теремецький Владислав Іванович**,
доктор юридичних наук, доцент

АНОТАЦІЯ

Ходак Є. С. Адміністративно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» (081 – Право). – Тернопільський національний економічний університет (дисертацію виконано в Харківському національному університеті внутрішніх справ), Тернопіль, 2017.

Дисертацію присвячено системному дослідженню науково-практичних проблем адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні. На підставі комплексного аналізу положень теорії адміністративного права, національного та зарубіжного законодавства, практики його застосування сформульовано нові науково обґрунтовані висновки, пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення законодавства у досліджуваній сфері.

У роботі вдосконалено періодизацію розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні з урахуванням особливостей нормативно-правового забезпечення кожного періоду.

Визначено ознаки Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, які характеризують його як суб'єкта адміністративно-правового регулювання відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, а саме: наявність владних повноважень у сфері забезпечення відшкодування коштів за вкладами, здійснення регуляторної діяльності, виведення неплатоспроможних банків з ринку, застосування адміністративної відповідальності за порушення чинного законодавства у вказаній сфері, соціально спрямований характер цілей системи гарантування вкладів та завдань Фонду гарантування вкладів фізичних осіб тощо.

З'ясовано, що Фонд гарантування вкладів фізичних осіб належить до суб'єктів інфраструктури безпеки банківської діяльності, завданням якої є

забезпечення повернення кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів.

Систематизовано нормативно-правові акти, на підставі яких реалізується регуляторна діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що дозволило отримати комплексне уявлення про стан нормативно-правового забезпечення регуляторної діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та визначити напрями його удосконалення.

Здійснено класифікацію завдань Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, шляхом поділу їх на: зовнішні (забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб; виведення неплатоспроможних банків з ринку) та внутрішні (вдосконалення системи управління персоналом; удосконалення регуляторної діяльності; покращання процесу управління активами; уникнення дефіциту ліквідності тощо).

Здійснено теоретичне розмежування функцій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на основні і додаткові та їх розподіл за групами, утвореними відповідно до напрямів діяльності Фонду, з урахуванням особливостей, властивих кожній окремій групі функцій. Класифіковано функції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за такими групами: 1) формування та розміщення коштів; 2) обслуговуючі; 3) контролюючі; 4) інформаційні; 5) аналітичні; 6) захисту прав та законних інтересів вкладників банку; 7) штрафні (наказні) тощо.

Сформульовано поняття принципів діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, під яким запропоновано розуміти закріплені в законодавстві основні засади його діяльності, що мають універсальний та загальнообов'язковий характер, спрямовані на визначення організаційної структури та правил взаємодії Фонду з банками, вкладниками, державою, органами фінансового контролю держави та іншими учасниками відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб.

Вказано, що адміністративно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є системою закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та значення у системі правовідносин, що виникають

у процесі створення і функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведенням неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків, вказують на його відмінність від інших суб'єктів права та визначають порядок відносин між ними.

Визначено структуру адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, яка складається з цільового блоку, структурно-організаційного блоку, компетенції та юридичної відповідальності посадових та службових осіб Фонду. Встановлено, що організаційно-штатна структура Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є трьохрівневою. Перший рівень представляє адміністративна рада Фонду, яка здійснює загальне керівництво Фондом; другий – утворює виконавча дирекція Фонду, яка здійснює управління поточною діяльністю Фонду; третій – складається зі структурних, самостійних підрозділів Фонду, які виконують покладені на них функції залежно від напрямів діяльності Фонду.

Запропоновано класифікацію повноважень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з урахуванням таких критеріїв: структурний підрозділ Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що їх здійснює; напрям (сфера) діяльності Фонду; функції, на виконання яких реалізуються повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; значимість повноважень; час здійснення.

Розкрито особливість адміністративно-правового статусу працівників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, яка полягає у тому, що на них не поширюється цивільно-правова відповідальність, оскільки вони перебувають під захистом Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», тому шкода, заподіяна внаслідок їх рішень, дій та/або бездіяльності, у тому числі шкода, заподіяна внаслідок професійної помилки членів виконавчої дирекції Фонду та/або уповноважених осіб, відшкодовується за його рахунок відповідно до умов договорів страхування страховими компаніями.

Вивчення зарубіжних моделей гарантування вкладів фізичних осіб дало змогу дійти висновку про необхідність переходу національної системи гарантування вкладів фізичних осіб до моделі змішаного типу, що дозволить

розширити участь недержавних інститутів у забезпеченні захисту прав і законних інтересів вкладників та, відповідно, зменшити фінансове та організаційне навантаження на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, сприятиме підвищенню гнучкості функціонування системи гарантування вкладів, прискорить процеси правової адаптації нормативно-правової бази України до норм і стандартів ЄС у сфері страхування банківських вкладів.

З урахуванням позитивного досвіду Республіки Білорусь запропоновано: поступове підвищення граничного розміру суми відшкодування за вкладами; надання можливості отримання вкладником відшкодування у валюті вкладу; розмежування процедур виплати відшкодувань за вкладами та ліквідації банку.

Сформульовано напрями вдосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: збільшення обсягу коштів Фонду необхідних для здійснення виплат відшкодувань вкладникам за рахунок розширення напрямів розміщення коштів Фонду; скорочення строків здійснення процедур щодо ліквідації неплатоспроможного банку; реформування механізму відшкодування вкладів шляхом вдосконалення положень законодавства щодо категорій вкладів, які не відшкодовуються, та обмеження кола осіб, вклади за якими не підлягають відшкодуванню, запровадження системи розрахунку регулярних зборів на основі оцінки ризиків банку (диференційованих зборів) тощо.

Встановлено, що правова природа взаємодії НБУ з Фондом гарантування вкладів фізичних осіб має координаційний та інформаційний характер і спрямована на реалізацію ресурсно-забезпечувальної, регулятивної, наглядової, контрольної, аналітичної та інформативної функцій. З'ясовано напрями взаємодії НБУ та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Запропоновано такі заходи підвищення ефективності взаємодії Фонду гарантування вкладів фізичних осіб і НБУ: у частині роботи з проблемними активами банків (стандартизувати інструменти роботи з неефективними банками, забезпечити розбудову інституту куратора, тимчасового керівника та ліквідатора банку); у частині захисту прав і законних інтересів вкладників й кредиторів банків (запровадити механізм захисту прав міноритарних акціонерів, в тому числі,

шляхом застосування примусового викупу та продажу акцій; унормувати позасудове врегулювання спорів між банками та вкладниками; підвищити прозорість і зручність виплати коштів вкладникам банків, що ліквідовуються).

Ключові слова: вклад, депозит, гарантування вкладів, система гарантування вкладів фізичних осіб, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, відшкодування вкладів фізичних осіб, адміністративно-правовий статус, Національний банк України, ліквідація банків, організаційно-штатна структура, повноваження, юридична відповідальність посадових і службових осіб, взаємодія.

ANNOTATION

Khodak Ye. S. Administrative and Legal Status of the Deposit Guarantee Fund. – *On the rights of manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Ternopil National Economic University (dissertation was written in Kharkiv National University of Internal Affairs), Ternopil, 2018.

The dissertation is focused on the systematic research of scientific and practical problems of administrative and legal status of the Deposit Guarantee Fund in Ukraine. The author has formulated new scientifically grounded conclusions, suggestions and recommendations for the improvement of legislation in the researched sphere on the basis of a comprehensive analysis of the provisions of the theory of administrative law, national and foreign legislation, the practice of its application.

The work has improved the periodization of the development of the system of guaranteeing deposits of individuals in Ukraine, taking into account the peculiarities of regulatory provision of each of the periods.

The author has determined the features of the Deposit Guarantee Fund, which characterize it as the subject of administrative and legal regulation of relations in the field of guaranteeing deposits of individuals in Ukraine, namely: the availability of powers in the field of ensuring the reimbursement deposit funds, regulatory activity, withdrawal of insolvent banks from the market, the authorities to apply administrative

liability for violating the current legislation in this area; socially oriented nature of the objectives of the deposit guarantee system and tasks of the Deposit Guarantee Fund, etc.

It has been clarified that the Deposit Guarantee Fund belongs to the subjects of the security infrastructure of banking activities, which task is to ensure the repayment of loans, increase of profitability, maintenance of liquidity, reduction of bank risks, guarantee of deposits.

The author has systematized the regulatory acts, which are the basis for realizing regulatory activity of the Deposit Guarantee Fund that made it possible to get a comprehensive picture of the state of normative and legal provision of the regulatory activity of the Deposit Guarantee Fund and to determine the directions for its improvement.

The classification of the tasks of the Deposit Guarantee Fund by dividing them into: external (ensuring the functioning of the system of guaranteeing deposits of individuals; the withdrawal of insolvent banks from the market) and internal (improvement of the personnel management system; improvement of regulatory activity; improvement of the assets management process; avoiding the liquidity shortages, etc).

The author has accomplished theoretical separation of functions of the Deposit Guarantee Fund for basic and additional ones and their distribution according to the groups formed in regard to the directions of the Fund's activities, taking into account the peculiarities inherent in each particular group of functions. The functions of the Deposit Guarantee Fund are classified according to the following groups: 1) formation and allocation of funds; 2) serving; 3) controlling; 4) information; 5) analytical; 6) protection of the rights and lawful interests of depositors of the bank; 7) punitive (liable to punishment), etc.

The author has formulated the concept of the principles of the activities of the Deposit Guarantee Fund, which is supposed to understand the basic principles of its activity enshrined in the legislation, which have universal and obligatory nature, aimed at defining the organizational structure and rules of interaction of the Fund with banks,

depositors, the state, financial control agencies of the state and other participants of the relations in the field of guaranteeing deposits of individuals.

It has been specified that administrative and legal status of the Deposit Guarantee Fund is the system of the features enshrined in regulatory acts, which determine its role, place and significance in the system of legal relations arising in the process of creation and functioning of the system of guaranteeing deposits of individuals, the withdrawal of insolvent banks from the market and liquidation of banks, indicate on its difference from other subjects of law and determine the procedure of relations between them.

The author has determined the structure of administrative and legal status of the Deposit Guarantee Fund, which consists of the target-oriented unit, structural and organizational unit, competence and legal liability of the officials and civil servants of the Fund. It has been established that the institutional structure of the Deposit Guarantee Fund is three-pronged. The first level is represented by the Administrative Board of the Fund, which manages the Fund's general management; the second – is formed by the Executive Directorate of the Fund, which manages the current activities of the Fund; the third – consists of structural, independent units of the Fund, which perform the functions assigned to them depending on the directions of the Fund's activities.

The classification of powers of the Deposit Guarantee Fund has been suggested taking into account the following criteria: the structural unit of the Deposit Guarantee Fund, which carries them out; the direction (sphere) of the Fund's activities; functions, which promote the realization of the powers of the Deposit Guarantee Fund; the significance of powers; the time of the implementation.

The author has revealed the feature of administrative and legal status of the employees of the Deposit Guarantee Fund, which is that they are not subject to civil and legal liability because they are protected by the Law of Ukraine “On the System of Guaranteeing Deposits of Individuals”, therefore, the damage caused by their decisions, actions and / or omission, including damage caused by a professional mistake of the members of the Executive Directorate of the Fund and / or authorized persons, shall be

reimbursed at its expenses in accordance with the terms of the insurance contract by insurance companies.

The study of foreign models of guaranteeing deposits of individuals made it possible to conclude on the necessity of the transition of national system of guaranteeing deposits of individuals to a mixed-type model, which allow to expand the participation of non-state institutions in ensuring the protection of the rights and legal interests of depositors and, accordingly, to reduce the financial and organizational burden on the Deposit Guarantee Fund; facilitate the increase of the flexibility of the functioning of the deposit guarantee system, accelerate the processes of legal adaptation of regulatory base of Ukraine to the EU norms and standards in the field of insurance of bank deposits.

Taking into account the positive experience of the Republic of Belarus, it has been offered: gradual increase of the limit amount for the deposit compensation sum; provision of the opportunity to receive a deposit reimbursement by a depositor in the deposit currency; differentiation of procedures for paying compensation according to deposits and liquidation of banks.

The directions for improving the activity of the Deposit Guarantee Fund have been formulated: increasing the funds of the Fund necessary for carrying out reimbursement payments to depositors through the expansion of the Fund's investment of funds; reducing the terms for the implementation of procedures for the liquidation of an insolvent bank; reforming the mechanism for reimbursement of deposits by improving the provisions of the law on non-reimbursable deposit categories and limiting the range of persons, whose deposits are not subject to reimbursement, implementation of the system for calculating regular fees based on bank risk assessment (differentiated fees), etc.

It has been established that the legal nature of the interaction between the National Bank of Ukraine and the Deposit Guarantee Fund has a coordinating and informational character and is aimed at the implementation of resource-providing, regulatory, supervisory, control, analytical and informative functions. The author has

clarified the directions of the interaction between the National Bank of Ukraine and the Deposit Guarantee Fund.

The following measures to increase the effectiveness of the interaction between the Deposit Guarantee Fund and the National Bank of Ukraine have been offered: in terms of working with problem assets of banks (to standardize tools for working with inefficient banks, to provide for the development of a curator institution, a temporary manager and a liquidator of a bank); in terms of protecting the rights and legitimate interests of depositors and bank lenders (to implement a mechanism for protecting the rights of minority shareholders, including through the use of forced redemption and sale of shares; to regulate out-of-court settlement of disputes between banks and depositors; to increase transparency and convenience of disbursement to depositors of banks, which are liquidated).

Key words: deposit, bank deposit, deposit guarantee, system of guaranteeing deposits of individuals, Deposit Guarantee Fund, reimbursement for individuals' deposits, administrative and legal status, the National Bank of Ukraine, liquidation of banks, institutional structure, powers, legal liability of officials and civil servants, interaction.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ходак Є. С. Особливості формування коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Часопис Академії адвокатури України, 2015. № 4, Т. 8. С. 126–130.
2. Ходак Є. С. Правові засади відшкодування банківських вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб // Право і безпека, 2015. № 4. С. 136–141.
3. Ходак. Е. С. Проблемы гармонизации законодательства Украины в сфере страхования вкладов с нормами и стандартами европейского права // Оралдың Ғылым Жаршысы. Серия Право, Экономические науки, 2016, № 24 (155). С. 27–37.
4. Ходак Є. С. Напрями вдосконалення українського законодавства в контексті реалізації Основоположних Принципів Міжнародної Асоціації страховиків депозитів // Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного і приватного права», Київ: Наук.-досл. інст.. публ. права, 2016. Випуск. 2. С. 213–217.
5. Ходак Є. С. Нормативно-правові аспекти виведення неплатоспроможного банку з ринку // Держава і право: збірник наукових праць. Серія Юридичні науки. Випуск 72 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ. : Вид-во «Юридична думка», 2016 С. 241–254.
6. Ходак Є. С. Регуляторна діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: адміністративно-правовий аспект // Науково-практичний журнал «Судова апеляція», 2016. № 2 (43). С. 33–40.
7. Ходак Є. С. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб як суб'єкт адміністративно-правового регулювання відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб в Україні // Науково-практичний журнал «Судова апеляція», 2017, № 4. С. 30–38.
8. Ходак Є. С., Теремецький В. І. Особливості юридичної відповідальності посадових і службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Вісн.

Харків. нац. ун-ту внутр. справ. 2017. № 4. С. 129–136 (особистий внесок автора: виявлено особливості правового статусу працівників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Ходак Є. С. Особливості функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави». Харків: ХНУВС, 2015. С. 144–148.

10. Ходак Є. С. Еволюція законодавства щодо функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції студентів і молодих учених «Інноваційний розвиток і транскордонна безпека: економічні, екологічні, правові та соціогуманітарні аспекти» м. Чернігів 21 грудня 2015 р. Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. С. 793–796.

11. Ходак Є. С. Моделі систем гарантування вкладів // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Право як ефективний суспільний регулятор» м. Львів, 19 лютого 2016 р. Львів. : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016. С. 87–89.

12. Ходак Є. С. Практичні аспекти забезпечення захисту прав і законних інтересів вкладників в Україні // Збірник тез доповідей XII міжнародної наукової інтернет-конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави» 22 квітня 2016 р., м. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 423–426.

13. Ходак Е. С. Сравнительные аспекты систем гарантирования вкладов физических лиц в Украине и Республике Беларусь // Материалы VI международной научно-практической конференции «Принеманские научные чтения» (Роль гражданского общества, социального и правового государства в защите и реализации прав человека) 26 апреля 2016 г., г. Гродно. В двух частях / ред. кол. А. А. Богустов [и др.]. Минск: «БИП-Институт правоведения». Ч. 1. 2016. С. 110–112.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	27
1.1. Місце та роль Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у національній системі гарантування вкладів фізичних осіб.....	27
1.2. Правові засади діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	39
1.3. Завдання, функції та принципи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	60
Висновки до розділу 1.....	87
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	90
2.1. Сутність та структура адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	90
2.2. Організаційно-штатна структура та методи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	101
2.3. Повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	114
2.4. Юридична відповідальність посадових і службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	131
Висновки до розділу 2.....	142
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	145
3.1. Зарубіжний досвід функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб і можливості його використання в Україні	145
3.2. Напрями вдосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	160

3.3. Удосконалення взаємодії Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб під час здійснення контрольної функції за діяльністю банків в Україні	177
Висновки до розділу 3.....	193
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	202
ДОДАТКИ	203

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТ – акціонерне товариство

ВАТ – відкрите акціонерне товариство

ВВП – валовий внутрішній продукт

Європарламент – Європейський Парламент

ЄС – Європейський Союз

Кабмін – Кабінет Міністрів України

КК України – Кримінальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МАСД – Міжнародна Асоціація страховиків депозитів

НБУ – Національний банк України

ТА – Тимчасова адміністрація

ВСТУП

Актуальність теми обумовлена необхідністю наукового дослідження адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) з метою виявлення невідповідностей чинного законодавства України у сфері правового регулювання національної системи гарантування вкладів правовим нормам і стандартам країн Європейського Союзу (далі – ЄС) та міжнародних організацій, а також пошуку шляхів усунення недоліків, які негативно впливають на гармонійний розвиток правового забезпечення у цій сфері.

З моменту набуття незалежності у 1991 році розвиток фінансової системи України супроводжувався активним зростанням кількості комерційних банків, але у зв'язку з численними недоліками нормативно-правового регулювання та постійними фінансовими кризами, захист прав і законних інтересів вкладників і кредиторів банківських установ знаходився на досить низькому рівні, що негативно впливало на стабільність всієї банківської системи та фінансовий стан населення (зокрема, на обсяги його заощаджень в банках). Для вирішення зазначених проблем у 1998 році Указом Президента України було створено систему гарантування вкладів, управління нею покладено на Фонд, правовий статус якого спочатку було закріплено в Законі України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» № 2740-III від 20.09.2001, а згодом – у Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» № 4452-VI від 23.02.2012 (далі – Закон № 4452-VI).

Сьогодні система гарантування вкладів в Україні адаптується до європейських правових норм і стандартів з урахуванням особливостей притаманних національному фінансовому сектору. Отже, актуальним є її перехід на якісно новий рівень, а саме забезпечення фінансової стабільності всієї держави. Враховуючи інтеграцію України до європейської спільноти, приведення

внутрішнього законодавства у відповідність стандартам країн ЄС є першочерговим завданням системи державного управління.

Зміни у правовому забезпеченні адміністративно-правового статусу Фонду, які відбулися з прийняттям Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» сприяли вирішенню багатьох проблем та розбіжностей у чинному законодавстві та юридичній літературі, зокрема, щодо місця відносин з приводу гарантування вкладів у системі права України, повноважень Фонду, порядку організації процесів відшкодування вкладів, виведення банків з ринку тощо. Однак сьогодні, потребують перегляду окремі положення законодавства щодо формування ресурсної бази Фонду та класифікації/визначення його функцій. Систематизації потребують нормативно-правові акти, які регулюють систему гарантування вкладів в Україні, та вивчення зарубіжного досвіду здійснення регулювання системи гарантування вкладів (страхування депозитів). Сучасні світові тенденції щодо захисту прав і законних інтересів вкладників і кредиторів вимагають впровадження у національне законодавство зарубіжної практики, існуючих у науковій юридичній літературі поглядів у цій сфері, а також детального вивчення висновків і рекомендацій спеціалізованих міжнародних організацій.

Науково-теоретичною базою дисертаційного дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі теорії держави та права, адміністративного права, фінансового права, банківського права, цивільного права, а також економічних наук.

У науковій літературі завжди приділялася увага дослідженню правового регулювання діяльності Фонду. Фундамент сучасного розуміння адміністративно-правового статусу Фонду створили такі відомі науковці як: В. Б. Авер'янов, С. В. Безвух, А. Г. Бухтіарова, Ю. П. Битяк, М. В. Вікторчук, Л. В. Воронова, С. Т. Гончарук, Ж. В. Завальна, Р. В. Ігонін, В. Л. Кротюк, Т. М. Мазур, В. І. Огієнко, Т. О. Раєвська, В. О. Селіванов, О. Ф. Скакун, Ю. С. Серпенінова, В. І. Теремецький, В. Д. Чернадчук та інші.

Фінансово-правові основи діяльності Фонду в своїх дисертаційних дослідженнях розглядали: К. О. Алексійчук («Фінансово-правові засади гарантування банківських вкладів в Україні», 2014 р.), Н. Г. Кравченко («Фінансово-правовий режим банківських резервів», 2014 р.), М. С. Чемерис («Фінансово-правові основи гарантування і страхування вкладів фізичних осіб», 2015 р.). Очевидно, що без таких фундаментальних досліджень, зокрема щодо формування коштів, неможливими є якісні зміни нормативно-правового забезпечення захисту вкладів фізичних осіб в Україні.

Визнаючи досягнення цих та інших вчених, зазначимо, що більшість науковців не приділяють суттєву увагу адміністративно-правовому статусу Фонду, зокрема, вивченню його сутності, структури, джерел правового регулювання, напрямів удосконалення тощо.

Окремі аспекти адміністративно-правового статусу Фонду за останні роки були предметом досліджень таких вчених теоретиків права як: С.В. Безвух («Формування системи захисту банківських вкладів фізичних осіб та суб'єктів господарювання в Україні», 2013 р.), Т. В. Бойчук («Правове регулювання гарантування та відновлення заощаджень в Україні», 2015 р.), С. Л. Глуговська («Адміністративно-правове регулювання банківської діяльності», 2014 р.), Т. В. Мазур («Правовий режим Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у банках», 2008 р.).

Віддаючи належне вагомому внеску вказаних та інших науковців у дослідження цієї наукової проблематики, слід зауважити, що сьогодні відсутні розробки ряду теоретичних положень у сфері діяльності Фонду, практичних аспектів правового регулювання системи гарантування вкладів України та існує необхідність приведення національного законодавства до правових норм і стандартів європейських країн і міжнародних організацій. Наявність зазначених проблем обумовлює обрання теми цієї дисертації та кола питань, які в ній розглядаються.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження спрямовано на реалізацію положень пп. 2, 3, 6 Розділу «Правові

механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини і громадянина» Пріоритетних напрямів розвитку правової науки 2011–2015 років, затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України № 14–10 від 24 вересня 2010 р. Роботу виконано відповідно до Розділу 19 «Наукове забезпечення державного будівництва та розвитку українського суспільства» та п. 19 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016–2019 роки, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 грудня 2016 р. (протокол № 2), а також у рамках науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Правоохоронна функція української держави» (державна реєстрація № 0113U00819).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на підставі системного аналізу положень теорії адміністративного права, національного та зарубіжного законодавства, практики його застосування визначити особливості адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, а також надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення його правового регулювання.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- з'ясувати місце Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у системі гарантування вкладів фізичних осіб;
- проаналізувати правові засади, які регулюють діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- визначити завдання, функції та принципи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- з'ясувати сутність та структуру адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- розглянути організаційно-штатну структуру та методи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- вивчити повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

- охарактеризувати юридичну відповідальність посадових і службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- узагальнити зарубіжний досвід функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб і можливості його використання в Україні;
- визначити напрями удосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- з'ясувати особливості взаємодії Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб під час здійснення контрольної функції за діяльністю банків в Україні.

Об'єктом дисертаційного дослідження є врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у процесі здійснення діяльності Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Предметом дослідження є адміністративно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність філософських (діалектичний), загальнонаукових (формально-логічний, метод аналізу та синтезу, системний) і спеціально-правових (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий) методів наукового пізнання, застосування яких зумовлене особливостями адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні.

Діалектичний метод становить методологічну основу дисертації та застосований при здійсненні загальної характеристики адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (розділ 1). Завдяки формально-логічному методу сформульовано понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема визначено поняття «адміністративно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», «принципи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», «посадова особа», «службова особа» та ін. (підрозділи 1.3, 2.1, 2.4). Метод аналізу покладено в основу вивчення наукового доробку вчених-процесуалістів за темою дослідження, а також визначення прогалін і суперечностей у положеннях національного законодавства, що врегульовує

відносини у сфері гарантування вкладів фізичних осіб (підрозділ 3.2). За допомогою методу синтезу виділено основні структурні елементи адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (підрозділ 2.1). Системний метод застосовано під час аналізу завдань, функцій та принципів діяльності та організаційно-штатної структури Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також порядку формування його керівних органів та розподілу повноважень між ними (підрозділи 1.3, 2.2). Історико-правовий метод застосовано під час аналізу правових засад діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, процесів становлення та розвитку системи гарантування вкладів в Україні (підрозділ 1.2). Формально-юридичний метод використано під час аналізу повноважень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, відповідальності його посадових і службових осіб, а також взаємодії Фонду з Національним банком України (підрозділи 2.3, 2.4, 3.3).

Порівняльно-правовий метод дав можливість здійснити порівняльний аналіз положень законодавства України та зарубіжних країн, актів міжнародних організацій щодо гарантування (страхування) вкладів (депозитів) фізичних осіб з метою встановлення можливостей його використання в Україні (підрозділи 3.1, 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших системних досліджень, в якому з використанням сучасних методів наукового пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки розглянуто проблемні питання адміністративно-правового статусу Фонду, розроблено пропозиції та рекомендації, спрямовані на його удосконалення. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень та висновків. Основні з них такі:

вперше:

– здійснено теоретичне розмежування функцій Фонду на основні і додаткові та їх розподіл за групами, утвореними відповідно до напрямів діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, з урахуванням особливостей, властивих кожній окремій групі функцій;

– визначено, що адміністративно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є системою закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та значення у системі правовідносин, що виникають у процесі створення і функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведенням неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків, вказують на його відмінність від інших суб'єктів права та визначають порядок відносин між ними;

– здійснено класифікацію завдань Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, шляхом поділу їх на: зовнішні (забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб; виведення неплатоспроможних банків з ринку) та внутрішні (вдосконалення системи управління персоналом; удосконалення регуляторної діяльності; покращання процесу управління активами; уникнення дефіциту ліквідності тощо);

– класифіковано функції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за такими групами: 1) формування та розміщення коштів; 2) обслуговуючі; 3) контролюючі; 4) інформаційні; 5) аналітичні; 6) захисту прав та законних інтересів вкладників банку; 7) штрафні (наказні) тощо;

– запропоновано класифікацію повноважень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з урахуванням таких критеріїв: структурний підрозділ Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що їх здійснює; напрям (сфера) діяльності Фонду; функції, на виконання яких реалізуються повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; значимість повноважень; час здійснення;

– розкрито особливість адміністративно-правового статусу працівників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, яка полягає у тому, що на них не поширюється цивільно-правова відповідальність, оскільки вони перебувають під захистом Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», тому шкода, заподіяна внаслідок їх рішень, дій та/або бездіяльності, у тому числі шкода, заподіяна внаслідок професійної помилки членів виконавчої дирекції Фонду та/або уповноважених осіб, відшкодовується за його рахунок відповідно до умов договорів страхування страховими компаніями;

удосконалено:

– історичну періодизацію розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні з урахуванням особливостей нормативно-правового забезпечення кожного періоду;

– систематизацію нормативно-правових актів, на підставі яких реалізується регуляторна діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що дозволяє отримати комплексне уявлення про стан нормативно-правового забезпечення регуляторної діяльності Фонду та визначити напрями його удосконалення;

– поняття принципів діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, під яким запропоновано розуміти закріплені в законодавстві основні засади його діяльності, що мають універсальний та загальнообов'язковий характер, спрямовані на визначення організаційної структури та правил взаємодії Фонду з банками, вкладниками, державою, органами фінансового контролю держави та іншими учасниками відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб;

– поняття юридичної відповідальності посадових і службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, під якою запропоновано розуміти правові наслідки державно-владного примусового характеру, які настають у разі порушення вказаними особами встановлених норм права, у зв'язку з виконанням або неналежним виконанням своїх посадових обов'язків у системі відносин, що виникають у процесі створення і функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведенні неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків, порушенні встановлених обмежень, зловживанні наданими правами;

дістали подальшого розвитку:

– положення, що організаційно-штатна структура Фонду гарантування вкладів фізичних осіб складається з трьох рівнів, а саме: першого рівня, який представлений адміністративною радою Фонду, що здійснює загальне керівництво ним; другого рівня, який утворюється виконавчою дирекцією Фонду, що здійснює управління його поточною діяльністю; третього рівня, який складається зі структурних, самостійних підрозділів Фонду, що виконують покладені на них функції залежно від напрямів його діяльності;

– положення щодо послідовності дій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб при виведенні неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідації, внаслідок чого отримано комплексне уявлення про стан нормативно-правового забезпечення цього механізму та визначено шляхи його удосконалення;

– методи відшкодування Фондом вкладів фізичних осіб, шляхом:
1) перераховування фондом банку-агенту на відкритий у ньому рахунок у національній валюті суми коштів, які банк повинен сплатити одержувачам відшкодувань відповідно до реєстрів фонду; 2) передачі фондом банку-агенту реєстрів на виплату відшкодувань за встановленою формою на паперових та електронних носіях; 3) здійснення банком-агентом згідно з реєстрами фонду безкоштовної виплати громадянам гарантованих сум відшкодувань готівкою або зарахування належних безготівкових коштів на їхні поточні рахунки;

– положення про необхідність чіткого розмежування видів юридичної відповідальності посадових та службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також посилення санкцій за окремі види правопорушень, за які вона настає;

– наукове твердження щодо необхідності зняття обмежень із вкладів у банківських металах та коштів наданих в довічне управління, що сприятиме підвищенню довіри населення до банківської системи, наближенню правових норм та стандартів у сфері регулювання системи гарантування вкладів фізичних осіб України до відповідних норм законодавства країн ЄС;

– пропозиція про необхідність перегляду правових норм щодо визнання нікчемними договорів банківського вкладу з фізичними особами після віднесення банку до категорії проблемних, що є необхідною передумовою для створення належних умов функціонування банківської системи;

– наукові положення про можливість запозичення позитивного зарубіжного досвіду регулювання системи гарантування вкладів фізичних осіб щодо можливості існування поряд із Фондом гарантування вкладів фізичних осіб державної форми власності недержавних фондів гарантування вкладів, координації дій та обміну інформацією між банками як учасниками системи

гарантування вкладів, оптимізації термінів здійснення відшкодувань за вкладками, неможливості практичної реалізації окремих правових положень тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені у дисертації положення можуть бути використані:

– у *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення теоретико-правових питань вдосконалення адміністративно-правового статусу Фонду;

– у *правотворчій діяльності* – під час удосконалення адміністративно-правових актів, якими регламентуються питання гарантування вкладів фізичних осіб;

– у *правозастосовній сфері* – для поліпшення здійснення управлінської діяльності Фонду та Національного банку України (далі – НБУ) в питаннях регулювання системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Печерського районного суду м. Києва № К-22 від 12.04.2017 р.);

– у *навчальному процесі* – під час укладання підручників, навчальних посібників та проведення занять із дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право», «Банківське право», «Сучасні проблеми адміністративного права та адміністративного процесу» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 30.05.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні положення, висновки та пропозиції, які визначають наукову новизну та виносяться на захист, сформульовано й обґрунтовано здобувачем особисто. В опублікованій у співавторстві науковій праці особистим внеском здобувача є виявлення особливості правового статусу працівників Фонду – не розповсюдження на них цивільно-правової відповідальності через перебування під захистом Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки й практичні рекомендації, викладені в дослідженні, доповідалися на таких науково-практичних конференціях: IV Міжнародній науково-практичній

конференції «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 2015 р.); IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції студентів і молодих учених «Інноваційний розвиток і транскордонна безпека: економічні, екологічні, правові та соціогуманітарні аспекти» (м. Чернігів, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 2016 р.); XII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції студентів та молодих вчених «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 2016 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Принеманские научные чтения» («Роль гражданского общества, социального и правового государства в защите и реализации прав человека») (м. Гродно, Республіка Білорусь, 2016 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладені автором у 13 наукових працях, з яких 7 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, а також 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок. Список використаних джерел налічує 206 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

1.1. Місце та роль Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у національній системі гарантування вкладів фізичних осіб

Розвиток економіки будь-якої держави неможливий без ефективного функціонування банківської системи. Сьогодні, у зв'язку з необхідністю запобігання кризовим явищам, що відбуваються в фінансових системах держав світу, внаслідок яких вкладники втрачають свої депозити, виникає потреба в посиленні впливу держави у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Прагнучи захистити власні інтереси та інтереси своїх вкладників, банківські установи намагаються розробити механізми боротьби з втратою довіри громадян до банківської системи. Зі свого боку найбільш дієвим зовнішнім механізмом вирішення цієї проблеми є функціонування надійної системи гарантування вкладів фізичних осіб.

Окремі питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб в Україні досліджувалися у роботах К. О. Алексійчук [1], С. Л. Глуговської [2], Т. В. Бойчука [3], утім спеціальних комплексних досліджень, спрямованих на аналіз системи гарантування вкладів фізичних осіб та діяльність Фонду як суб'єкта адміністративно-правового регулювання відносин наразі не існує.

Проблема формування і збереження банківських вкладів має важливе значення як для окремого банку, так і для національної банківської системи.

З метою забезпечення стабільності банківського сектора у багатьох розвинених державах світу створюються системи «financial safety net», що передбачають:

а) створення кредитора останньої інстанції, який вирішує питання ліквідності банків (цю роль в більшості держав виконують центральні банки);

б) розроблення комплексу заходів регулювання фінансового стану банків, а також пруденційний нагляд, що здійснюється, як правило, центральними банками;

в) введення системи страхування вкладів, що забезпечує, поряд із захистом майнових інтересів вкладників, комплекс заходів щодо попередження банкрутства банків [4, с. 51].

У світі існує три підходи до створення системи гарантування (страхування) банківських вкладів. Перший – функції страхування покладаються на організацію, що здійснює банківський нагляд шляхом створення в ній окремого підрозділу. Головна проблема такого підходу – складність при відокремленні вже існуючих функцій та інтересів організації від функцій щодо гарантування (страхування) вкладів. Перевагою такого способу є те, що орган, на який додатково покладаються обов'язки з гарантування (страхування) вкладів, уже має достатню кількість досвідчених і висококваліфікованих фахівців [5, с. 18]. Другий – існуюча організація банківського нагляду реформується в організацію страхування банківських вкладів. Третій – створюється нова організація, на яку покладаються функції страхування банківських вкладів. Саме цей спосіб використано в Україні шляхом створення Фонду, що має статус юридичної особи й функціонує як державна, економічно самостійна, спеціалізована установа, що не має на меті отримання прибутку, але на яку покладено функції державного управління у сфері гарантування вкладів [6, с. 124].

Система страхування вкладів фізичних осіб включає комплекс заходів, що забезпечують захист вкладників від втрати їх вкладів у разі банкрутства комерційного банку або фінансової установи. Ця система в тій чи іншій формі існує майже у всіх державах з ринковою економікою і є невід'ємною частиною їхньої фінансової системи.

О. С. Реверчук виділяє дві схеми страхування вкладів фізичних осіб – централізовану й децентралізовану. Централізована схема передбачає створення

міжбанківського фонду страхування або гарантування вкладів, який формується за рахунок внесків (первісних, регулярних, спеціальних) банків, що здійснюють операції з депозитами фізичних осіб. При цьому кошти фонду, як правило, направляються на здійснення неризикованих активних операцій, наприклад, придбання державних цінних паперів. Зі свого боку вкладникам усіх без винятку комерційних банків – учасників системи, в разі погіршення платоспроможності банку, гарантується повернення внесків у межах встановленого ліміту. Децентралізована система передбачає створення страхового резерву (пулу) безпосередньо в банку. Як правило, у такому випадку резервуванню підлягає визначений відсоток від вкладу фізичної особи, тобто йдеться про індивідуальний принцип страхування, використання якого може призвести до проблеми при компенсації вкладів фізичних осіб у разі недостатності резервних коштів.

Найбільш ефективним механізмом гарантування вкладів є централізована схема страхування, бо вона забезпечує вищий рівень гарантій для фізичних осіб і можливість коригування необхідної суми страхового внеску залежно від зміни внутрішніх або зовнішніх факторів. Сьогодні в Україні фактично діє практика централізованого резервування, однак зауважимо, що поряд з існуванням Фонду, банки також резервують визначений відсоток від суми залучених вкладів [6, с. 123].

Вітчизняна система гарантування вкладів фізичних осіб може бути віднесена до імперативних (обов'язкових) систем гарантування, адже передбачає створення особливої державної (чи підконтрольної державі) організації, а також обов'язкову участь у системі комерційних банків [7, с. 71].

Головною метою системи гарантування вкладів фізичних осіб є сприяння зміцненню стабільності фінансової системи України і забезпечення захисту інтересів власників вкладів у разі банкрутств банків та інших фінансових установ.

Як слушно зауважує М. В. Федик, система страхування вкладів та її суб'єкти є частиною банківської інфраструктури [8, с. 33].

Розвинута банківська інфраструктура являє собою складну та багатогранну систему. Причому суб'єкти та їхні структурні підрозділи, які здійснюють

діяльність зі створення необхідних умов для роботи банків, можуть виступати як елементи банківської системи, так і знаходитись за її межами.

О. І. Лаврушин до складових частин внутрішньої інфраструктури банку відносить [9, с. 22]: 1) законодавчі норми, які визначають статус банківської установи, а також перелік операцій та послуг, які надає банк; 2) внутрішні правила здійснення операцій, які забезпечують виконання законодавчих актів і захист інтересів вкладників, клієнтів банку та його власних інтересів; 3) побудову обліку, звітності, аналітичної бази, комп'ютерну обробку даних, управління діяльністю банку на базі сучасних комунікаційних систем; 4) структуру апарату управління банком.

Зовнішня банківська інфраструктура не залежить від жодного банку, у її межах взаємодіють і контактують усі банки, використовуючи її у своїй щоденній діяльності.

М. В. Федик виділяє п'ять основних видів зовнішньої банківської інфраструктури: 1) виробничу; 2) посередницьку; 3) комунікаційну; 4) науково-методичну; 5) інфраструктуру безпеки банківської діяльності. Завданням інфраструктури безпеки банківської діяльності є забезпечення повернення кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів [8, с. 30–31]. Тому вбачається, що Фонд належить до суб'єктів інфраструктури безпеки банківської діяльності.

Важливим напрямком роботи Фонду як елемента банківської інфраструктури щодо розвитку інфраструктури безпеки банківської діяльності є контроль (у межах його повноважень) за ризиками в діяльності банків-учасників. Для Фонду головним завданням в управлінні ризиками є виявлення на ранніх етапах проблем у діяльності банків-учасників і подання рекомендацій до НБУ щодо застосування заходів впливу до тих банків, діяльність яких є ризиковою як для вкладників, так і для Фонду.

Фонд є особливою інституцією, котра має спеціальні регуляторні повноваження щодо забезпечення функціонування системи, і одночасно є підконтрольним державним регуляторним інституціям вищого рівня.

Окрім Фонду, до інфраструктури безпеки банківської діяльності слід віднести також такі загальнодержавні регуляторні інституції як НБУ, Верховна Рада України, органи виконавчої влади. Органи законодавчої і виконавчої влади формують інституційне середовище системи, визначаючи нормативні та правові обмеження. Крім того, органи державної влади визначають обсяги та структуру джерел фінансування Фонду [8, с. 146].

Таким чином, Фонд належить до суб'єктів інфраструктури безпеки банківської діяльності, завданням якої є забезпечення повернення кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів.

Правова природа відносин у банківській сфері поєднує в собі публічно-правові та приватно-правові елементи. Це зумовлює необхідність забезпечення цих відносин як нормами приватного, так і нормами публічного права, в тому числі адміністративного.

Адміністративно-правове регулювання передбачає існування системи спеціально уповноважених галузевих державних органів та застосування ними певних форм і методів управління.

Гарантування вкладів фізичних осіб в Україні здійснюється відповідно до положень Конституції України, Законів України «Про банки і банківську діяльність» [10], «Про Національний банк України», а також положень щодо врегульовують процес виведення неплатоспроможного банку з ринку, зокрема, Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 № 4452-VI [11] (далі – Закон № 4452-VI), Рішення виконавчої дирекції Фонду «Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку» від 05.07.2012 № 2 [12] та інших нормативно-правових актів Фонду.

У процесі формування нормативного підґрунтя банківського регулювання, досягається подвійна мета: по-перше, забезпечення можливості здійснення банківської діяльності відповідними установами, а по-друге, – формування управлінської структури банківської діяльності. Тому слід розмежовувати правове

регулювання банківської діяльності і правове регулювання управління банківською діяльністю, що забезпечується адміністративно-правовими нормами.

С. Л. Глуговська наголошує, що адміністративно-правове регулювання банківської діяльності застосовується під час виникнення фінансових проблем у функціонуванні економічної системи. Це зумовлено потребою оперативного регулювання, із застосуванням екстрених засобів правового захисту економічних інтересів держави. При цьому дія в часі режиму адміністративно-правового регулювання і нормативних актів, що приймаються у зв'язку з його введенням, обмежені. На думку вченої, режим адміністративно-правового регулювання в умовах економічних та фінансових криз і дія нормативних правових актів, прийнятих у зв'язку з його введенням, припиняються з моменту досягнення спеціальної мети – припинення кризових явищ, а економічні відносини надалі підлягають фінансово-правовому регулюванню [2, с. 68].

Д. А. Шевченко зазначає, що адміністративно-правові відносини в банківській сфері включають: правовідносини, пов'язані з реорганізацією та перетворенням кредитних організацій; правовідносини з приводу забезпечення фінансової стійкості кредитних організацій; правовідносини у сфері адміністративного нагляду за діяльністю кредитних організацій щодо дотримання ними положень чинного законодавства; правовідносини щодо реалізації заходів адміністративно-правової відповідальності за порушення законодавства в банківській сфері [13, с. 68].

О. В. Савельєва розробила систему адміністративно-правових режимів банківської діяльності, диференційованих за цільовим критерієм: загальний адміністративно-правовий режим банківської діяльності, адміністративно-правовий режим діяльності в умовах попередження банкрутства кредитної організації, надзвичайний правовий режим банківської діяльності [14].

Враховуючи зазначене, доцільно розглядати адміністративно-правове регулювання банківської діяльності в умовах певних адміністративно-правових режимів. При цьому адміністративно-правовий режим банківської діяльності слід визначити як нормативно встановлений порядок державного управління та

здійснення банківської діяльності, метою якого є розвиток і зміцнення банківської системи, захист інтересів вкладників і клієнтів банків від банківських ризиків, запобігання правопорушень у банківській сфері. Зауважимо, що зважаючи на повноваження Фонду, його слід розглядати як суб'єкта адміністративно-правових відносин, що можуть виникати в умовах декількох адміністративно-правових режимів здійснення банківської діяльності.

Сукупність державних органів, які функціонують в банківській системі, має формувати спільний для усіх внутрішніх елементів механізм роботи. Тому держава не тільки встановлює правила здійснення банківської діяльності, а й формує систему відповідних за компетенцією державних органів, визначає порядок їх функціонування.

Як уже зазначалося, відповідно до ст. 3 Закон № 4452-VI спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків у встановлених законодавством випадках покладено на Фонд, який створено у 1998 році відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків» від 10.09.98 № 996/98 [15].

Основним завданням Фонду є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. На виконання цього завдання Фонд виконує функції, передбачені у ст. 4 Закону, які свідчать про те, що Фонд в певній мірі реалізує виконавчу владу. Однак, незважаючи на публічно-правовий характер діяльності та наявність публічно-владних повноважень, Фонд формально не включений в систему державних органів виконавчої влади, що обумовлює невизначеність його правового статусу та місця в системі державних органів, які здійснюють правове регулювання банківської діяльності.

Так, О. А. Завода наголошує, що відносини у сфері гарантування банківських вкладів мають публічно-правовий характер, зумовлений цілями створення системи гарантування вкладів фізичних осіб – здійснення захисту вкладників, підвищення довіри до банківської системи [16, с. 8]. Однією з цілей

системи гарантування вкладів є також сприяння надходженню грошових ресурсів в банківську систему, що має важливе значення для забезпечення реальних інвестицій в економіку. Головною метою такої системи є захист прав і законних інтересів вкладників неплатоспроможних банків, що визначає соціальний характер спрямованості діяльності держави. Адже, згідно з ч. 2 ст. 3 Конституції України утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [13, с. 68].

Отже, Фонд створено з публічною метою – здійснення виплати відшкодувань вкладникам у разі настання певних умов, адже захист банківських вкладів є одним із пріоритетних завдань в масштабах держави.

Публічно-правовий характер відносин щодо гарантування вкладів фізичних осіб проявляється також в тому, що Фонд створюється, реорганізується та ліквідується державою на основі закону, а не установчого договору. Підставою виникнення відносини із гарантування банківських вкладів фізичних осіб є нормативно-правовий акт.

Ефективне функціонування банківської системи неможливо без застосування органами, наділеними владними повноваженнями, визначених засобів впливу на учасників відносин з метою реалізації завдань і функцій державного управління. В адміністративно-правовій практиці застосовуються різні методи, що обумовлено різноманіттям управлінських функцій, специфікою правового становища суб'єктів виконавчої влади та особливостям об'єктів управління. Методи управління, що використовуються Фондом – є наступною ознакою, яка характеризує його як суб'єкта адміністративно-правових відносин щодо гарантування вкладів фізичних осіб та показує, яким чином Фонд вирішує завдання у сфері управління банківською діяльністю.

Так, Фонд наділений повноваженнями вимагати певної поведінки від юридичних та фізичних осіб, що делегуються йому державою та забезпечені законом. Тобто Фонд застосовує імперативний метод правового регулювання, відповідно до якого праву вимоги представника влади кореспондує обов'язок

підвладного суб'єкта. Зі свого боку впорядкування діяльності підвладних суб'єктів є основним завданням адміністративно-правового регулювання.

Зауважимо, що Фонд як суб'єкт адміністративно-правових відносин щодо гарантування вкладів фізичних осіб здійснює владні повноваження:

– у сфері забезпечення відшкодування коштів за вкладами (визначає порядок ведення реєстру учасників Фонду, відшкодування Фондом коштів за вкладами, ведення банками бази даних про вкладників, ведення відповідної узагальненої бази даних; приймає рішення про відшкодування коштів за вкладами у разі прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку);

– у сфері регуляторної діяльності (затверджує порядок проведення перевірок банків Фондом; приймає рішення про здійснення планових або позапланових перевірок банків Фондом; затверджує плани перевірок та результати їх здійснення; затверджує порядок та форми подання банками звітності до Фонду; приймає рішення про подання банком інформації, іншої ніж звітність);

– у сфері виведення неплатоспроможних банків з ринку (визначає умови та порядок здійснення дій щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків; утворює колегіальні органи з питань консолідації та продажу активів різних банків; ухвалює рішення про надання фінансової підтримки приймаючому банку; звертається до Національного банку України з пропозицією про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку; визначає порядок і способи реалізації майна банку, що ліквідується; затверджує ліквідаційний баланс та звіт уповноваженої особи Фонду про завершення ліквідаційної процедури) [18, с. 35].

Слід відмітити, що Фонд як суб'єкт владних повноважень здійснює покладання адміністративної відповідальності на винних осіб у вчиненні правопорушень у сфері гарантування вкладів фізичних осіб.

Покладання відповідальності на сторону винну у виникненні збитків забезпечується відповідними статтями Цивільного кодексу України від 16.01.2003

№ 435-IV [19], КК України від 05.04.2001 № 2341-III [20], КУпАП від 07.12.1984 № 8073-X [21]; ч. 3 ст. 14, ч. 3 ст. 16, ч. 13 ст. 32, ч. 8 ст. 35, ч. 5 ст. 37, ч. 19-20 ст. 42, ч. 5 ст. 52 Закону № 4452-VI [11], ч. 6 ст. 37, ч. 3 ст. 40, ч. 11 ст. 42, ст. 58 Закону № 4452-VI [10], Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок накладення адміністративно-господарських санкцій Фондом гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.07.2012 № 11 [22], Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок накладання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб адміністративних штрафів» від 09.08.2012 № 15 [23] та іншими нормативно-правовими актами.

Зауважимо, що підставами для притягнення керівників банків до адміністративної відповідальності є допущення таких адміністративних правопорушень: порушення керівником банку порядку складання відомостей до Фонду (ч. 1 ст. 166-19 КУпАП); порушення керівником банку порядку подання відомостей до Фонду (ч. 1 ст. 166-19 КУпАП); невиконання керівником банку законних рішень Фонду (ч. 2 ст. 166-19 КУпАП); несвоєчасне виконання керівником банку законних рішень Фонду (ч. 2 ст. 166-19 КУпАП); невнесення банком збору до Фонду; несвоєчасне внесення банком збору до Фонду (ч. 3 ст. 166-19 КУпАП) [21]. Разом з тим Фонд звітує про кількість складених його уповноваженими особами протоколів про вчинення адміністративного правопорушення. До Звіту Фонд вносить інформацію щодо: кількості ухвалених рішень, суми штрафів накладених посадовою особою Фонду на банки, застосування Фондом адміністративно-господарських санкцій у формі письмового застереження або штрафу.

Ще однією ознакою, що підтверджує публічно-правовий характер відносин щодо гарантування вкладів фізичних осіб є правовий статус страхових внесків до Фонду як обов'язкових платежів. Згідно зі ст. 19 Закону № 4452-VI кошти Фонду формуються з таких джерел: 1) збори Фонду: початкові збори з учасників Фонду; регулярні збори з учасників фонду; спеціальний збір до Фонду; кошти, що були внесені НБУ в розмірі 20 млн. грн. на день створення Фонду; 2) інвестиційні та

процентні доходи Фонду: доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України; доходи, одержані у вигляді процентів, нарахованих НБУ за залишками коштів на рахунках Фонду, відкритих в НБУ; доходи від цільової позики, наданої банку для виконання зобов'язань банку, передбачених п. 1 ч. 6 ст. 36 Закону № 4452-VI; доходи від цільової позики, наданої банку для оплати витрат, пов'язаних із здійсненням діяльності, передбаченої п. 2 ч. 6 ст. 36, п. 7-8 ч. 2 ст. 37 та ч. 4 ст. 47 Закону № 4452-VI; доходи, отримані від надання позики на умовах субординованого боргу приймаючому банку; кошти, одержані від управління майном Фонду; 3) залучені кошти та кредити: кошти, залучені Фондом шляхом розміщення облігацій та/або видачі векселів Фонду; кредити, залучені від НБУ; благодійні внески, гранти, технічна допомога у грошовій або не грошовій формі, у тому числі від іноземних осіб; кредити, залучені від небанківських фінансових установ та іноземних кредиторів; 4) кошти отримані в результаті здійснення обслуговуючих та штрафних функцій: неустойка (штрафи, пеня), що стягується відповідно до цього Закону; кошти, отримані від виконання заходів, передбачених планом врегулювання, зокрема від продажу неплатоспроможного банку або перехідного банку, ліквідації банку; гарантійні внески, перераховані учасниками відкритого конкурсу у випадках, передбачених цим Законом; 5) кошти, що формуються з інших, незаборонених законодавством, джерел [24, с. 127].

Збір до Фонду (початковий, регулярний, спеціальний) наділений всіма ознаками загальнодержавного збору: безвідплатність, безповоротність, обов'язковість, підстава сплати – закон, можливість застосування заходів впливу до учасника (тимчасового учасника) Фонду, який не виконав обов'язок щодо сплати збору.

Основним завданням Фонду є забезпечення захисту прав фізичних осіб – вкладників шляхом відшкодування за рахунок його коштів вкладів, включаючи відсотки, у разі настання недоступності вкладів. Тому Фонд забезпечує цільове використання коштів, що знаходиться на його рахунках, оскільки відповідно до

Закону Фонд є єдиним розпорядником коштів, що акумулюються у процесі його діяльності.

Враховуючи зазначене, слід погодитися з К. О. Алексійчук, яка виділяє такі ознаки публічно-правових відносин з приводу гарантування вкладів фізичних осіб: 1) підставою виникнення, зміни та припинення цих відносин є закон; 2) сфера здійснення – фінансова діяльність держави; 3) публічно-владний характер; 4) реалізуються при мобілізації, розподілі та використанні централізованого цільового фонду коштів; 5) головний суб'єктом цих відносин – держава в особі створеної нею державної спеціалізованої установи, яка здійснює функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб – Фонду [1, с. 60].

На підставі проведеного аналізу ознак, що характеризують Фонд як суб'єкта адміністративно-правових відносин щодо гарантування вкладів фізичних осіб та визначають його місце й роль в системі гарантування вкладів фізичних осіб в Україні можна зробити такі висновки:

1. Фонд має всі ознаки, які характеризують його як суб'єкта адміністративно-правового регулювання відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб в Україні. Зокрема, до них слід віднести: наявність владних повноважень у сфері забезпечення відшкодування коштів за вкладами, здійснення регуляторної діяльності, виведення неплатоспроможних банків з ринку, застосування адміністративної відповідальності за порушення чинного законодавства у вказаній сфері, соціально спрямований характер цілей системи гарантування вкладів та завдань Фонду тощо. Основна роль Фонду полягає в тому, що він є регулятором відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб в Україні [25, с. 37].

2. Адміністративно-правове регулювання банківської діяльності здійснюється в умовах певних адміністративно-правових режимів. Адміністративно-правовий режим банківської діяльності – це нормативно встановлений порядок державного управління та здійснення банківської діяльності, метою якого є розвиток і зміцнення банківської системи, захист

інтересів вкладників і клієнтів банків від банківських ризиків, запобігання правопорушень у банківській сфері. Зважаючи на повноваження Фонду, його слід розглядати як суб'єкта адміністративно-правових відносин, що можуть виникати в умовах декількох адміністративно-правових режимів здійснення банківської діяльності.

3. Фонд належить до суб'єктів інфраструктури безпеки банківської діяльності, завданням якої є забезпечення повернення кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів. Основна роль Фонду полягає в тому, що він є регулятором відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, суб'єктом забезпечення безпеки банківської діяльності в Україні.

1.2. Правові засади діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Становлення банківської системи в Україні, яке розпочалося з прийняттям Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121 ІІІ [10], відбувалося в умовах складного трансформаційного періоду, який супроводжувався гіперінфляцією, руйнуванням виробництва, відсутністю необхідної законодавчої бази, проблемами приватизації та іншими негативними процесами, і вимагало створення чітко визначених, законодавчо регламентованих інститутів [26]. Однією з причин, яка гальмувала процеси реформування банківської системи, стала відсутність ефективної системи страхування (гарантування) депозитів у разі неможливості виконання банками вимог вкладників щодо повернення коштів.

Ю. С. Серпенінова [27] в своїх дослідженнях здійснила періодизацію становлення та розвитку національної системи гарантування вкладів фізичних осіб, яка була доопрацьована під час проведення цього дослідження та представлена в Таблиці 1.

Періодизація розвитку системи гарантування вкладів в Україні

Етап	Період	Нормативно-правове регулювання	Сума відшкодування
1	Становлення 1998 – 2000	Указ «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб вкладників комерційних банків», Положення «Про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів»	10.09.1998 – 500 грн.
2	Розвиток 2001 – 2007	Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб»	20.09.2001 – 1200 грн. 14.11.2002 – 1500 грн. 17.09.2003 – 2000 грн. 22.04.2004 – 3000 грн. 21.04.2005 – 5000 грн. 21.01.2006 – 8000 грн. 24.05.2006 – 15000 грн. 14.02.2007 – 25000 грн. 14.08.2007 – 50000 грн.
3	Криза 2008 – 2009	Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України»	21.10.2008 – 150000 грн.
4	Відродження 2010 – 2013	Закон України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб»(втратив чинність в цей період), Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»	21.08.2012 – 200000 грн.
5	Перезавантаження 2014 – до тепер	Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб», Закон України «Про	200 000 грн. 01.01.2017 – гарантування вкладів поширюється на фізичних осіб-підприємців

	<p>внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку», Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відшкодування фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг»</p>	
--	--	--

*складено автором з використанням джерел [28, 29, 30, 31, 11, 32, 33; 34]

Наприкінці 1995 року кількість банків, які мали ліцензію НБУ, становила 230 (з них 2 – державних (ВАТ «Ощадбанк» і ВАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України»), 169 акціонерних товариств (119 відкритих і 50 закритих) і 59 товариств з обмеженою відповідальністю). Більшість з цих банків створювалися у період стрімких інфляційних процесів та були орієнтовані на швидкий обіг коштів, що створило низку проблем із забезпеченням їх фінансової стійкості у період фінансової кризи 1998 року, внаслідок якої кількість банків в Україні зменшилась до 213, а проблема відшкодування банківських вкладів набула особливого значення [35].

Спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у встановлених законодавством випадках покладено на Фонд, який було створено у 1998 році відповідно до Указу Президента України від 10.09.1998 № 996/98 «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків» [15] з метою забезпечення захисту інтересів фізичних осіб – вкладників комерційних банків, створення фінансових можливостей для відшкодування їм коштів у разі неможливості виконання банками вимог вкладників щодо повернення коштів. Зазначеним Указом Президента України було визначено не тільки порядок утворення і функціонування Фонду, а й урегульовано правові відносини із забезпечення відшкодування коштів вкладникам між вкладниками, комерційними банками, що сплачують збори до Фонду, та Фонду.

Необхідність адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів обумовила розробку та прийняття окремого закону щодо забезпечення захисту інтересів фізичних осіб – вкладників комерційних банків. Так, 20.09.2001 р. було прийнято Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» № 2740-III [36], яким встановлювалися засади функціонування Фонду, порядок відшкодування вкладів вкладникам учасників (тимчасових учасників) Фонду, а також урегульовувалися відносини між Фондом, Кабміном та НБУ. Згідно з вказаним Законом Фонд гарантував кожному вкладнику учасника Фонду гарантування відшкодування коштів за його вкладами, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не більше 1200 грн. по вкладах у кожному із таких учасників.

З прийняттям Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» було врегульовано питання функціонування Фонду та відносини між Фондом, Кабміном та НБУ [36].

Фонд було засновано з метою захисту прав і законних інтересів вкладників банків для виконання спеціальних функцій у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку [37]. Положенням «Про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів» від 11.01.2001 № 8 було встановлено, що в разі недоступності вкладу в комерційному банку фізичній особі гарантується відшкодування за вкладом, включаючи відсотки, у розмірі вкладу, але не більше 500 грн. за станом на день, коли вклад став недоступним. Відповідно до п. 28 Розділу IV Положення вкладники набувають право на отримання гарантованої суми відшкодування за вкладами у комерційних банках, що сплачують збори до Фонду, за рахунок коштів Фонду у валюті України з дня настання недоступності вкладів. Вклади в іноземній валюті відшкодовуються лише у валюті України за офіційним курсом, встановленим НБУ на день настання недоступності вкладів. Відповідно правову норму щодо гарантування вкладів фізичних осіб комерційних банків у порядку, передбаченому законодавством України, окрім вкладів фізичних осіб Державного ощадного банку України, котрі гарантуються

державою, було закріплено й у Законі України «Про банки і банківську діяльність (ст. 57) [10].

Спостерігалась тенденція до нарощування обсягів фінансових ресурсів Фонду, які наприкінці 2007 року становили 1335,5 млн. грн. порівняно з 68,8 млн. грн. станом на кінець 2001 року. Протягом 2001–2007 років Фондом було прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії ряду банків (ТОВ «Київський універсальний банк», АКБ «Інтерконтинентбанк», ВАТ АКБ «Гарант», АКБ «Прем'єрбанк», ПАТ «Інноваційно-промисловий банк», АБ «АЛЛОНЖ», АКБ «Росток Банк», АТ «Наш Банк», АКБ «ОЛБанк», АК АПБ «Україна», КАБ «Слов'янський») та було проведено відшкодування гарантованої суми за вкладами цих банків. Процедура ліквідації та виплати відшкодувань за вкладами в даних банках здійснювалась відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Характерною особливістю порядку відшкодування вкладів в досліджуваний період був дуже низький відсоток вкладників, яким було виплачено депозити в межах встановленого розміру, втім, близько 90% коштів належних до відшкодування було виплачено [37, 33].

В період розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні (2001 – 2007 роки) з метою підвищення ефективності системи в чинне законодавство України неодноразово вносились зміни. Однак починаючи з 2008 року вагомий вплив на систему гарантування вкладів фізичних осіб в Україні здійснювала фінансово-економічна криза 2008–2009 років, що засвідчила про необхідність перегляду існуючої моделі гарантування вкладів, а також розширення обсягу функцій Фонду [35].

Важким випробуванням для вітчизняної системи гарантування вкладів став кризовий період 2008 – 2009 років. В цей період розвиток банківської системи України здійснювався під впливом світової фінансової кризи, що спричинила девальвацію національної валюти, скорочення виробництва та експорту, відтік інвестицій, дефіцит державного бюджету та погіршення всіх соціально-економічних показників. Протягом 2008 – 2009 років розпочато виплати

гарантованої суми відшкодування вкладникам ВАТ «Європейський банк розвитку та заощаджень», АКБ «Східно-Європейський банк», ВАТ «Банк регіонального розвитку», ВАТ КБ «Національний стандарт», АКБ «Європейський», ВАТ «АКБ «Одеса-Банк», ВАТ «КБ «Причорномор'я». Також у 2008 році Законом України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008 № 639-VI [38] підвищено розмір гарантованої суми відшкодування втричі до 150 тис. грн., та як наслідок, виникла необхідність збільшення фінансових ресурсів Фонду, які б забезпечували виплати в повному обсязі. Зважаючи на фінансову кризу і на неможливість підвищення розміру зборів з банків, у жовтні 2008 року Верховна Рада України інші джерела поповнення ресурсів Фонду – щорічні внески НБУ у розмірі 25% від перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами, але не менше за 1 млрд. грн. Крім того, було передбачено можливість отримання Фондом кредитів від НБУ під облікову ставку [39, 40].

Виходячи з цього, на зміну Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» у 2012 році було прийнято Закон № 4452-VI, котрим визначені правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду, порядок виплати Фондом відшкодування за вкладками, а також урегульовані відносини між Фондом, банками, НБУ тощо. Основною метою зазначеного Закону є захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків.

Зауважимо, що згідно з Рішенням адміністративної ради Фонду «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладками» від 21.08.2012 № 27 [41], зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 29.08.2012 за № 1452/21764, сума граничного розміру відшкодуванні коштів за вкладками не може становити менше

ніж 200 000 грн., що перевищує початковий розмір гарантованої суми у 400 разів та розмір середнього вкладу [42].

З набуттям чинності Закону № 4452-VI повноваження Фонду було розширено, зокрема в частині виведення неплатоспроможних банків з ринку шляхом здійснення ТА та ліквідації неплатоспроможних банків. Відповідно до цього Закону учасниками Фонду є банки, участь яких у Фонді є обов'язковою та які набувають статусу учасника Фонду в день отримання ними банківської ліцензії. Отже, банки, які мають банківську ліцензію, є учасниками Фонду, окрім АТ «Ощадбанк» (вклади за яким гарантуються державою згідно зі ст. 57 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [10]) та АТ «РОДОВІД БАНК» (на базі якого, відповідно до розпорядження Кабміну «Про утворення санаційного банку» від 14.09.2011 № 880-р [43], було створено санаційний банк). Однак, варто зауважити, що згідно з п. 57 Проекту Міністерства фінансів України «Засади стратегічного реформування державного банківського сектору» від 10.02.2016 [44], етапи реалізації якого заплановані на період до 2025 року, держава прийме рішення про терміни та умови поступового приєднання АТ «Ощадбанк» до Фонду починаючи з початку 2017 року на основі економічного аналізу наслідків та ризиків для банку та банківського сектора. Міністерство фінансів України проведе відповідний аналіз, за участі незалежних експертів, а рекомендації мали бути подані до Уряду до кінця 2016 року [45]. Основною причиною можливого приєднання АТ «Ощадбанк» до Фонду є ймовірна часткова або повна приватизація.

Зауважимо, що сьогодні АТ «Ощадбанк» приєднався до Автоматизованої системи виплат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, яка створена для того, щоб вдосконалити процес отримання гарантованої суми вкладниками неплатоспроможних банків. Адже значно розширюється мережа пунктів виплат за рахунок того, що вкладник зможе обрати для отримання коштів відділення не одного банку, до якого Фонд направив реєстр вкладників, а обирати серед усіх банків – агентів, що підключені до цієї системи.

З 05.05.2017 вкладники неплатоспроможних банків зможуть отримувати належні їм кошти також через АТ «Ощадбанк», звертаючись до будь-кого відділення банку у зручний для них час. З приєднанням АТ «Ощадбанк» до нової системи виплат вкладники банків отримали більше можливостей для зручного одержання своїх коштів [46].

Під час дії Закону № 4452-VI виявилося, що окремі питання забезпечення гарантій прав вкладників потребують уточнення та подальшого вдосконалення. Саме тому було прийнято декілька поправок, завдяки яким: розширено перелік здійснення операцій під час ТА кредиторами неплатоспроможного банку; визначено дату початку виплат коштів вкладникам за рахунок цільової позики Фонду під час дії ТА; встановлено спрощений порядок проведення процедур, пов'язаних з придбанням інвестором неплатоспроможного або перехідного банку; визначено порядок виведення неплатоспроможного банку з ринку за участі держави в особі Міністерства фінансів України або державного банку; розширено напрями використання коштів Фонду гарантування, у тому числі надання приймаючому або перехідному банку позики на умовах субординованого боргу тощо [37, 11].

Етап перезавантаження, відзначився масштабними правовими реформами у тому числі у сфері гарантування вкладів фізичних осіб на тлі соціально-економічної та політичної нестабільності в країні, спричиненими військовими діями, досяг своєї критичної точки з другої половини 2014 року. У зв'язку зі значним збільшенням протягом 2014 – 2016 років кількості випадків злочинних дій та шахрайства на фінансовому ринку України, зокрема з боку банківських посадових осіб та посадовців організацій, які функціонують на ринку фінансових послуг, з метою підвищення захисту прав і законних інтересів вкладників банків та небанківських фінансових установ, було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» від 04.07.2014 № 1586-VII [31], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 02.03.2015 № 218-VIII [30],

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» від 16.07.2015 № 629-VIII [29], Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відшкодування фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг» від 15.11.2016 № 1736-VIII [28]. Одним із зафіксованих випадків було виявлення фактів здійснення керівництвом банку «Хрещатик» та його посадовими особами протягом 2015 – 2016 років низки кримінальних правопорушень, які стали причинами недоотримання банком прибутку, збільшення його видатків, що могли слугувати початку процесу ліквідації банку [47].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» містив положення щодо правового забезпечення надання Фонду кредитів на умовах визначених нормативно-правовими актами НБУ (п. 2 ст. 42 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV [10]. Відповідно до встановлених законодавством норм було прийнято Постанову Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про підтримку ліквідності Національним банком України Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 18.03.2013 № 95 [48]. Прийняття нового Положення дозволило вдосконалити існуючий механізм фінансової підтримки Фонду з боку НБУ, який до цього ґрунтувався на правових нормах визначених Положенням «Про надання Національним банком України кредитів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 25.05.2009 № 308 [49]. Сутність правових новацій полягала в тому, що метою НБУ при здійсненні фінансування Фонду, згідно з нормами вказаного Положення, стала підтримка встановленого чинним на той час законодавством рівня ліквідності Фонду. Закон № 4452-VI відповідно до проведених змін доповнився новими положеннями, закріпленими у ст. 25 «Кредитування Фонду та внесення державою коштів на безповоротній основі» [11]. Також з прийняттям Закону

України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» отримав правове визначення термін «фінансовий вексель Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» (ст. 4¹), на який поширювалися всі вимоги встановлені для банківських векселів цим Законом. Відповідні зміни було закріплені і в Законі України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 № 2374-III [50]. Правове закріплення отримала і можливість Фонду здійснювати емісію облігацій, а доповнення до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480 IV [51] (ст. 8² «Облігації Фонду гарантування фізичних осіб») закріпили умови їх емісії та порядок обігу на фондовому ринку України.

Варто зауважити, що прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» дозволило отримати прозоре правове закріплення прав і обов'язків посадових осіб Фонду, а також їх відповідальність за порушення законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 14 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»). Також було закріплено умови і порядок встановлення Фондом спеціальних зборів та умови, за яких банки можна звільнити від їх сплати (ст. 23 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»). Зміни торкнулися й видів вкладів за якими Фонд не здійснює відшкодувань згідно з положеннями ст. 26 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», зокрема, до переліку таких вкладів було включено вклади у банківських металах (п. 10 ст. 26) [31].

Окремої уваги заслуговує доповнення Закону № 4452-VI ст. 39¹ «Особливості проведення Фондом відкритого конкурсу з метою виведення неплатоспроможного банку з ринку». Згадана правова норма визначає умови, порядок та наслідки про ведення відкритих конкурсів при виведенні неплатоспроможного банку ринку, що сприяє прозорості здійснення процедури визначення покупця банківських активів, який може запропонувати найбільш вигідні умови. Визначним стало затвердження змін до ст. 41, 42, 43 Закону № 4452-VI, відповідно до яких більш чітко прописано умови продажу

неплатоспроможного банку, особливості утворення та продажу перехідного банку, а також доповнено нормами щодо визначення особливостей виведення неплатоспроможного банку з ринку за участю держави (ст. 41¹). Також закріплюється термін «спеціалізована установа», яка визначається як товариство з обмеженою відповідальністю, статутний капітал якого утворюється в розмірі, що відповідає мінімальним вимогам до статутного капіталу товариств цього типу. Виключним видом діяльності спеціалізованої установи є вжиття заходів для розрахунку з кредиторами неплатоспроможного банку за рахунок активів (майна) такого банку, переданого їй у порядку, встановленому законодавством [35].

На підставі прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» до Закону № 4452-VI було внесено зміни, які посилювали цю відповідальність, а саме ч. 5 ст. 52 було викладено в такій редакції: «Фонд або уповноважена особа Фонду у разі, якщо оціночна вартість ліквідаційної маси банку, затвердженої Фондом, є меншою за вимоги кредиторів, які включені до реєстру акцептованих вимог кредиторів, звертається до пов'язаної з банком особи, дії або бездіяльність якої призвели до завдання банку з її вини шкоди, та пов'язаної з банком особи, яка внаслідок таких дій або бездіяльності прямо або опосередковано отримала майнову вигоду, з вимогою про відшкодування шкоди, завданої банку. У разі отримання Фондом відмови у задоволенні таких вимог або невиконання вимоги у строк, установлений Фондом, Фонд звертається з такими вимогами до суду» [30].

Згідно з нормами, затвердженими Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відшкодування фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг» до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» відбулось продовження внесення змін щодо посилення відповідальності пов'язаної з банком особи, дії або бездіяльність якої призвели до заподіяння кредиторам та/або банку шкоди, та/або пов'язаної з банком особи, яка внаслідок таких дій або бездіяльності прямо чи опосередковано отримала майнову вигоду, з вимогою про відшкодування шкоди, заподіяної

банку. Відповідні зміни було внесено до ч. 5 ст. 52 Закону № 4452-VI, а саме наділення Фонду правом звернення, у разі недостатності майна банку (який знаходиться в стадії ліквідації) до зазначених вище осіб, а також правом заявлення вимог до небанківської фінансової установи, якою від фізичних осіб залучені як позики або вклади кошти, що згідно з новими змінами внесеними до Закону № 4452-VI прирівнюються до вкладів: «До вкладу прирівнюються кошти, які залучені від фізичної особи як позика або вклад до небанківської фінансової установи через банк, що виступив повіреним за відповідним договором і на день набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відшкодування фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг» віднесений до категорії неплатоспроможних, якщо при цьому банком не було проінформовано фізичну особу під розпис про непоширення на такі кошти гарантій, передбачених цим Законом, а фізична особа, яка розмістила, надала такі кошти, прирівнюється до вкладника» (п. 15 Розділу X Закону № 4452-VI). Внесені зміни були вимушеним кроком, спричиненим масовими протестами владників ПАТ «Банк Михайлівський», який знаходився в стадії ліквідації [52].

Найсуттєвіші зміни у Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» відбулись із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» від 16.07.2015 № 629-VIII. Його норми встановили новий підхід до виведення неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідації, який закріплює умови, порядок та наслідки продажу активів банків на відкритих торгах, у тому числі із створенням перехідного банку. У зв'язку з цим, надано визначення термінів «відкриті торги», «консолідація активів», «консолідований продаж», «кошти, розміщені фізичною особою на вклад». Уточнюється сфера застосування термінів «кредитор», «крок аукціону», «лот», «недостатність майна банку», «незалежна

оцінка», об'єднання інвесторів», «передпродажна підготовка» (ст. 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб») [11; 28].

Згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» закріплені такі важливі зміни: посилення повноважень Фонду як тимчасового адміністратора та ліквідатора, і підвищення його ролі у підготовці до виведення неплатоспроможного банку з ринку; скорочення термінів виведення банку з ринку за участі держави; здійснення продажу активів банку лише на відкритому конкурсі, а основних засобів та малоцінних й швидкозношуваних предметів необоротних активів, оціночна вартість яких не перевищує 10 мінімальних заробітних плат на дату продажу – безпосередньо юридичній або фізичній особі; встановлено реальну відповідальність пов'язаних осіб у випадку недостатності майна для розрахунків за вкладами фізичних осіб, які перевищують гарантовану суму, та іншими кредиторами банку [37, 28].

Також з 01.01.2016 цим Законом встановлено скорочення строків затвердження плану врегулювання до 30 днів з дня початку процедури виведення банку з ринку; скорочення строків ТА виключно з метою реалізації плану врегулювання, який передбачає інший спосіб виведення банку з ринку, окрім ліквідації банку; прискорену ліквідацію неплатоспроможного банку, у разі його відповідності критеріям, встановленим нормативно-правовими актами Фонду. Крім того, передбачено створення «консолідованого офісу» з продажу активів банків, що ліквідуються на рівні Фонду, скорочення строків початку виплат відшкодування коштів вкладникам до 20 робочих днів з дня початку процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку, тобто, не чекаючи прийняття НБУ рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку (починаючи з 01.07.2016), розширення гарантій Фонду на фізичних осіб – підприємців (починаючи з 01.01.2017) [35]. Розширення гарантій Фонду на вклади фізичних осіб – підприємців є визначним правовим аспектом, який виник із прийняттям цього Закону. Це можна вважати відправною точкою нового шостого етапу

(згідно табл. 1) розвитку національної системи гарантування вкладів фізичних осіб.

Згідно з нормами зазначеного Закону, до Закону № 4452-VI було додано ст. 42¹ «Особливості відчуження зобов'язань неплатоспроможного банку, що гарантуються Фондом, з виплатою премії приймаючим банком», якою визначається порядок прийняття приймаючим банком зобов'язань неплатоспроможного банку перед вкладниками останнього, та закріплено процедуру й умови здійснення цієї передачі. Суттєво було розширено повноваження уповноваженої особи Фонду та повноваження Фонду під час здійснення ліквідації банку (ст. 47, 48) та продажу його майна (ст. 51) [11].

В умовах апогею банківської кризи в країні в листопаді 2016 року у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект № 5391 «Про внесення змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб (нова редакція)» [53]. Зважаючи на значні збитки в банківській системі за фінансовими результатами 2016 року, велику кість заяв до правоохоронних органів по фактам фінансових махінацій та шахрайств, обсяг наданих НБУ кредитів рефінансування, витрати держави на компенсацію вкладів через Фонд з огляду на недосконалість його роботи та підозри у корупції, законопроектом запропоновано суттєво посилити роль громадянського суспільства: до Адміністративної ради Фонду, яка складається з п'яти осіб – по одному представнику Кабміну, профільного комітету Верховної Ради України, двох представників НБУ, та директора-розпорядника Фонду (за посадою) – ввести представника Ради суспільного моніторингу Фонду, який очолюватиме вказану Адміністративну раду Фонду. Крім того, деталізуються вимоги до членів Адміністративної ради Фонду.

У законопроекті запропоновано встановити внесення банками регулярного збору до фонду на диференційній основі залежно від ступеня ризику в діяльності банку та встановити граничні розміри таких зборів (0,5% – 1,5% в національній валюті, 0,8% – 2,4% в іноземній валюті від бази нарахування). Встановлення законом диференційного розміру регулярного збору надасть Фонду можливість оперативно реагувати на зміни в банківській системі з урахуванням загального

стану економіки країни та коректувати обсяг регулярних зборів. Ініціатори зауважують, що вказані зміни нададуть можливість збільшити граничний розмір відшкодування вкладів фізичним особам до 1 млн. грн. Згідно з загальною тенденцією у законодавстві України на забезпечення прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень, у законопроекті запропоновано розширити перелік інформації, яка підлягає обов'язковому оприлюдненню та встановити відповідальність посадових осіб Фонду у разі невиконання або неналежного виконання цього обов'язку.

Крім того, закріплено положення відповідно до якого правочини (у тому числі договори), стороною якого є фізична особа або фізична особа – підприємець, яка не є пов'язаною особою банку, визнаються нікчемними виключно на підставі рішення суду.

Встановлено пріоритет діяльності Фонду щодо оздоровлення неплатоспроможних банків та приведення їх у відповідність до вимог чинного законодавства, і тільки після визнання неможливості їх відновлення – виведення з ринку. Такий підхід є важливим для стабілізації, оздоровлення та розвитку банківської системи України.

З метою стимулювання ефективного здійснення Фондом своїх функцій в процесі ліквідації банків, законопроектом пропонується змінити черговість задоволення вимог кредиторів, а саме вимоги до банку від фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які не є пов'язаними із банком особами, в частині, що перевищує суму компенсовану Фондом, поставити у третю та четверту черги. Відповідно – вимоги Фонду поставити у п'яту чергу, а НБУ – у шосту. Запропоновані зміни зменшують конфлікт інтересів, який виникає за чинності поточної редакції Закону № 4452-VI. Фонд, який є кредитором третьої черги неплатоспроможного банку одноосібно та безконтрольно здійснює процедуру ліквідації банку, володіє повною інформацією про активи та майно банку, має виключні повноваження з реалізації майна, отримує значні переваги порівняно з іншими кредиторами, що створює основу для здійснення зловживань.

Підвищуються вимоги до інвесторів неплатоспроможних і перехідних банків. Забороняється бути інвестором неплатоспроможного та перехідного банку особам, які були в ньому акціонерами (учасниками) з частиною 5% та більше, або пов'язаними з банком особами протягом року до введення ТА або ліквідації банку, за винятком необхідності дофінансування неплатоспроможного банку за рахунок додаткових зборів акціонерів (учасників) до статутного капіталу банку, з відповідним прийняттям зобов'язань перед Фондом щодо приведення діяльності банку у відповідність до норм чинного законодавства [53].

З метою посилення захисту прав вкладників зазначається, що кредити НБУ для нього є безвідсотковими, пропонується обов'язкове страхування відповідальності Фонду та його робітників, для компенсації збитків спричинених професійною помилкою.

Прийняття законопроекту має сприяти зменшенню соціальної напруги в суспільстві та створенню умов для поновлення довіри до банківської системи за рахунок ефективного гарантування захисту прав власності, зміни черговості задоволення вимог кредиторів неплатоспроможного банку, прозорості та відкритості діяльності Фонду [54, 53].

Таким чином, починаючи з 1998 року в Україні відбувається послідовний процес вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб, кінцевим завданням якого є підвищення захисту прав і законних інтересів вкладників. Утім потребують правого регулювання питання щодо розширення напрямів розміщення коштів Фонду, структура яких має забезпечувати достатній рівень ліквідності. Зокрема, вбачається доцільним дозволити Фонду інвестувати кошти окрім державних цінних паперів в іпотечні цінні папери, що створить можливості для диверсифікації ризиків, пов'язаних з відсутністю достатнього обсягу коштів для виплати відшкодування вкладникам у встановлений строк. Також викликає сумніви норми щодо права Фонду залучати кредити від НБУ у разі виникнення тимчасового дефіциту ліквідності. Оскільки в Законі не визначені умови виникнення такого дефіциту залишається незрозумілим, в якому випадку Фонд може залучати кредити від НБУ, а в якому кредити від небанківських фінансових

установ та іноземних кредиторів. Враховуючи те, що згідно з вітчизняним законодавством держава має право брати участь у формуванні коштів Фонду, а банки зобов'язані здійснювати початкові та регулярні збори, доцільно запропонувати принцип змішаного типу для організації системи гарантування банківських вкладів та, як наслідок, розширити участь держави у формуванні коштів Фонду і визначити її як регулярну. Також до недавнього часу суперечливим питанням залишався особливий статус АТ «Ощадбанк», що надавало йому конкурентні переваги перед іншими банками та створювало нерівність можливостей у банківському секторі [35].

Нормативно-правові акти, на підставі яких реалізується регуляторна діяльність Фонду, можна систематизувати за такими основними напрямками: стягнення зборів, організаційно-управлінські заходи, підготовка звітності, інформування, відшкодування вкладів.

Стягнення зборів. Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 02.07.2012 № 1 [55]; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про встановлення диференційованого збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 29.03.2013 № 21 [56].

Організаційно-управлінські заходи. Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок накладення адміністративно-господарських санкцій Фондом гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.07.2012 № 11 [22]; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок накладання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб адміністративних штрафів» від 09.08.2012 № 15; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку» від 05.07.2012 № 2 [12]; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок здійснення процедури ліквідації банків, зареєстрованих

на території проведення антитерористичної операції або Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» від 30.11.2015 № 213; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок проведення перевірок учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 09.08.2012 № 16; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок створення, реєстрації випуску акцій, видачі банківської та генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій перехідному банку» від 20.08.2013 № 26; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Порядку дій працівників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, до повноважень яких належить проведення моніторингу стану дотримання банком вимог порядку формування та ведення баз даних про вкладників, проведення банком банківських операцій» від 02.11.2015 № 199; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок ведення реєстру учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 12.07.2012 № 7, Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок відбору осіб, які можуть виконувати роботи (надавати послуги) неплатоспроможним банкам або банкам, що ліквідуються, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб» від 28.03.2016 № 434, Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження порядку виявлення правочинів (у тому числі договорів), що є нікчемними, а також дій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у разі їх виявлення» від 26.05.2016 № 826. Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Методики оцінки вартості 100% акцій банку, віднесеного до категорії проблемних або неплатоспроможних» від 29.11.2016 № 2636.

Звітність. Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Правил надання звітності учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 09.07.2012 № 4; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Інструкції

про порядок складання звіту про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – місячна форма звітності № 1Ф» від 09.07.2012 № 5; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок залучення уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб радників, аудиторів, юристів та інших осіб до роботи у процесі здійснення тимчасової адміністрації або ліквідації банку» від 23.07.2012 № 12; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Щодо внесення змін до Методики оцінки фінансової стійкості Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 21.02.2015 № 232; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про здійснення перевірки банками бази даних про вкладників програмним забезпеченням» від 09.11.2015 № 205; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Правил формування та ведення баз даних про вкладників» від 09.07.2012 № 3; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок проведення перевірок учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 09.08.2012 № 16; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Порядку дій працівників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, до повноважень яких належить проведення моніторингу стану дотримання банком вимог порядку формування та ведення баз даних про вкладників, проведення банком банківських операцій» від 02.11.2015 № 199.

Інформування. Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок інформування громадськості про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.07.2012 № 10; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб» від 09.07.2015 № 131; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про особистий прийом громадян у Фонді гарантування

вкладів фізичних осіб» від 21.12.2015 № 233; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Порядку здійснення та розрахунку витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на утримання та продаж заставленого майна» від 11.02.2016 № 138, Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про Порядок здійснення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників» від 26.05.2016 № 825.

Відшкодування вкладів. Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок визначення банків-агентів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 12.07.2012 № 6; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами» від 09.08.2012 № 14; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про особливості здійснення виплат відшкодувань вкладникам під час проведення пілотного проекту з впровадження Автоматизованої системи виплат Фонду» від 19.11.2012 № 30; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Щодо строків звернення вкладників» від 07.03.2013 № 15; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про порядок ведення реєстру учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 12.07.2012 № 7; Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Правил формування та ведення баз даних про вкладників» від 09.07.2012 № 3, Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників» від 26.05.2016 № 825, яким затверджується «Порядок здійснення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників, Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Порядку фінансування процесу виплат банками-агентами гарантованої суми відшкодування за вкладами у рамках

пілотного проекту впровадження Автоматизованої системи виплат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 05.12.2016 № 2697, Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Положення про особливості здійснення виплат відшкодувань вкладникам у рамках пілотного проекту впровадження Автоматизованої системи виплат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 05.12.2016 № 2698.

За 19 років свого існування система гарантування вкладів фізичних осіб зарекомендувала себе як дієвий механізм захисту прав та законних інтересів вкладників у разі неможливості банків виконати свої зобов'язання, що покликаний, в першу чергу, виконувати завдання щодо захисту фінансових інтересів вкладників від втрати своїх заощаджень внаслідок банкрутства банків, підвищення довіри до банківського сектора, а також забезпечення соціально-економічної стабільності держави.

На підставі проведеного аналізу правових засад діяльності Фонду можна зробити такі висновки:

1. Існуюча система гарантування вкладів фізичних осіб поетапно вдосконалювалася з урахуванням: врегулювання відносин між Фондом та НБУ; підвищення захисту прав і законних інтересів вкладників банків; посилення юридичної відповідальності, пов'язаних із банком осіб; врегулювання дискусійних питань виведення неплатоспроможних банків з ринку (розширення повноважень Фонду, скорочення періоду виведення неплатоспроможних банків з ринку та пришвидшення настання строку здійснення відшкодувань за вкладами, розширення кола механізмів здійснення ліквідації банків тощо); закріплення за Фондом повноважень щодо отримання цільового державного фінансування; розширення кола інструментів залучення коштів Фондом; розширення гарантій Фонду на вклади фізичних осіб-підприємців.

2. Закріплення адміністративно-правового статусу Фонду у системі гарантування вкладів фізичних осіб відбулося після прийняття відповідного законодавства в частині вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб, посилення відповідальності пов'язаних із банком осіб, відшкодування

фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг, виведення неплатоспроможних банків з ринку тощо.

3. Починаючи з 1998 року в Україні відбувається послідовний процес вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб, кінцевим завданням якого є підвищення захисту прав та законних інтересів вкладників. Утім потребують правового регулювання питання щодо розширення напрямів розміщення коштів Фонду, структура яких має забезпечувати достатній рівень ліквідності. Зокрема, вбачається доцільним дозволити Фонду інвестувати кошти окрім державних цінних паперів в іпотечні цінні папери, що створить можливості для диверсифікації ризиків, пов'язаних з відсутністю достатнього обсягу коштів для виплати відшкодування вкладникам у встановлений строк.

1.3. Завдання, функції та принципи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Забезпечення фінансової стійкості та стабільності банківського сектора України є необхідною передумовою створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, підтримки вітчизняного товаровиробника, постійного зростання рівня життя та добробуту населення. Фінансові кризи, притаманні перегріву кон'юнктури «суспільства споживання», мають найбільш негативні наслідки саме для банківського сектора, які проявляються у зростанні кількості банкрутств банків і, як наслідок, втраті довіри з боку вкладників. За цих обставин першочерговим завданням є пошук нових підходів до правового забезпечення захисних систем, які є елементом системи банківського нагляду і регулювання та визначають юридичні механізми захисту прав та законних інтересів вкладників у разі неможливості банків виконати свої зобов'язання [35].

Цільовий блок адміністративно-правового статуту Фонду структурно складається з мети, завдань, функцій та принципів діяльності останнього. З огляду на це, пропонуємо окремо дослідити кожен зі структурних елементів цільового блоку адміністративно-правового статуту Фонду.

В етимологічному значенні «мета» розуміється – «як те, до чого прагнуть, чого намагаються досягти» [57, с. 788], а «завдання» – «як запланований для виконання обсяг роботи» [58, с. 46]. Мета функціонування державного органу це – довгострокова нормативна орієнтація, що визначається законом, положенням, уставом, іншим нормативним правовим актом, і яка виражається у неперервному вирішенні виникаючих завдань шляхом здійснення певних публічно-правових функцій [59, с. 25]. Аналіз положень Закону № 4452-VI [11] свідчить, що Фонд заснований з метою захисту прав і законних інтересів вкладників (фізичних осіб) банків та сприяння стабільності банківської системи України.

Завдання Фонду конкретизують мету його діяльності та визначають основні шляхи її досягнення. Залежно від сфери діяльності Фонду завдання доцільно поділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішні завдання Фонду спрямовані на досягнення основної мети його діяльності. Внутрішні завдання характеризують процес управління Фондом та спрямовані на удосконалення і забезпечення механізму його функціонування.

Відповідно до ст. 4 Закону № 4452-VI основним завданням Фонду є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку [11].

На виконання свого основного завдання, а саме – забезпечення функціонування системи гарантування вкладів, Фонд здійснює контроль за виконанням зобов'язань банків у зв'язку з їх участю в системі гарантування вкладів. З цією метою здійснюються інспекційні перевірки банків-учасників Фонду. Так, у 2016 році перевірки здійснювались відповідно до Плану проведення інспекційних перевірок, затвердженого рішенням виконавчої дирекції Фонду від 12.11.2015. Загалом було здійснено 70 інспекційних перевірок, з них 63 планових та 7 позапланових. Також, у 2016 році окремо здійснено аналіз дотримання

банками вимог Фонду щодо формування та ведення бази даних про вкладників у 24 учасниках Фонду. Позапланові інспекційні перевірки банків здійснювались інспекційними групами Фонду переважно з питань виконання банками вимог розпоряджень про усунення ними порушень вимог законодавства про гарантування вкладів фізичних осіб. Планові інспекції проводились з метою перевірки: 1) достовірності наданої Фонду звітності; 2) повноти і своєчасності розрахунків з Фондом за зборами до Фонду та нарахованою пенею; 3) повноти і достовірності ведення бази даних про вкладників; 4) дотримання вимог щодо інформування вкладників про участь банку у Фонді; 5) дотримання інших вимог Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та нормативно-правових актів Фонду [60, с. 30].

Перевірки були спрямовані на отримання інформації про виконання або невиконання банками вимог Закону № 4452-VI, у тому числі дотримання правил нарахування та сплати зборів, надання відомостей для ведення реєстру учасників Фонду, відповідності обліку інформації про вкладників – фізичних осіб у базі даних, а також порядку інформування вкладників про систему гарантування вкладів фізичних осіб в Україні. Особлива увага під час перевірок приділялась достовірності розрахунків за зборами і звітам, наданими до Фонду банками, та можливості банків належним чином здійснювати формування бази даних про вкладників – фізичних осіб відповідно до вимог Фонду. За результатами 58 інспекційних перевірок банків встановлено порушення вимог Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та нормативно-правових актів Фонду, за результатами 12 інспекційних перевірок банків порушень не встановлено. За результатами перевірок банків встановлено 101 факт порушення вимог нормативно-правових актів Фонду. Банки, за результатами перевірок яких були встановлені порушення, надавали уточнені форми звітності, необхідну інформацію для ведення реєстру, інформували Фонд про вжиті заходи щодо усунення порушень тощо [60, с. 30].

Щодо внутрішніх завдань, то вони спрямовані на удосконалення та забезпечення механізму управління (функціонування) Фонду. До них варто

віднести: управління та розвиток персоналу; здійснення внутрішнього аудиту; удосконалення законодавчої бази; вдосконалення регуляторної діяльності; управління фінансами тощо.

Так, протягом 2016 року службою внутрішнього аудиту Фонду, відповідно до плану проведення перевірок, було здійснено 10 аудиторських перевірок за основними напрямками діяльності структурних підрозділів Фонду, в тому числі: фінансово-інвестиційної діяльності Фонду; здійснення виплат вкладникам; перевірка дотримання процедур виведення неплатоспроможних банків з ринку; перевірка контролю за виконанням зобов'язань банків у зв'язку з їх участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб. Під час проведення аудиторських перевірок проводилася оцінка систем внутрішнього контролю, визначались ризики, притаманні напрямку діяльності, що перевірявся, та надавалися рекомендації щодо вдосконалення наявних процедур внутрішнього контролю, заходів корпоративного управління. На виконання вимог Закону № 4452-VI службою внутрішнього аудиту регулярно (на перше число кожного кварталу) готувалися звіти адміністративній раді Фонду про результати проведеної роботи з висновками та пропозиціями щодо питань відповідно до повноважень. Висновки та пропозиції служби внутрішнього аудиту обов'язково враховувалися в діяльності Фонду. Інформація за результатами аудиторських перевірок надавалася на ознайомлення керівництву Фонду, керівникам перевірених підрозділів. Вживалися відповідні заходи до підвищення внутрішнього контролю (до виконання прийнято усі рекомендації надані за результатами проведених аудитів) [60, с. 10].

Слід зазначити, що управління фінансами є основним внутрішнім завданням Фонду, оскільки невірно побудована фінансова діяльність може спричинити порушення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку.

З метою забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку Фонд у 2016 році продовжував здійснювати акумуляцію фінансових ресурсів. Станом на 1 січня

2017 року кошти Фонду склалися з: коштів на рахунках в НБУ – 2 309,8 млн. грн.; коштів у державних цінних паперах, що були отримані в 2016 році в якості кредиту держави в сумі 7 941,0 млн. грн.; інвестицій в державні цінні папери, які знаходяться в заставі під кредити Національного банку України в сумі 5 065,1 млн. грн.

Формування фінансових ресурсів Фонду протягом 2016 року відбувалось у відповідності до статті 19 Закону № 4452-VI з таких джерел: 1) початкові та регулярні збори з учасників Фонду; 2) доходи від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери; 3) доходи у вигляді процентів, нарахованих за залишками коштів на розрахункових рахунках Фонду, відкритих у НБУ; 4) кредити залучені від НБУ; 5) продаж ОВДП (отриманих з Державного бюджету України як кредит); 6) кошти отримані від виконання заходів, передбачених планом врегулювання; 7) інші джерела, не заборонені законодавством України. У зв'язку з прогнозом виникнення дефіциту ліквідності на початку 2017 року, Фонд у 2016 році з метою здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможних банків залучив додаткові джерела фінансування – кредит Кабміну за рахунок Державного бюджету України 2016 року у формі облігацій внутрішньої державної позики в сумі 7 941,0 млн. грн. зі строком погашення в 2031 році з доходністю 9,99% річних, в обмін на векселі Фонду з такими ж строками та доходністю [60, с. 35].

У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності, обумовленою політичною і фінансово-економічною кризою та недосконалою правовою базою, актуальним є питання акумуляції та ефективного розподілу коштів банківським сектором. Значна кількість випадків неплатоспроможності банків протягом 2014–2016 років, які прямо пов'язані із наслідками бойових дій на території України, та недоліки правового захисту прав і законних інтересів вкладників призвели до відтоку коштів з банківських вкладних рахунків та зниженню довіри населення до банківського сектора загалом. У зв'язку з цим, одним із першочергових завдань має стати вдосконалення функціонування Фонду, на який покладено спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у встановлених

законодавством випадках [32].

Зауважимо, що з моменту набрання чинності Законом № 4452-VI і до сьогодні, в його положення було внесено чимало змін, зокрема, розширено можливості Фонду, удосконалено систему оцінки надійності банків, змінено процедуру здійснення ТА, виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків, змінено черговість погашення вимог кредиторів банку [11].

Відповідно до зазначеного Закону, Фонд є установою, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених чинним законодавством. Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні; є суб'єктом управління майном, самостійно володіє, користується і розпоряджається належним майном, вчиняючи стосовно нього будь-які дії (у тому числі відчуження, передача в оренду, ліквідація), що не суперечать законодавству та меті його діяльності. Фонд підзвітний НБУ, Кабміну та Верховній Раді України. Відповідно до нової редакції зазначеного Закону за Фондом було закріплено низку додаткових функцій, які до цього виконував виключно НБУ, зокрема функції щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку, застосування до банків та їх керівників фінансових санкцій і накладання адміністративних штрафів [32].

Функції Фонду закріплені у ч. 2 ст. 4 Закону № 4452-VI визначають основні напрями його діяльності [11]. Під функціями в юридичній науці розуміють основні напрями діяльності органів державної влади або інших юридичних осіб, сферу їх діяльності, що здійснюється в порядку, встановленому чинним законодавством та характеризують типову взаємодію між суб'єктами і об'єктами соціального управління, стійкі, відносно самостійні, спеціалізовані види управлінської діяльності [61; 62]. Найчастіше функції розглядаються як відносно самостійні складові управлінської діяльності або як основні напрями діяльності органів управління, їх змістовні характеристики [63].

Функції державного органу чи установи є елементом компетенційного статусу разом із владними повноваженнями. Повноваження державного органу чи установи є похідними від функцій. Саме тому, на думку Р. М. Фомінова, дослідження компетенції державного органу чи установи потрібно починати з їх функцій. Поділяючи думку В. Б. Авер'янова щодо компетенції органу виконавчої влади [64], Р. М. Фомінов вважає, що компетенція Фонду – це юридичне відображення (опосередкування) покладених на цю установу функцій відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та інших компетенційних нормативно-правових актів шляхом закріплення цілей, завдань і необхідних для їх реалізації комплексу прав та обов'язків (державно-владних повноважень). А оскільки Фонд є установою, що виконує спеціальні функції у сфері державного управління, то потребує з'ясування питання співвідношення понять «функція державного управління» та «функція органів державного управління» [65].

Л. В. Коваль зазначає, що функція державного управління – «це відокремлена частина державно-управлінської діяльності, якій властива певна єдність змісту і яка здійснюється на основі закону спеціально створеними органами виконавчої влади, специфічними методами для проведення у життя завдань державного управління» [65]. З урахуванням думки В. Б. Авер'янова, функції органів виконавчої влади необхідно розглядати як відносно самостійні та якісно однорідні складові діяльності цих органів, які характеризуються цільовою спрямованістю, але при цьому повинні розглядатися як функції управління [64; 66]. Однак, на думку Р. М. Фомінова, ці поняття все ж таки потрібно розмежовувати, оскільки вони співвідносяться як ціле (функції державного управління) та частина (функції органу чи установи). Це зумовлено тим, що функції державного управління реалізує система державних органів, а державний орган реалізує лише окремі функції державного управління [61].

О. Д. Крупчан вважає, що функції державних органів влади є визначальними щодо характеру їх прав і обов'язків, однак, на його думку, з техніко-юридичної точки зору в чинному законодавстві є нечіткими межі між

формуванням завдань і функцій, з одного боку, і повноважень – з іншого. Тому, характеризуючи компетенції державних органів влади, доцільно враховувати не лише характер їх прав та обов'язків, але й інших складових їх правового статусу, насамперед завдань і функцій (хоч текстуально вони можуть не розмежовуватись) [67].

В юридичній літературі акцентується увага на тому, що функція сама по собі не існує, вона спостерігається у процесі конкретної цілеспрямованої діяльності, а з огляду на абстрактність розуміння функцій державних органів та установ неможливо чітко і однозначно закріпити їх межі, дати їх вичерпний перелік, відобразити межі подільності [68]. Вирішити це питання можна шляхом здійснення класифікації функцій Фонду.

Класифікація, на думку О. Е. Лейста, є «способом викриття істотних якостей підрозділів системи, від яких (якостей) залежать інші, похідні від них ознаки кожного з елементів підрозділу» [69]. А. Б. Венгеров визначає класифікацію як важливий інструмент методології права, який дозволяє не тільки упорядкувати за певними критеріями усю чисельність правових явищ, виділити в них типове й суттєве, а також встановити випадкове, суб'єктивне та розмістити їх у певних межах простору та часу, що дозволить ефективно усвідомити ті умови й причини, які становлять основу виникнення та функціонування розвитку правових явищ, процесів, інститутів [70]. «Науково обґрунтована класифікація функцій Фонду дозволяє глибше зрозуміти їх сутність, значення у механізмі фінансово-правового регулювання, точніше визначити межі та можливості регулюючого впливу фінансово-правових норм і напями підвищення ефективності їх дії. У практичній площині така класифікація забезпечує науковий підхід до вибору форм і методів правового регулювання відносин; виявлення тих їх окремих сегментів, які потребують вдосконалення правового регулювання та, відповідно, вироблення пропозицій щодо подальшого вдосконалення законодавства у сфері гарантування вкладів». На думку Р. М. Фомінова, дослідження слід почати з аналізу та уточнення існуючих класифікацій функцій

управління, враховуючи те, що наукова та практична цінність будь-якої класифікації залежать від вибору та обґрунтованості її критеріїв [61].

Аналіз сучасної фінансово-правової літератури свідчить про наявність численних підходів до класифікації таких функцій. В адміністративно-правовій літературі є різні варіанти класифікації управлінської діяльності. В. Б. Авер'янова виділяє такі види: загальні або основні функції; спеціальні або спеціалізовані функції, які відображають специфіку або конкретного суб'єкта управління або керованого об'єкта, та допоміжні або обслуговуючі функції, що обслуговують реалізацію загальних і спеціальних функцій [64]. Г. В. Атаманчук класифікує функції державного управління на внутрішні та зовнішні, загальні та специфічні [62].

Досліджуючи зміст функцій Фонду, закріплених ч. 2 ст. 4 Закону № 4452-VI, Р. М. Фомінов виділив основну та додаткові функції, які в системі функцій державного управління потрібно розглядати як спеціальні. Основну функцію Фонду автор визначив як «загальний, типовий, спеціально спрямований вид взаємодії між суб'єктами та об'єктами управління, який забезпечує досягнення узгодженості та упорядкованості у сфері гарантування вкладів фізичних осіб». Такою основною функцією Фонду ним було визнано гарантійну функцію, сутність якої полягає у гарантованому здійсненні відшкодування вкладів. Вчений врахував, що гарантійна функція не є абсолютною у буквальному розумінні, вона є обмеженою за колом осіб (стосується лише фізичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності (останніх це стосується починаючи з 01.01.2017) і не розповсюджується на юридичних осіб) та за обсягом (який не перевищує встановлену Фондом гарантовану суму). Додаткові функції Фонду, вважає Р. М. Фомінов, можна визначити як окремі, особливі, допоміжні, такі, що забезпечують реалізацію основної функції, взаємодію між суб'єктами та об'єктом управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Відповідно до цього додатковими функціями науковцем визнані нормотворча, фондоутворююча, розподільча, облікова, прогностична, інвестиційна, контрольна, координаційна, організаційна та інформаційна [61].

Нормотворча функція, на думку Р. М. Фомінова, закріплена у п. 5 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» як здійснення регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб. Її реалізація цієї забезпечується передбаченим п. 10 ч. 1 ст. 12 повноваженням приймати нормативно-правові акти Фонду. Згідно з ст. 6 Закону № 4452-VI у межах своїх функцій та повноважень Фонд здійснює нормативне регулювання системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. Фонд видає нормативно-правові акти у формі інструкцій, положень, правил з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими до виконання банками, юридичними та фізичними особами.

Фондоутворююча функція, вважає Р. М. Фомінов, закріплена у п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону № 4452-VI у редакції: «акумулює кошти, отримані з джерел, визначених ст. 19 цього Закону», які в подальшому використовуються для фінансування видатків, передбачених ч. 2 ст. 20 цього Закону. З метою забезпечення повного фінансування передбачених видатків встановлено, що мінімальний обсяг коштів Фонду не може бути нижчим за 2,5% від суми гарантованих коштів вкладників у межах суми відшкодування з урахуванням суми зборів з учасників Фонду, які мають надійти протягом наступного кварталу. За умов досягнення мінімальної межі або ризику суттєвого зменшення обсягу коштів Фонд має право вжити заходів для поповнення коштів за рахунок джерел, визначених у ч. 1 ст. 19 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [11, 61].

Отже, розподільча функції може визначатись як похідна від фондоутворюючої, яка закріплена у п. 4 ч. 2 ст. 4 Закону № 4452-VI щодо здійснення заходів щодо організації виплат відшкодувань за вкладками в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку, та п. 10 ч. 2 ст. 4 цього Закону – щодо надання фінансової підтримки приймаючому банку.

Облікова функція закріплена у п. 1 ч. 2 ст. 4 Закону № 4452-VI, відповідно до якої Фонд веде реєстр учасників. Вона здійснюється у порядку, передбаченому нормативно-правовими актами Фонду згідно з ч. 6 ст. 17 цього Закону. Реалізація

облікової функції, як і інших, передбачає наявність відповідного інформаційного забезпечення [61].

На думку Ю. М. Старилова, інформаційне забезпечення, тобто збір, отримання, обробка, аналіз інформації, необхідної для здійснення управлінської та іншої діяльності, повинно враховувати такі вимоги, як точність інформації, логічність та оперативність інформаційних процесів, що є важливою умовою оптимального інформаційного забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та реалізації фондом основної та додаткових функцій [71]. Інформаційна функція Фонду, вважає Р. М. Фомінов, безпосередньо закріплена у ст. 4 Закону № 4452-VI, але в окремих статтях йдеться про інформаційні повноваження, зокрема п. 14 ч. 1 ст. 9 цього Закону визначено повноваження адміністративної ради Фонду затверджувати вимоги до розкриття інформації про його діяльність, ст. 56 встановлено загальні правила надання інформації для Фонду, а ст. 57 – правила надання інформації Фондом НБУ та іншим державним органам [61].

Також Р. М. Фомінов вважає, що п. 11 ч. 2 ст. 4 Закону № 4452-VI закріплена прогностична функція Фонду, яка полягає у здійсненні прогнозування його потенційних витрат на виведення неплатоспроможних банків з ринку та відшкодування коштів вкладникам. Її реалізація сприяє прийняттю необхідних управлінських рішень, моделюванню можливих варіантів розвитку банківських відносин за ефективного правового забезпечення. Ця функція є важливою умовою ефективної реалізації інших функцій Фонду [71].

Інвестиційна функція передбачає вкладання коштів Фонду в державні цінні папери України, внаслідок чого Фонд отримує доходи, які відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 19 Закону № 4452-VI є джерелом формування його коштів. Таким чином, у даному випадку інвестиційна функція в подальшому трансформується у фондоутворюючу, яка, зі свого боку, внаслідок розвитку – у розподільчу. Цей приклад наочно свідчить про взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємозумовленість функцій Фонду [61].

Контрольна функція Фонду згідно з нормами Закону № 4452-VI, визначається Р. М. Фоміновим як відстеження повноти та своєчасності перерахування зборів кожним учасником Фонду (п. 2 ч. 2 ст. 4); участі в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією НБУ (п. 6 ч. 2 ст. 4); здійсненні перевірки банків щодо дотримання законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб (п. 9 ч. 2 ст. 4). Фонд має право здійснювати перевірку банку щодо: контролю за виконанням ним зобов'язань у зв'язку з участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб на предмет достовірності наданої звітності; повноти і своєчасності розрахунків за зборами та нарахованою пенею; повноти і достовірності ведення бази даних про вкладників; дотримання вимог щодо інформування вкладників про участь банку у Фонді; дотримання інших вимог законодавства та нормативно-правових актів Фонду [71]. О. Ф. Андрійко зазначає, що функція контролю спрямовується на те, щоб «у разі виявлення розходжень між заданими і фактичними діями, шляхами, обраними для досягнення мети, можна було прийняти рішення і спрямувати його на виправлення ситуації» [64]. Насправді між суб'єктами контрольних правовідносин виникає правовий зв'язок з приводу виявлення та встановлення розходжень (відхилень) між фактичними відносинами (фактичним змістом) і правовою моделлю, встановленою регулятивними правовими нормами (юридичним змістом), тобто встановлення відповідності фактичного змісту правовідносин їх юридичному змісту.

Функція координації властива кожному органу державного управління, оскільки керівники цих органів та їх структурні підрозділи постійно здійснюють узгодження внутрішньої та зовнішньої діяльності підпорядкованих їм суб'єктів [71]. Застосування координаційних механізмів, на думку Ю. М. Старилова, створює умови для досягнення цілей та вирішення завдань державного управління усіма учасниками управлінських відносин. Законом № 4452-VI встановлено, що метою співпраці та координації діяльності Фонду та НБУ є забезпечення стабільності банківської системи України, захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банків. Для досягнення цієї мети між ними

укладається договір про співпрацю, який передбачає засади співробітництва цих установ у процесі регулювання і нагляду за діяльністю банків, застосування до них заходів впливу, інспекційних перевірок банків, здійснення заходів з виведення неплатоспроможних банків з ринку. Також Фонд та НБУ своєчасно повідомляють один одному про будь-які спостереження та висновки щодо діяльності банків, які є необхідними для виконання покладених на них обов'язків, проводять оперативні наради не рідше одного разу на квартал або частіше – на вимогу одного з керівників цих органів.

Упорядкування структури Фонду, штатів, персоналу, процесів управління відбувається внаслідок реалізації організаційної функції. Організаційна діяльність включає дії та рішення, кінцевою метою яких є забезпечення належного функціонування Фонду, а у широкому розумінні усієї системи гарантування вкладів фізичних осіб.

Виходячи з того, що представлені в сучасних дослідженнях критерії класифікації функцій Фонду, закріплених п. 2 ст. 4 Закону № 4452-VI, на нашу думку, не відображають в повній мірі специфіку їх розмежування, необхідними є подальші дослідження у цьому напрямі.

Розглядаючи функції Фонду, необхідно звернути увагу на його основне завдання, закріплене у п. 1 ст. 4 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» – «забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку». Тобто, виходячи із першочергового завдання основною функцією Фонду необхідно вважати не тільки «гарантійну» (на чому ґрунтувались попередні дослідження), але й функцію виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Зауважимо, що визнання зазначених функцій основними функціями Фонду, не має впливати на визначення специфічних критеріїв, які повинні бути враховані у класифікації.

Запропоновані в існуючих дослідженнях функції Фонду з регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб, обмежуються лише «нормотворчою» функцією, а інші аспекти забезпечення Фондом функціонування

цієї системи (її обслуговування) не враховуються. При цьому визначену «координаційну» функцію Фонду виокремлено із зазначеної групи функцій, хоча, вважаємо, її потрібно віднести до функцій регулювання.

Виокремлення «розподільчої» функції Фонду як «здійснення заходів щодо організації виплат відшкодувань за вкладами в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку, та щодо надання фінансової підтримки приймаючому банку» не відображає єдиного принципу та критеріїв за якими його було здійснено. Організація виплат відшкодувань – це, в першу чергу, функція Фонду, спрямована на забезпечення захисту прав і законних інтересів вкладників банку, в той час, як надання фінансової підтримки приймаючому банку є однією з обслуговуючих функцій Фонду, які він виконує в процесі виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Контекст, в якому представлена «облікова» функція Фонду, сфокусований не на аналізі фінансового стану банків з метою виявлення ризиків у їх діяльності, а на веденні реєстру банків-учасників системи гарантування вкладів фізичних осіб, що більше відноситься до функції Фонду із забезпечення функціонування цієї системи.

Доцільним є також, об'єднання запропонованих в сучасних дослідженнях «фондоутворюючої» та «інвестиційної» функцій Фонду в одну, у зв'язку з їх постійною взаємною «трансформацією».

«Упорядкування структури, штатів, персоналу, процесів управління» [61] є не специфічною функцією Фонду (як представлено у сучасних дослідженнях), а – одним із головних завдань будь-якої організації, виконання якого забезпечує її існування.

Встановлення класифікації функцій Фонду потребує узагальнення їх характеристик із урахуванням норм закріплених ст. 4 Закону № 4452-VI. Об'єднання функцій у групи за спільними ознаками дозволить більш глибоко розкрити їх призначення в системі гарантування вкладів фізичних осіб.

У загальному вигляді функції Фонду можна об'єднати у такі групи:
1) *функції формування та розміщення коштів*: акумулює кошти, отримані з

визначених законом джерел; інвестує кошти Фонду в державні цінні папери України; здійснює розміщення облігацій у порядку та за визначеними законом напрямками залучення коштів, видачу векселів у випадках, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік; 2) *обслуговуючі* – веде реєстр учасників Фонду; здійснює регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб; здійснює процедуру виведення неплатоспроможних банків з ринку, у тому числі шляхом здійснення ТА та ліквідації банків, організовує відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку, продаж неплатоспроможного банку або створення та продаж перехідного банку; надає фінансову підтримку банку; надає цільову позику банку для виплат вкладникам банку, а також фінансування витрат для оплати роботи осіб, що здійснюються протягом дії ТА; 3) *контролюючі* – здійснює контроль за повнотою і своєчасністю перерахування зборів кожним учасником Фонду; бере участь в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією НБУ; здійснює перевірки банків; 4) *інформаційні* – здійснює заходи щодо інформування громадськості про функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників, підвищення рівня фінансової грамотності населення; 5) *аналітичні* – здійснює аналіз фінансового стану банків з метою виявлення ризиків у їх діяльності та прогнозування потенційних витрат Фонду на виведення неплатоспроможних банків з ринку та відшкодування коштів вкладникам; вивчає та аналізує тенденції розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників учасниками Фонду; 6) *функції захисту прав та законних інтересів вкладників банку* – здійснює заходи щодо організації виплат відшкодувань за вкладами в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку; звертається з відповідними запитами до клієнтів, вкладників та інших кредиторів банку в порядку, встановленому Фондом; 7) *штрафні (наказні) функція* застосовує до банків та їх керівників відповідно фінансові санкції і накладає адміністративні штрафи; 8) *інші функції в межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством* [27].

Щодо принципів діяльності Фонду, більшість науковців визнають їх важливість. Однак сьогодні немає єдиного підходу до розуміння сутності та класифікації принципів як системи гарантування вкладів фізичних осіб, так і діяльності Фонду. Крім того, відсутній і законодавчо визначений перелік принципів діяльності Фонду.

Під терміном «принципи» (від лат. *principium* – основа, начало) розуміють те, що є основою певної сукупності фактів або знань [72, с. 214], правило, основа, від якої не відступають [73, с. 431], вихідне положення якої-небудь теорії, вчення, науки [74, с. 91], керівне положення чи ідея, установка в будь-якій діяльності [75, с. 439].

Як зауважує Т. В. Мазур, принцип слід розглядати як теоретичне узагальнення найбільш загального, типового, те, що виражає закономірності існування та розвитку, ядро цілісного системного утворення [76, с. 64].

Аналізуючи визначення принципів в сучасній науці, відмітимо, що всі вони зводяться до розуміння принципів як основних правил поведінки, основи, вихідних ідей, універсальних правил.

Принципи мають бути тими керівними ідеями, які визначають сутність і спрямованість розвитку комплексу правових норм як єдиного цілого в конкретній сфері суспільних відносин [76, с. 63].

Зважаючи на загальнотеоретичні визначення принципів, вбачається, що під принципами діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб слід розуміти закріплені в законодавстві основні засади його діяльності, які мають універсальний та загальнообов'язковий характер, спрямовані на визначення організаційної структури та правил взаємодії Фонду з банками, вкладниками, державою, органами фінансового контролю держави та іншими учасниками відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб.

Слід зауважити, що для підвищення ефективності систем страхування депозитів було розроблено спільний документ Базельського комітету з банківського нагляду і МАСД – Основоположні Принципи для ефективних систем страхування депозитів [77] (далі – Принципи). Принципи складаються з

трьох частин, що стосуються відповідно: ролі систем страхування депозитів у національній системі органів і механізмів, що забезпечують підтримку фінансової стабільності; умов, які роблять істотний вплив на ефективність функціонування системи страхування; самих принципів, пояснень до них і практичних рекомендацій щодо їх застосування; та ґрунтується на мінімізації морального ризику, нормалізації впливу зовнішнього середовища на функціонування системи, економічних та культурних особливостях держав – учасниць тощо.

Необхідність проведення аналізу щодо відповідності національної системи гарантування вкладів Принципам виникає у зв'язку з її недостатньою ефективністю.

Принцип 1 – Цілі державної політики. Цілі державної політики системи гарантування вкладів відповідають Принципам: захист прав і законних інтересів вкладників, зміцнення довіри широкого загалу до банківської системи України, стимулювання інвестицій у банківську систему України, забезпечення ефективної процедури виведення з ринку неплатоспроможних банків та ліквідації банків.

Принцип 2 – функції та повноваження страховика. Повноваження страховика депозитів мають узгоджуватись із цілями державної політики та базуватися на його функціях, бути чітко визначеними і формально відображеними в законодавстві.

Повноваження, функції та правовий статус Фонду врегульовані Розділом II, Розділом VI–VIII Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та відповідають цілям державної політики України із підтримання безпеки фінансових операцій і забезпечення надійності гарантій, що надаються фінансовими установами.

Принцип 3 – Управління. Страховик депозитів має бути операційно незалежною, добре регульованою, прозорою, підзвітною й ізольованою від зовнішнього втручання установою, а також інформаційно відкритою для вкладників банків. Страховик повинен мати потенціал та можливості для підтримки оперативної незалежності і виконання свого мандату, чітко визначену законодавством структуру управління.

В Україні виконання Принципу 3 забезпечується Розділом II та ст. 18 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Згідно зі ст. 3 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яка визначає правовий статус Фонду, він є: установою, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і їх ліквідації; юридичною особою публічного права, що має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні; економічно самостійною установою, що має самостійний баланс, поточний та інші рахунки в Національному банку України. Згідно зі ст. 5 Фонд підзвітний Верховній Раді України, Кабміну та НБУ. Фонд інформує громадськість про свою діяльність шляхом опублікування інформації на офіційному сайті Фонду [78]. Однак зауважимо, що Фонд не є повністю незалежним, оскільки його Адміністративну раду очолює представник НБУ або Кабміну, або профільного комітету Верховної Ради України, а більшість з її членів є посадові особи Кабміну та НБУ.

Принцип 4 – Відносини з іншими учасниками системи гарантування (страхування) депозитів. Для підвищення захисту прав і законних інтересів вкладників, а також для сприяння фінансовій стабільності страховика депозитів та іншим учасникам системи необхідно на постійній основі здійснювати координацію діяльності та обмін інформацією.

Процедура інформування Фондом вкладників врегульована на підставі п. 13 ч. 2 ст. 4 та ст. 18 Закону № 4452-VI. Інформування Верховної Ради України, Кабміну та НБУ про результати діяльності Фонду здійснюється на підставі ст. 7 Закону № 4452-VI, а також Меморандуму «Про взаєморозуміння між Національним банком України, Міністерством фінансів України, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб» від 29.05.2014 [79].

Принцип 5 – Питання транскордонної діяльності. За присутності іноземного банку в юрисдикції держави законодавством мають бути врегульовані питання обміну інформацією та координації дій між страховиками відповідних держав.

У вітчизняному законодавстві гарантії Фонду з відшкодування вкладів фізичних осіб згідно з ч. 1 ст. 26 Закону № 4452-VI поширюються на кожного вкладника банку-учасника Фонду (незалежно від місцезнаходження його відділення). Отже, вкладники-нерезиденти, що мають вклади в закордонному відділенні українського банку (фізичні особи та фізичні особи – підприємці), мають право на відшкодування вкладів в межах гарантованої суми, але лише в національній валюті України (ч. 5 ст. 26 Закону № 4452-VI). Зважаючи на те, що частка дочірніх іноземних банків складає 35% банківського ринку України, Фонд повинен мати повноваження здійснювати офіційний обмін інформацією та укладати угоди з питань координації зі страховиками депозитів у країнах реєстрації цих банків, а також у країнах, в яких працюють українські банки (Кіпр, Китай). Такі угоди важливі для забезпечення того, щоб у разі кризи, яка впливає на іноземну материнську банківську групу, не було непевності щодо того, яка система (юрисдикція) страхування депозитів відповідає за захист та виплату відшкодувань вкладникам банків з іноземними власниками в Україні [80].

Принцип 6 – Роль страховиків в антикризовому управлінні системою страхування депозитів. Страховик депозитів має використовувати ефективні інструменти планування та антикризового управління для своєчасного реагування на банкрутства банків та інші негативні події у банківському секторі.

Необхідною є розробка стратегій реагування на негативні наслідки загальносистемних криз, а також політики управління яка б містила положення щодо спільної відповідальності всіх учасників системи. З метою забезпечення раннього виявлення неплатоспроможних банків та здійснення системного кризового менеджменту Рада з фінансової стабільності має проводити регулярні засідання.

Принцип 7 – Членство. Членство в системі страхування вкладів має бути обов'язковим для всіх банків, які мають банківську ліцензію, в тому числі державних банків (з державними гарантіями або без них).

Положення принципу забезпечуються правовими нормами ст. 17 Закону № 4452-VI. Отже, всі банки, які мають банківську ліцензію, обов'язково мають

бути учасниками Фонду [43].

Принцип 8 – Покриття депозитів гарантованим відшкодуванням. Згідно із зазначеним принципом у законодавстві мають бути чітко визначені рівні покриття депозитів, за якими гарантується відшкодування, а саме: застраховані депозити мають бути чітко і публічно визначені законом або постановою, відобразити цілі державної політики; рівень і покриття мають бути встановлені таким чином, щоб переважна більшість вкладників по всій системі були повністю захищені; рівень і масштаби охоплення депозитів мають періодично переглядатись відповідно до цілей державної політики; конкретні види депозитів можуть бути законодавчо виключені або вважатись такими, що не підлягають захисту; статус, проживання або громадянство вкладників не має впливати на можливість реалізації права на отримання відшкодування; законодавство має містити норми щодо механізму захисту депозитів в іноземній валюті та інтересів їх власників. Відповідні гарантії Фонду та відшкодування коштів за вкладами забезпечуються Розділом V Закону № 4452 VI.

Принцип 9 – Джерела та шляхи використання коштів. Страховик депозитів повинен мати доступні засоби і механізми фінансування, необхідні для забезпечення швидкого задоволення вимог вкладників, в тому числі гарантовану ліквідність. Вартість страхування депозитів має покриватися за рахунок банків, а механізми фінансування (у тому числі організація фінансування системи страхування депозитів за надзвичайних обставин) мають чітко визначатись законом або нормативними актами. Страховик депозитів може позичати ресурси в центральному банку, а також має можливість використовувати диференціальний підхід до власного фінансування банками-учасниками.

Відповідний порядок формування коштів Фонду забезпечується Розділом IV Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Принцип 10 – Зв'язки з громадськістю. Для захисту прав і законних інтересів вкладників та з метою сприяння фінансовій стабільності, населення має бути проінформоване про переваги та обмеження системи страхування депозитів. Страховик депозитів відповідає за підвищення інформованості громадськості

використовуючи різні засоби зв'язку та залучаючи банки до інформування громадськості за допомогою засобів таких масової інформації: прес-релізи, друкована реклами, веб-сайти та інші засоби масової інформації.

Зв'язки Фонду з громадськістю забезпечуються Положенням «Про порядок інформування громадськості про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яке затверджено Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 23.07.2012 № 10 [81]. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2013 № 2939-VI [82] надання публічної інформації Фонду здійснюється у відповідь на запити на отримання публічної інформації.

Принцип 11 – Правовий захист посадових осіб. Посадова особа страховика депозитів у виконанні свого мандата має бути захищена від відповідальності за свої рішення та дії (прийняті сумлінно під час здійснення посадових обов'язків). Тобто, працівники Фонду повинні мати юридичний захист після закінчення строку їх повноважень.

Працівники Фонду при виконанні покладених на Фонд функцій перебувають під захистом закону, тобто не несуть відповідальність за будь-які дії або бездіяльність, якщо вони діяли на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України і законами (позови, подані проти працівників Фонду, вважаються позовами, поданими проти Фонду). Правовий захист посадових осіб Фонду забезпечується ч. 3 ст. 16 Закону № 4452-VI.

Принцип 12 – Робота з особами винними в банкрутстві банку. Страховик депозитів або інший відповідальний орган має бути наділені повноваженнями для проведення розслідувань зі встановлення осіб, винних у банкрутстві банку.

Фонд має право: звертатися до правоохоронних органів із заявою про вчинення кримінального правопорушення в разі виявлення фактів шахрайства та інших протиправних дій працівників банку або інших осіб стосовно банку; призначати проведення аудиторських перевірок та юридичних експертиз з питань банківської діяльності за рахунок банку у межах кошторису витрат, затвердженого виконавчою дирекцією Фонду. Відповідними повноваженнями

Фонд наділений під час роботи ТА, що закріплено у ст. 37 Закону № 4452-VI.

Фонд, у разі недостатності майна банку, згідно з ч. 5 ст. 52 Закону № 4452-VI звертається до пов'язаної з банком особи, дії або бездіяльність якої призвели до заподіяння кредиторам та/або банку шкоди. У разі отримання відмови у задоволенні таких вимог або невиконання вимоги у строк, установлений Фондом, Фонд звертається з такими вимогами до суду.

Принцип 13 – Своєчасне виявлення та врегулювання. Страховик має бути наділений повноваженнями, що дозволяють забезпечувати своєчасне виявлення фінансових проблем банку, а також врегулювання питань із управління та виведення неплатоспроможного банку з ринку. Регулятивна діяльність Фонду дозволяє своєчасно та в повному обсязі отримувати інформацію від банків-учасників щодо зміни їх фінансового стану та, при виявленні негативних тенденцій у фінансовій звітності, здійснювати оперативне реагування. Фонд наділений повноваженнями щодо врегулювання питання неплатоспроможності проблемного банку та/або виведення його з ринку, що закріплено нормами Розділу II та Розділів VI – VII Закону № 4452-VI.

Принцип 14 – Ефективне виведення неплатоспроможного банку з ринку. Процедура виведення неплатоспроможного банку з ринку має бути закріплена на законодавчому рівні та забезпечувати максимальний захист прав і законних інтересів вкладників, а також фінансову стабільність. Для успішної реалізації ефективного режиму виведення неплатоспроможного банку з ринку страховик повинен мати оперативну незалежність для функцій відповідних його мандату. План виведення банку з ринку та процедури захисту вкладників повинні включати в себе не лише процес відшкодування вкладів, але й повноваження на: заміщення керівництва банку; припинення трудових договорів із персоналом; передачу та/або продаж активів і зобов'язань; списання боргів; введення ТА. При обранні методів здійснення плану виведення банку з ринку страховик повинен керуватись принципом мінімальних витрат, а законодавством повинні затверджуватись порядок та черговість задоволення вимог кредиторів та акціонерів. Період виведення банку з ринку повинен бути мінімізованим

настільки, наскільки це можливо згідно з чинним законодавством.

Фонд розпочинає процедуру виведення неплатоспроможного банку з ринку не пізніше наступного робочого дня після офіційного отримання рішення Національного банку України про віднесення банку до категорії неплатоспроможних (ч. 1 ст. 34 Закону № 4452-VI) та керується у своїх діях Розділом VII зазначеного Закону, норми якого відповідають Принципу 14.

Принцип 15 – Виплата відшкодувань вкладникам. З метою сприяння фінансовій стабільності система страхування депозитів має оперативно відшкодувати застраховані кошти вкладників. Страховик повинен: бути спроможним здійснити відшкодування за більшістю вкладів протягом 7 днів; мати чіткій та надійний план відшкодування у разі збільшення періоду відшкодування; аналізувати процес відшкодування та періодично проводити аудит; здійснювати кліринг застрахованих вкладів та прострочених претензій банку до вкладників, якщо це сприяє фінансовій стабільності.

В Україні Фонд розпочинає відшкодування за вкладами згідно з термінами процедур організації виплат, які за сукупністю складають щонайменше два місяці та визначені Законом № 4452-VI, Законом України «Про банки і банківську діяльність», Положенням «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку», яке затверджено Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 № 2 [12]. Положення щодо здійснення фінансового клірингу застрахованих вкладів і прострочених претензій банку до вкладників на сьогодні не прописані у вітчизняному законодавстві.

Принцип 16 – Стягнення (повернення активів). Страховик депозитів однозначно має визнаватися кредитором збанкрутілого банку та відповідно до законодавства мати право на відшкодування своїх претензій згідно з порядком задоволення вимог кредиторів при ліквідації банку. Черговість задоволення вимог Фонду до збанкрутілого банку встановлена у ст. 52 Закону № 4452-VI.

Отже, можна дійти висновку про загальну відповідність положень законодавства України, яке регулює відносини щодо гарантування вкладів фізичних осіб, Принципам. Однак неврегульованими у вітчизняному

законодавстві залишаються питання координації дій та обміну інформацією між банками як учасниками системи гарантування вкладів фізичних осіб, відсутності практики укладання правових угод з обміну інформацією, участі Фонду в організаціях з консультування та координації дій учасників системи гарантування вкладів фізичних осіб, термінів здійснення відшкодувань за вкладами, неможливості практичної реалізації окремих положень тощо. Вирішення цих питань потребує подальшого вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює систему гарантування вкладів в Україні, а також забезпечення можливості її практичного застосування.

Аналізуючи положення Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», слід наголосити, що в основі побудови системи гарантування вкладів в Україні лежать три основні принципи: обов'язковість участі банків в системі гарантування вкладів фізичних осіб; участь в системі гарантування вкладів фізичних осіб лише фінансово стійких банків; накопичувальний характер формування коштів Фонду.

Російський науковець О. В. Турбанов вказує, що в основу діяльності організації, яка здійснює управління системою страхування вкладів мають бути покладені три основні принципи: прозорість та інформаційна відкритість діяльності системи страхування вкладів для суспільства; координація роботи організації, яка здійснює управління системою страхування вкладів, з банківською спільнотою; мінімізація адміністративного навантаження на банки від впровадження системи страхування вкладів [83, с. 8–9].

Т. С. Смовженко виокремлює такі принципи діяльності Фонду: фінансова спроможність, прозорість, стабільність і послідовність дій, постійна співпраця з банківським наглядом, відповідність тенденціям розвитку банківської системи, відповідність потребам суспільства і держави [84, с. 57].

На думку Т. В. Мазур, система гарантування вкладів в Україні повинна базуватися на таких принципах: прозорості системи гарантування вкладів, доступності інформації про діяльність Фонду; формалізованості системи гарантування вкладів та діяльності Фонду; обов'язкової участі у системі

гарантування вкладів для всіх організацій, що здійснюють залучення коштів фізичних та юридичних осіб; участі у системі гарантування вкладів лише фінансово стійких установ; накопичувальний характер; здійснення відшкодування з розрахунку на одного вкладника, а не на один вклад; здійснення відшкодування як за вкладами фізичних осіб, так і юридичних осіб; відповідності розміру відшкодування за вкладами світовим стандартам та забезпечення інтересів якнайширшого кола осіб; здійснення управління системою гарантування вкладів на паритетних засадах представниками держави та представниками фінансових установ – учасників системи; забезпечення цільової спрямованості використання коштів Фонду, що забезпечить неможливість їх використання для потреб держави, не пов'язаних із гарантуванням вкладів; наділення організації, яка здійснює управління системою гарантування вкладів, імперативною нормотворчістю [76, с. 75].

Головним у принципах діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб має бути висока ефективність їх впливу на здійснення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб покладених на нього функцій та повноважень. Крім того, закон повинен містити конкретні гарантії, які б унеможливили перетворення принципів на декларативні положення [76, с. 76].

Зважаючи на великий перелік принципів, які пропонується виділяти в контексті гарантування вкладів, дисертант вважає за необхідне класифікувати їх на групи, що дозволить спростити застосування таких принципів.

Вбачається, що необхідно класифікувати принципи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за такими критеріями: 1) змістом та сферою поширення; 2) напрямом правового регулювання; 3) способом закріплення; 4) функціями, які виконуються у процесі здійснення діяльності Фондом.

За змістом та сферою поширення принципи діяльності Фонду слід поділяти на:

а) загальні принципи – законність, гласність, верховенство права, рівність всіх перед законом і судом, єдності прав та обов'язків, публічність, колегіальність, тощо;

б) спеціальні принципи – побудови системи гарантування вкладів; побудови організаційно-штатної структури Фонду; здійснення поточної діяльності Фондом; формування грошового фонду для відшкодування за вкладками; принципи участі банків у системі гарантування вкладів, обов'язковості відшкодування за вкладками, професійної та організаційної незалежності; поєднання інтересів держави, вкладників та банків; відповідності повноважень Фонду його завданням; пріоритету інтересів вкладників; цілеспрямованості діяльності Фонду; плановості діяльності Фонду; безперервності діяльності Фонду; системності діяльності Фонду; фінансової самостійності Фонду, тощо.

За напрямом правового регулювання необхідно виділяти такі принципи діяльності Фонду:

а) організаційно-правові – принципи побудови системи гарантування вкладів; принципи побудови організаційно-штатної структури Фонду; принципи здійснення поточної діяльності Фондом, тощо;

б) функціонально-правові – принципи формування грошового фонду для відшкодування за вкладками; принципи участі банків у системі гарантування вкладів, принципи відшкодування за вкладками, тощо.

За способом закріплення принципи діяльності Фонду слід поділяти на:

а) формалізовані: закріплені в міжнародних документах та закріплені у національному законодавстві;

б) неформалізовані (неписані), або доктринальні (ті, що містяться в працях науковців).

Погоджуючись з Т. В. Мазур, відмітимо, що залежно від функцій, які виконуються в процесі здійснення діяльності Фондом принципи слід поділяти на:

1) принципи діяльності Фонду в процесі здійснення фінансової функції, які, зі свого боку, варто поділяти на:

– принципи діяльності Фонду в процесі мобілізації коштів, принципи діяльності Фонду в процесі розподілу (перерозподілу) коштів, принципи діяльності Фонду в процесі використання коштів;

– принципи діяльності Фонду в процесі здійснення організаційної функції;

- принципи діяльності Фонду в процесі здійснення контрольної функції;
 - принципи діяльності Фонду в процесі здійснення інформаційної функції;
- 2) залежно від суб'єкта, з яким Фонд вступає у відносини в процесі своєї

діяльності:

- принципи діяльності Фонду у відносинах з вкладниками;
- принципи діяльності Фонду у відносинах з банками – учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду;
- принципи діяльності Фонду у відносинах з Національним банком України та іншими контролюючими органами;
- принципи діяльності Фонду у відносинах з державою;
- принципи діяльності Фонду у відносинах з міжнародними організаціями та представниками іноземних держав, тощо.

Отже, принципи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб забезпечують ефективність системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, є регулятором діяльності Фонду у випадку, якщо існуюче регулювання суперечливе чи містить прогалини [76, с. 78].

На підставі проведеного аналізу функцій завдань та принципів Фонду можна зробити такі висновки:

1. Фонд заснований з метою захисту прав і законних інтересів вкладників (фізичних осіб) банків та сприяння стабільності банківської системи України. Завдання Фонду конкретизують мету його діяльності та визначають основні шляхи її досягнення. Здійснено класифікацію завдань Фонду.

Пропонується класифікувати завдання Фонду, шляхом поділу їх на: зовнішні (забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб; виведення неплатоспроможних банків з ринку) та внутрішні (вдосконалення системи управління персоналом; удосконалення регуляторної діяльності; покращання процесу управління активами; уникнення дефіциту ліквідності тощо).

Встановлено, що зовнішні завдання Фонду спрямовані на досягнення основної мети його діяльності. Внутрішні завдання характеризують процес

управління Фондом та спрямовані на удосконалення та забезпечення механізму його функціонування.

2. Основними групами функцій Фонду є: 1) функції формування та розміщення коштів; 2) обслуговуючі; 3) контролюючі; 4) інформаційні; 5) аналітичні; 6) функції захисту прав та законних інтересів вкладників банку; 7) штрафні (наказні); 8) інші функції в межах повноважень, визначених чинним законодавством.

3. В основу формування принципів діяльності Фонду покладено принципи системи гарантування вкладів фізичних осіб, а саме обов'язковість участі банків у системі страхування (гарантування) вкладів та допуск до системи лише фінансово стійких банків, що дотримуються встановлених НБУ економічних нормативів щодо достатності капіталу і платоспроможності, можуть виконувати свої зобов'язання перед вкладниками.

Висновки до розділу 1

У першому розділі досліджено місце та роль Фонду у вітчизняній системі гарантування вкладів фізичних осіб, правові засади, завдання, функції та принципи його діяльності та зроблено такі висновки:

1. Визначено, що Фонд належить до суб'єктів інфраструктури безпеки банківської діяльності, завданням якої є забезпечення повернення кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів.

2. З'ясовано, що ознаками Фонду, які характеризують його як суб'єкта адміністративно-правового регулювання відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб в Україні є: наявність владних повноважень у сфері забезпечення відшкодування коштів за вкладами, здійснення регуляторної діяльності, виведення неплатоспроможних банків з ринку, застосування адміністративної

відповідальності за порушення чинного законодавства у вказаній сфері, соціально спрямований характер цілей системи гарантування вкладів та завдань Фонду тощо.

3. Встановлено, що національна система гарантування вкладів фізичних осіб розвивалася поетапно з урахуванням: значного розширення повноважень Фонду; суттєвого розширення кола механізмів виведення, неплатоспроможного банку з ринку; удосконалення процедури здійснення фінансової підтримки Фонду з боку НБУ; посилення відповідальності посадових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб тощо.

Аналіз правового забезпечення діяльності Фонду свідчить про зміцнення його адміністративно-правового статусу у системі гарантування вкладів фізичних осіб. Це відбулося після прийняття відповідного законодавства в частині вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб, посилення відповідальності пов'язаних із банком осіб, відшкодування фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг, виведення неплатоспроможних банків з ринку тощо.

4. Мета діяльності Фонду визначається його адміністративно-правовим статусом, а також місцем у банківській системі України. Завдання Фонду конкретизують мету його діяльності та визначають основні шляхи її досягнення. Встановлено, що на виконання свого основного завдання, а саме – забезпечення функціонування системи гарантування вкладів, Фонд здійснює контроль за виконанням зобов'язань банків у зв'язку з їх участю в системі гарантування вкладів. З цією метою здійснюються інспекційні перевірки (планові та позапланові) банків-учасників Фонду.

5. При дослідженні функцій Фонду визначено такі їх групи: функції формування та розміщення коштів, обслуговуючі, контролюючі, інформаційні, аналітичні, функції захисту прав та законних інтересів вкладників банку, штрафні (наказні), інші функції в межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством. Уточнення внесені у наукове надбання дозволяють визначати

належність тієї чи іншої функції до однієї з цих груп, що надає можливість внесення змін до правової бази в цій сфері та здійснення її удосконалення з урахуванням характеристик, властивих кожній окремій групі функцій Фонду.

6. З'ясовано, що під принципами діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб слід розуміти закріплені в законодавстві основні засади його діяльності, які мають універсальний та загальнообов'язковий характер, спрямовані на визначення організаційної структури та правил взаємодії Фонду з банками, вкладниками, державою, органами фінансового контролю держави та іншими учасниками відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб.

7. Запропоновано класифікувати принципи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за такими критеріями: 1) змістом та сферою поширення; 2) напрямом правового регулювання; 3) способом закріплення; 4) функціями, які виконуються у процесі здійснення діяльності Фондом.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

2.1. Сутність та структура адміністративно-правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Досліджуючи адміністративно-правовий статус Фонду слід зазначити, що в адміністративно-правовій науці вважається, що вказана категорія походить від більш загальної – адміністративно-правового статусу суб'єкта права. Тому з метою визначення структури адміністративно-правового статусу Фонду слід розглянути такі поняття як «суб'єкт права», «суб'єкт адміністративного права», «статус», «правовий статус» та «адміністративно-правовий статус суб'єкта права».

Суб'єкт права – це учасник суспільних відносин, якого норма права наділяє правами і обов'язками. Це поняття містить у собі два критерії. Перший – соціальний, що означає участь у суспільних відносинах в якості відособленого, здатного утворювати і здійснювати єдину волю персоніфікованого суб'єкта. Другий – юридичний, який передбачає встановлення правовими нормами здатності бути носієм прав і обов'язків, брати участь у правовідносинах [85, с. 3].

Як зазначає В.С. Нерсесянц, суб'єкти права – це певні особи чи організації, за якими законом визнана особлива юридична властивість правосуб'єктності, що дає можливість брати участь у різних правовідносинах з іншими особами і організаціями [86, с. 132]. Суб'єкти права як особи, навколо яких формуються правові зв'язки, для досягнення своїх практичних цілей вступають у правову комунікацію, намагаються формувати не тільки свої правові відносини, але й створювати «другу природу» – право. Їх інтереси не обмежуються тільки створенням практичних господарських зв'язків, вони поширюються і на

неперсоніфіковані правові зв'язки, які виражені у законі. У цих нормативних зв'язках суб'єкти права намагаються інституціоналізувати свою загальну волю, усвідомлення того, якою має бути їх взаємодія у рамках реалізації їхніх цілей. При цьому, як зазначає М. Г. Хаустова, важливо, щоб втілена у законі воля не відчужувалась від них, залишалась їхньою волею, а зв'язок, який закон установив, залишався їх правовим зв'язком. У законі суб'єкти права повинні бачити себе та свою волю, форму та засоби реалізації своїх інтересів, свій взаємозв'язок з іншими особами [87, с. 32–33].

Таким чином, суб'єкт права розглядається з різних сторін як багатоаспектне явище. По-перше, він розглядається як особа – юридична зовнішність. Тут мають значення такі властивості, як можливість відокремлення суб'єкта від інших осіб, можливість ідентифікації, його пізнаваність, здатність бути учасником правових відносин, правових зв'язків. По-друге, суб'єкт права розглядається як правова воля. Цей аспект виражає не лише деяку сукупність прагнень, бажань, а того, хто приймає і здійснює рішення у правовій сфері. Суб'єкт права – самостійна інстанція, здатна приймати і здійснювати власні рішення. Саме так можна визначити суб'єкт права в досліджуваному аспекті. По-третє, суб'єкт права розглядається як сукупність правових відносин, правових зв'язків. Суб'єкт – це та вісь, навколо якої формуються правові зв'язки, відносини, він – центр правової сфери. Суб'єкт права як сукупність його юридичних зв'язків – це правова особистість. По-четверте, суб'єкт права розглядається як правова свідомість, як внутрішній світ правових уявлень і переживань, як правова суб'єктивність. Для суб'єкта права як правосвідомості характерна цілісність, що відрізняє його від суспільної правосвідомості, якому ознака системності не притаманна [88].

В адміністративному праві під суб'єктом розуміють носія (юридичну чи фізичну особу) прав і обов'язків у сфері публічної адміністрації, передбачених адміністративно-правовими нормами, який має здатність надані права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати [89, с. 58]. Суб'єкт адміністративного права – це особа, яка має певні права і обов'язки, сформульовані в нормах адміністративного права, і може вступати в

адміністративно-правові відносини [90, с. 137], або приймати участь у здійсненні публічного управління, реалізації функцій виконавчої влади [71, с. 418].

Отже, суб'єктами адміністративного права слід визнавати учасників публічних відносин, яких відповідно до конституційних та адміністративно-правових норм наділено правами і обов'язками, здатністю вступати в адміністративно-правові відносини. Крім того, правові відносини виступають основним каналом реалізації правових норм, отже, носій прав і обов'язків стає суб'єктом правовідносин, внаслідок реалізації своїх прав і обов'язків [91, с. 15].

Слід також зазначити, що для суб'єктів права характерні дві основні ознаки. По-перше, це – особа, учасник суспільних відносин (індивід, організація), яка за своїми особливостями фактично може бути носієм суб'єктивних юридичних прав і обов'язків [92, с. 38]. Для цього така особа повинна мати певні якості:

а) зовнішня уособленість (Фонд є установою, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених Законом № 4452-VI [11]);

б) персоніфікація – виступає у відносинах ззовні як єдина особа – персона (Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні. Фонд є суб'єктом управління майном, самостійно володіє, користується і розпоряджається належним майном, вчиняючи стосовно нього будь-які дії (у тому числі відчуження, передача в оренду, ліквідація), що не суперечать законодавству та меті діяльності Фонду);

в) здатність виробляти та здійснювати персоніфіковану волю (відповідно до ст. 6 Закону № 4452-VI [11] Фонд у межах своїх функцій та повноважень здійснює нормативне регулювання системи гарантування вкладів фізичних осіб і виведення неплатоспроможних банків з ринку. Фонд приймає та видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими до виконання банками, юридичними та фізичними особами у формі інструкцій, положень, правил).

Другою ознакою є те, що особа, яка реально спроможна брати участь у правовідносинах, набула властивості суб'єкта права внаслідок юридичних норм. Інакше – юридичні норми утворюють обов'язкову основу дії особи як суб'єкта права [92, с. 38]. Наявність такої ознаки цілком притаманна Фонду, основу діяльності якого складає принцип законності. Таким чином, можна стверджувати, що Фонд є суб'єктом адміністративного права.

Крім того, обов'язковою умовою визнання особи (фізичної чи юридичної) суб'єктом адміністративного права є наявність у неї елементів адміністративної правосуб'єктності: адміністративної правоздатності і адміністративної дієздатності [93, с. 36]. Адміністративна правоздатність суб'єкта адміністративних правовідносин полягає у здатності суб'єкта мати права та нести юридичні обов'язки [94, с. 8], а адміністративна дієздатність передбачає здатність суб'єкта самостійно, свідомими діями реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки [95, с. 74]. У сукупності адміністративна правоздатність і адміністративна дієздатність утворюють адміністративну правосуб'єктність фізичних осіб, органів та організацій як суб'єктів адміністративного права, які є носіями конкретних суб'єктивних прав і обов'язків у сфері реалізації виконавчої влади [96, с. 94].

Фонд як суб'єкт адміністративного права, наділений адміністративною правосуб'єктністю, що характеризується, по-перше, адміністративною правоздатністю – здатністю мати юридичні права і обов'язки, які визначені в Законі № 4452-VI [11], по-друге, адміністративною дієздатністю – здатністю практично реалізовувати надані йому юридичні права і обов'язки у відносинах, що виникають у зв'язку зі створенням і функціонуванням системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведенням неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків тощо.

Слово «статус» було запозичене з латини «status» і у перекладі означає становище, стан кого-небудь або чого-небудь [97, с. 355]. В енциклопедичних словниках поняття «статус» трактується як правове положення (сукупність прав і обов'язків) громадянина або юридичної особи [98, с. 1263; 99, с. 410]. У

тлумачному словнику української мови під статусом розуміється: «правове становище осіб або організацій, установ тощо; становище індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі; встановлене нормами права положення його суб'єктів, сукупність їх прав і обов'язків» [100, с. 572].

В юридичному енциклопедичному словнику поняття «статус» визначено як правове положення суб'єкта права – громадянина або юридичної особи, що характеризується і визначається його організаційно-правовою формою, статутом, свідоцтвом про реєстрацію, правами і обов'язками, відповідальністю, повноваженнями, що виходять із законодавчих та нормативних актів [101, с. 601]. Політичний енциклопедичний словник дає визначення статусу як сукупності прав і обов'язків, що визначають юридичний стан особи, державного органу чи міжнародної організації; комплексний показник становища певного про шарку, групи чи індивідів в соціальній системі, один із найважливіших параметрів соціальної стратифікації [102, с. 338].

У філософії поняття «статус» розглядається у декількох аспектах: як соціальне становище індивіда або соціальної групи в суспільстві, що визначається насамперед соціальними (економічне становище, професія, кваліфікація, освіта тощо), а також природними (стать, вік, етнічне походження тощо) ознаками; як сукупність прав і обов'язків індивіда або соціальної групи, яка виникає внаслідок виконання ними певної соціальної ролі, необхідної для розвитку й функціонування соціальної системи; як позицію індивіда або соціальної групи, що оцінюється громадською думкою, шляхом порівняння їх соціального престижу [103, с. 663–664].

У соціології статус відображає «спільність людей, стиль життя, набір звичок, цінностей, вірувань, уявлень» [104, с. 615]. В економіці під статусом розуміють сукупність певних ознак, серед яких виокремлюють: визначеність організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, що характеризується метою та складом засновників, правовим режимом майна, організацією управління та умовами і обсягом відповідальності; майнова відокремленість; легалізація існування як суб'єкта господарювання; самостійна відповідальність за

результати господарювання; самостійність в господарському обороті, яка передбачає свободу вибору видів діяльності, незалежність [105, с. 195].

Щодо правового статусу суб'єкта права, то під ним розуміють його правовий стан, який характеризується комплексом передбачених юридичних прав і обов'язків [106, с. 21]. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко вказують, що правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. Характерними ознаками правового статусу вони вважають: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок із іншими компонентами; 4) системність. Найбільш доцільною вважається класифікація за двома критеріями – характером правового статусу (загальний, галузевий, спеціальний, індивідуальний) та суб'єктом [107, с. 366]. Дещо схоже визначення надає О.Ф. Скакун, відповідно до якого правовий статус є системою закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві [108, с. 59]. А.В. Малько та Н.І. Матузов під правовим статусом розуміють комплексну інтеграційну категорію, яка відображає відносини суб'єктів суспільних відносин, особи і суспільства, громадянина і держави, індивіда та колективу, а також інші соціальні зв'язки [109, с. 397].

Б.М. Ринажевський зазначає, що правовий статус – це регламентоване нормами права існуюче становище суб'єкта в певній системі, яке залежить від структури, прав, завдань і відповідальності. При цьому правовий статус суб'єктів права складається з об'єктивних, фактично наявних елементів, виявивши та проаналізувавши які в цілому можна пізнати явище комплексно. Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед структурних елементів якої можна виділити головні, можна з'ясувати характер її взаємозв'язків із середовищем функціонування. Застосовуючи системний метод дослідження, можна визначити поняття «правовий статус» як комплексне юридичне явище, що визначає статус

(становище) суб'єкта у відповідній системі, відокремити його статистичні й допоміжні елементи [110, с. 18]

На думку О.М. Музичука, правовий статус суб'єкта адміністративно-правових відносин представляє собою систему закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та призначення у системі правовідносин, вказують на його відмінність від інших суб'єктів та порядок взаємовідносин між ними [111, с. 319]. Правовий статус, як відзначає В.Т. Білоус, асоціюється зі стабільним правовим станом суб'єкта, а правове становище розглядається як динамічний розвиток сукупності прав і обов'язків особи, що зумовлено її вступом до тих чи інших правовідносин [112, с. 124].

Правовий статус на думку В.М. Корельського – це багатоаспектна категорія, яка, по-перше, має загальний, універсальний характер, включає статуси різних суб'єктів правовідносин: держави, суспільства, особи тощо; по-друге, відображає індивідуальні особливості суб'єктів і реальне положення їх у системі багатоманітних суспільних відносин; по-третє, правовий статус не може бути реалізований без обов'язків, що кореспондуються правам, без юридичної відповідальності в необхідних випадках, без правових гарантій; по-четверте, категорія правовий статус визначає права і обов'язки суб'єктів у системному вигляді, що дає змогу здійснити порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів, для відкриття нових шляхів для їх вдосконалення [113, с. 549]. Крім того, найважливішою особливістю статусу суб'єкта правовідносин є те, що він інтегрує ті права та обов'язки суб'єктів, які відповідають їх соціальній ролі в механізмі здійснення народовладдя, віддзеркалює загальність цільового призначення, єдність юридичних властивостей, тобто об'єднує різні види суб'єктів в єдину загальну систему [114, с. 119].

Отже, правовий статус суб'єкта права є самостійною категорією і характеризується такими ознаками:

- 1) правовий статус має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх суб'єктів;

2) відображає особливості особи та держави як учасників суспільних відносин, ступінь і характер їх взаємодії;

3) права і свободи, що складають основу статусу, не можуть реалізуватись без інших його компонентів – обов'язків та відповідальності;

4) ця категорія забезпечує системність прав, свобод та обов'язків.

5) елементи структури правового статусу є взаємозалежними та взаємодіючими;

6) правовий статус характеризується відносною стабільністю [115].

Щодо поняття адміністративно-правового статусу суб'єкта права, то в адміністративній літературі існує два основні підходи до його розуміння. Так, більшість науковців вважають, що адміністративно-правовий статус громадянина є складовою частиною його загального статусу та встановлюється обсягом і характером його адміністративної правосуб'єктності, яку становлять адміністративна правоздатність і адміністративна дієздатність [116, с. 58–59]. Другий підхід ґрунтується на тому, що зміст адміністративно-правового статусу особи становить комплекс її прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права, реалізація яких забезпечується певними гарантіями. Основою цього статусу є адміністративна правоздатність – здатність мати права і виконувати обов'язки адміністративно-правового характеру [117, с. 198].

З огляду на викладене, пропонуємо під адміністративно-правовим статусом Фонду розуміти систему закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та значення у системі правовідносин, що виникають у процесі створення і функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведенням неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків, вказують на його відмінність від інших суб'єктів права і визначають порядок відносин між ними.

Стосовно визначення змісту та структури адміністративно-правового статусу юридичної особи, то в юридичній літературі й досі не сформовано єдиного підходу щодо вирішення цього питання. Так, О.М. Музичук зазначає, що елементний склад правового статусу суб'єкта адміністративно-правових відносин

залежить від того, чи це фізична, чи юридична особа. Якщо це фізична особа, то елементами її правового статусу будуть: права, обов'язки та відповідальність, якщо юридична, то до таких науковець відносить: мету її утворення та діяльності, завдання, функції, обов'язки, права, відповідальність, особливості організаційно-структурної будови та взаємовідносин [111, с. 319].

Є.В. Овчарова серед елементів адміністративно-правового статусу юридичної особи виділяє права і обов'язки юридичної особи у сфері державного управління, а також адміністративну відповідальність юридичної особи [118, с. 40]. Л.В. Винар серед елементів правового статусу юридичних осіб, заснованих державою визначає права і обов'язки цих осіб, мету їх діяльності, правовий режим майна, організацію управління, умови відповідальності цих юридичних осіб за зобов'язаннями [119, с. 28].

Втім, як зазначає С.О. Комаров, структура адміністративно-правового статусу юридичної особи приватного права відрізняється від структури елементів, що складають адміністративно-правовий статус державного органу [120, с. 294]. На думку С.Г. Стеценко, адміністративно-правовий статус органу публічної адміністрації складається із сукупності прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, що визначені у нормативних актах [121, с. 90]. С.В. Ківалов серед елементів адміністративно-правового статусу державних органів влади називає функції, завдання та компетенцію [122, с. 82–94].

С.Р. Павелків вивчаючи адміністративно-правовий статус органів публічної адміністрації у сфері житлово-комунального господарства дійшов висновку, що цей статус є зовнішнім виразом діяльності органів публічної адміністрації у вказаній сфері, який складається з певних блоків елементів, зокрема: цільового блоку (принципи, мета, завдання та функції органів публічної адміністрації у сфері житлово-комунального господарства), структурно-організаційного блоку (регулювання порядку створення, реорганізації, ліквідації, процедури діяльності, лінійної та функціональної підпорядкованості зазначених органів) та компетенційного блоку (права, обов'язки, відповідальність цих органів у сфері житлово-комунального господарства) [123, с. 5–6].

О. П. Сікорський, досліджуючи адміністративно-правовий статус органу публічної адміністрації, зокрема Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб, визначає його як складну юридично-теоретичну конструкцію, яка включає в себе такі складові елементи: 1) мету утворення органу та визначення сфери його відання; 2) принципи і територіальні масштаби діяльності; 3) внутрішню структуру органу; 4) порядок і спосіб його утворення, реорганізації та ліквідації; 5) завдання і функції; 6) обсяг і характер державно-владних повноважень; 7) форми і методи діяльності; 8) порядок вирішення в органі підвідомчих питань; 9) джерела фінансування органу; 10) наявність або відсутність прав юридичної особи; 11) право та обов'язок користуватися державними символами; 12) відповідальність [124].

В.В. Галуцько до складу адміністративно-правового статусу особи відносить такі елементи: 1) публічні суб'єктивні права та юридичні обов'язки; 2) правосуб'єктність особи; 3) адміністративна відповідальність; 4) у деяких випадках – дисциплінарна відповідальність посадових осіб публічної адміністрації [125, с. 90]. Н.В. Ільєва вивчаючи публічно-правовий статус нотаріату відносить до його структури такі елементи: 1) мету, завдання, функції, 2) компетенцію, 3) організацію діяльності, 4) юридичну відповідальність органів нотаріату [126, с. 155].

На думку Д.М. Бахраха, адміністративно-правовий статус органу державної влади складається з трьох блоків: 1) цільового, який визначає норми про цілі, задачі і функції та принципи діяльності; 2) організаційно-структурний, який складається з правових приписів, що регламентують порядок утворення, реорганізацію, ліквідацію органу, його структуру, лінійну і функціональну підпорядкованість; 3) компетенції, як сукупності владних повноважень і підвідомчості [127, с. 85]. Цієї ж позиції притримується Ю.Я. Якимов, який серед структурних елементів адміністративно-правового статусу органа державної виконавчої влади виділяє: 1) цільовий блок елементів; 2) організаційний блок елементів; 3) компетенцію у сфері державного управління; 4) адміністративну відповідальність як необхідний правовий засіб забезпечення належного

виконання обов'язків юридичної особи у сфері державного управління [106, с. 20].

Цільовий блок елементів адміністративно-правового статусу представлений цілями, завданнями, функціями і принципами діяльності органу. Організаційний (структурний) блок елементів правового статусу включає норми які регламентує порядок створення, реорганізації, ліквідації органу, його структуру, лінійну та функціональну підпорядкованість. Компетенція як елемент адміністративно-правового статусу включає предмети ведення і повноваження у сфері державного управління. Предмети ведення визначаються сферою державного управління відповідно до законів, підзаконних правових актів і установчих документів юридичної особи [123, с. 43].

Юридична відповідальність, як елемент адміністративно-правового статусу суб'єкта публічного права, до яких відноситься й Фонд, не повинна обмежуватися лише адміністративною відповідальністю юридичної особи. Зазначимо, що у широкому розумінні юридична відповідальність визначається як покарання, державний примус до виконання вимог права, тобто застосування до особи винної у порушенні юридичних зобов'язань, передбачених законом санкцій [128, с. 605]. Слід розуміти, що практично застосувати юридичні санкції до Фонду, як особи публічного права, навряд чи можливо, однак це можна зробити відносно посадової чи службової особи цієї установи. Крім того, якість виконання функцій та завдань, що покладаються на Фонд у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків безпосередньо залежить від діяльності його посадових та службових осіб. Тому в структурі адміністративно-правового статусу Фонду доцільно розглядати юридичну (дисциплінарну, адміністративну, а в окремих випадках цивільно-правову та кримінальну) відповідальність його посадових і службових осіб.

Враховуючи викладене, а також те, що Фонд є юридичною особою публічного права, яка має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні, має самостійний баланс, поточний та інші рахунки в Національному банку України, а також рахунки в

цінних паперах у депозитарних установах – державних банках, слід до структури його адміністративно-правового статусу відносити:

1) цільовий блок, який представлений метою, завданнями, функціями і принципами діяльності Фонду;

2) структурно-організаційний блок, який включає норми, що визначають організаційну структуру Фонду, а також порядок взаємодії Фонду з органами державної влади та Національним банком України;

3) компетенцію, яка включає предмети відання і повноваження Фонду у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків;

4) юридичну відповідальність посадових та службових осіб Фонду.

2.2. Організаційно-штатна структура та методи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Структурно-організаційний блок адміністративно-правового статусу Фонду визначається його організаційно-штатною структурою, порядком добору персоналу, методами діяльності, а також взаємодією Фонду з органами державної влади та Національним банком України.

Керівними органами Фонду є адміністративна рада та виконавча дирекція. Адміністративна рада Фонду здійснює загальне керівництво діяльністю Фонду та складається з п'яти осіб – одного представника Кабінету Міністрів України, двох представників Національного банку України, одного представника профільного комітету Верховної Ради України та директора – розпорядника Фонду (за посадою). Адміністративну раду Фонду очолює голова, який щорічно обирається адміністративною радою Фонду з числа її членів. Головою адміністративної ради Фонду не може бути обраний директор – розпорядник Фонду.

Членом адміністративної ради Фонду відповідно до ст. 8 Закону № 4452-VI може бути особа, яка є громадянином України, постійно проживає в Україні, має повну вищу освіту в галузі економіки, фінансів чи права, стаж роботи за фахом не менше п'яти років, бездоганну ділову репутацію і не має непогашених судимостей за вчинення корисливих злочинів. Член адміністративної ради Фонду не може бути керівником, учасником або пов'язаною особою банку. Строк повноважень члена адміністративної ради Фонду, крім директора – розпорядника Фонду, становить чотири роки і може бути продовжений, але не більше ніж на один строк. У разі закінчення строку повноважень члена адміністративної ради Фонду відповідний орган чи організація, які його делегували, у місячний строк делегує до складу адміністративної ради Фонду нового представника або приймає рішення про продовження строку повноважень члена адміністративної ради Фонду [11]. Адміністративна рада Фонду здійснює повноваження, передбачені ст. 9 Закону № 4452-VI.

Виконавча дирекція Фонду здійснює управління поточною діяльністю Фонду та складається з семи членів. Членами виконавчої дирекції Фонду можуть бути громадяни України, які постійно проживають в Україні, мають повну вищу освіту в галузі економіки, фінансів чи права, стаж роботи за фахом не менше ніж п'ять років, бездоганну ділову репутацію, не мають непогашених судимостей за вчинення корисливих злочинів та працюють у Фонді на постійній основі. Член виконавчої дирекції Фонду не може бути керівником, учасником або пов'язаною особою банку чи будь-якої іншої юридичної особи, з якою Фонд або банк, що виводиться Фондом з ринку, має договірні відносини (ч. 3 ст. 11 Закон № 4452-VI [11]).

Повноваження виконавчої дирекції Фонду чітко закріплені залежно від напрямів діяльності Фонду. Наприклад, у сфері забезпечення діяльності Фонду виконавча дирекція має такі повноваження: 1) приймає рішення про виключення банку з числа учасників Фонду; 2) складає проект кошторису витрат Фонду та подає його на затвердження адміністративній раді Фонду; 3) подає на затвердження адміністративній раді Фонду річний звіт Фонду; 4) скликає

позачергові засідання адміністративної ради Фонду; 5) щорічно подає на розгляд адміністративної ради Фонду пропозиції щодо визначення аудитора для проведення аудиторської перевірки Фонду тощо.

Щодо джерел формування коштів Фонду виконавча дирекція: 1) приймає рішення про встановлення спеціального збору до Фонду або диференційованих зборів до Фонду залежно від ризиків банків; 2) приймає рішення про розміщення облігацій, видачу векселів та подає його на затвердження адміністративній раді Фонду. Таке розміщення, видачу може бути здійснено виключно з метою залучення коштів Фондом або у випадках, визначених цим Законом; 3) приймає рішення про необхідність залучення кредитів Кабінету Міністрів України, Національного банку України та/або безповоротної фінансової допомоги за рахунок Державного бюджету України; 4) подає на затвердження адміністративній раді Фонду інвестиційний план Фонду; 5) приймає рішення про інвестування коштів Фонду відповідно до інвестиційного плану тощо.

У сфері забезпечення відшкодування коштів за вкладами виконавча дирекція Фонду здійснює повноваження, передбачені ст. 12 Закону № 4452-VI [11].

Директор-розпорядник Фонду призначається на посаду та звільняється з посади адміністративною радою Фонду більшістю від її складу. Директор-розпорядник Фонду має заступників, які призначаються та звільняються ним за погодженням з адміністративною радою Фонду. Кількість заступників директора-розпорядника Фонду визначається штатним розписом, але не може перевищувати чотири особи. Директор-розпорядник Фонду та його заступники входять до складу виконавчої дирекції Фонду за посадою. Персональний склад виконавчої дирекції Фонду затверджує адміністративна рада Фонду за поданням директора-розпорядника.

Наступну ланку організаційно-штатної структури Фонду утворюють його структурні підрозділи, а саме: відділ стратегії та нормативно-методологічного забезпечення; Департамент дистанційного та інспекційного моніторингу діяльності банків, до складу якого входить сектор застосування адміністративно-

господарських санкцій та накладання адміністративних штрафів; Управління з питань урегулювання неплатоспроможних банків; відділ запровадження планів врегулювання неплатоспроможності банків; Управління з питань виплат гарантованих вкладів; відділ супроводження операцій неплатоспроможних банків; Департамент розслідування протиправних діянь; Департамент інформаційних технологій; Департамент консолідованого продажу активів; бухгалтерія; відділ управління та розвитку персоналу; відділ зв'язків з громадськістю та фінансової просвіти; служба запобігання та протидії корупції; відділ забезпечення роботи керівництва; служба внутрішнього аудиту; Управління внутрішнього контролю; Управління з питань інформаційної політики; Фінансовий департамент; відділ організаційно-господарської роботи; відділ загального діловодства; відділ захисту прав вкладників; Юридичний департамент; Департамент управління активами; відділ аналізу та звітності неплатоспроможних банків; відділ супроводження господарської діяльності та податкового обліку неплатоспроможних банків [129].

На кожен структурний підрозділ покладено виконання окремих функцій. Так, Департамент дистанційного та інспекційного моніторингу діяльності банків: 1) здійснює моніторинг діяльності банків на предмет дотримання банками законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб та нормативно-правових актів Фонду; 2) збирає, опрацьовує та аналізує інформацію щодо дотримання банками законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб; 3) прогнозує збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами, надходжень регулярних зборів; 4) веде реєстр учасників Фонду відповідно до нормативно-правових актів Фонду; 5) здійснює моніторинг змін в переліку учасників Фонду та подає інформацію про зміни в реєстрі учасників Фонду структурним підрозділам Фонду і Національному банку України; 6) проводить поточний моніторинг діяльності учасників Фонду шляхом аналізу тенденцій розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників, та фінансового стану учасників Фонду тощо [130].

Сектор застосування адміністративно-господарських санкцій та накладання адміністративних штрафів відповідно до покладених на нього завдань: 1) виявляє,

документально фіксує факти допущення учасниками Фонду правопорушень у сфері гарантування вкладів фізичних осіб (складає протоколи про правопорушення у сфері гарантування вкладів фізичних осіб); 2) забезпечує збір доказів, будь-яких фактичних даних, отриманих в законному порядку, що свідчать про наявність чи відсутність правопорушень та інших обставин, що мають значення для прийняття об'єктивного рішення за справою; 3) здійснює процедури по накладенню адміністративно-господарських санкцій на банки та адміністративних штрафів на керівників банків; 4) контролює: виконання банками розпоряджень про усунення порушень вимог законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб та застережень про вжиття заходів щодо недопущення порушень законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб; сплату штрафів до Державного бюджету України та до Фонду; 5) здійснює ведення та забезпечує збереження справ про правопорушення у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та справ про адміністративні правопорушення; 6) готує щомісячну інформацію про: адміністративно-господарські санкції, накладені Фондом на банки, та про штрафи, накладені Фондом на керівників банків; складені протоколи та винесені постанови за справами про адміністративні правопорушення і постанови про правопорушення у сфері гарантування вкладів фізичних осіб; 7) складає та подає директору Департаменту щорічний звіт про розгляд справ про адміністративні правопорушення та осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності; 8) перевіряє повноту, коректність, своєчасність інформації та звітності, яка надходить до Департаменту, на відповідність вимогам нормативно-правових актів Фонду; 9) веде базу даних «Правопорушення» тощо [130].

Так, за 2016 рік уповноваженими працівниками Фонду було складено 113 протоколів про вчинення адміністративного правопорушення. Провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснювалися відповідно до КУпАП, оскільки передбачено, що підставами для притягнення керівників банків до адміністративної відповідальності є допущення таких адміністративних правопорушень: порушення керівником банку порядку складання відомостей до

Фонду (ч. 1 ст. 166-19 Кодексу); порушення керівником банку порядку подання відомостей до Фонду (ч. 1 ст. 166-19 Кодексу); невиконання керівником банку законних рішень Фонду (ч. 2 ст. 166-19 Кодексу); несвоєчасне виконання керівником банку законних рішень Фонду (ч. 2 ст. 166-19 Кодексу); невнесення банком збору до Фонду (ч. 3 ст. 166-19 Кодексу); несвоєчасне внесення банком збору до Фонду (ч. 3 ст. 166-19 Кодексу).

За результатами розгляду справ про адміністративні правопорушення уповноваженою посадовою особою винесено 105 рішень з урахуванням ч. 2 ст. 36 КУпАП. Серед них, 102 рішення – постанови про накладення адміністративного стягнення на керівників банків, а три рішення – постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення. Отже, за порушення керівником банку порядку складання або подання відомостей до Фонду уповноваженою посадовою особою накладено штрафи на суму 714 000,00 грн, несвоєчасне внесення банком збору до Фонду або невнесення банком збору до Фонду накладено штрафи на суму 108 800,00 грн, невиконання або несвоєчасне виконання законних рішень Фонду накладено штрафи на суму 6 800,00 грн. Отже, загальна сума накладених штрафів склала 829 600,00 грн, а сплачених добровільно до Державного бюджету України – 799 000,00 грн. У разі порушення банками законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб Фонд адекватно вчиненому правопорушенню застосовує до банків адміністративно-господарські санкції у вигляді письмового застереження або штрафу чи розпорядження про усунення порушень законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб [60, с. 32].

Фонд накладав на банки санкції за такі порушення: неподання банком відомостей Фонду, якщо подання таких відомостей вимагалось Законом та/або нормативно-правовими актами; несвоєчасне подання банком відомостей Фонду, якщо подання таких відомостей вимагалось Законом та/або нормативно-правовими актами Фонду; подання банком недостовірних відомостей Фонду, якщо подання таких відомостей вимагалось Законом та/або нормативно-правовими актами Фонду; порушення банком порядку ведення бази даних вкладників; невиконання банком рішень та/або нормативно-правових актів Фонду

чи розпоряджень про усунення банком порушень вимог законодавства про гарантування вкладів фізичних осіб; несвоєчасне виконання банком рішень та/або нормативно-правових актів Фонду чи розпоряджень про усунення банком порушень вимог законодавства про гарантування вкладів фізичних осіб.

Посадовою особою, яка уповноважена розглядати справи, протягом 2016 року було прийнято 206 рішень, із яких: 94 – застереження про вжиття заходів щодо недопущення порушень законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб у подальшій діяльності; 98 – розпорядження про усунення порушень вимог законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб; 10 – постанови про закриття справи про правопорушення у сфері гарантування вкладів фізичних осіб; 4 – постанови про накладення штрафу на суму 790 500,00 грн. [60, с. 32–33].

Також протягом 2016 року були зафіксовані порушення таких нормативно-правових актів Фонду: у 21 банку порушені норми Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, затвердженого рішенням виконавчої дирекції Фонду від 02.07.2012 № 1, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 27.07.2012 за № 1273/21585 [55]; у 34 банках порушені норми Положення про порядок ведення реєстру учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, затвердженого рішенням виконавчої дирекції Фонду від 12.07.2012 № 7, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 07.09.2012 за № 1547/21859 [131]; у 74 банках порушені норми Інструкції про порядок складання звіту про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду – форма звітності № 1Ф, затвердженої рішенням виконавчої дирекції Фонду від 09.07.2012 № 5, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України від 02.08.2012 за № 1314/21626 [132] та Правил надання звітності учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, затверджених рішенням виконавчої дирекції Фонду від 09.07.2012 № 4, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України від 27.07.2012 за № 1269/21581, в частині неподання або несвоєчасного подання Звіту про вклади в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб — форма звітності № 1Ф; у 40 банках порушені норми Правил формування та

ведення баз даних про вкладників, затверджені рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.07.2012 № 3, зареєстровані в Міністерстві юстиції України від 23.08.2012 за № 1430/21742 [133];

Департамент розслідування протиправних діянь відповідно до покладених на нього завдань: 1) збирає докази неправомірних діянь щодо банків та Фонду для подальшої підготовки заяв про вчинення кримінальних правопорушень та пред'явлення позовів про відшкодування заподіяних збитків у кримінальних провадженнях, а також для ініціювання процесів до пов'язаних з банком осіб та клієнтів банку в порядку цивільного та господарського судочинства; 2) за дорученням директора-розпорядника бере участь у здійсненні: перевірок банків з питань контролю за виконанням ними зобов'язань у зв'язку з участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб; інспекційних перевірок проблемних банків; 3) звертається до правоохоронних органів із заявами про вчинення кримінальних правопорушень працівниками банку, Фонду або інших пов'язаних з Фондом чи банком осіб; 4) аналізує матеріали, що надійшли від правоохоронних і контролюючих органів, та готує інформаційні листи і методичні рекомендації з питань виявлення протиправних діянь; 5) розглядає матеріали за наслідками перевірок, ревізій, інвентаризацій, готує висновки за фактами виявлених правопорушень; 6) в межах окремих кримінальних проваджень представляє інтереси Фонду в правоохоронних органах, а також бере участь в представленні інтересів Фонду в судах та інших органах під час розгляду правових питань і спорів; 7) вносить пропозиції директору-розпоряднику про притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників Фонду, якщо з їх вини Фонду заподіяна шкода, та з інших підстав; 8) за дорученням директора-розпорядника Фонду проводить перевірки виконання наказів, розпоряджень та вказівок директора-розпорядника та його заступників з метою своєчасного виявлення протиправних діянь в діяльності структурних підрозділів чи окремих працівників Фонду тощо [130].

Так, наприклад, упродовж 2016 року Департаментом розслідування протиправних діянь Фонду та уповноваженими особами Фонду до

правоохоронних органів було спрямовано 1113 звернень про вчинення кримінальних правопорушень, за результатами розгляду яких порушено 492 кримінальні провадження. За 9 – спрямовано обвинувальні акти до суду. За результатами розгляду заяв, матеріалів перевірок, висновків та співпраці Фонду з органами досудового розслідування у 2016 році повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень 15 особам. У 2016 році, в рамках розслідування кримінальних проваджень, з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, Фондом заявлено 103 цивільні позови [60].

Отже, з викладеного вбачається, що організаційно-штатна структура Фонду є трьохрівневою. Перший рівень – адміністративна рада Фонду, яка складається з п'яти осіб – одного представника Кабінету Міністрів України, двох представників Національного банку України, одного представника профільного комітету Верховної Ради України та директора – розпорядника Фонду (за посадою) і здійснює загальне керівництво Фондом. Другий рівень утворює виконавча дирекція Фонду, яка здійснює управління його поточною діяльністю. Третій рівень складається зі самостійних структурних підрозділів Фонду, які виконують покладені на них функції залежно від напрямів його діяльності.

Порядок добору персоналу є невід'ємною складовою організаційно-штатної структури Фонду. Працівники Фонду реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору на роботу в Фонді. Прийняття на роботу до Фонду здійснюється на підставі письмової заяви працівника. Працівники Фонду за переліком посад, затверджених рішенням адміністративної ради Фонду заповнюють попередження про спеціальні обмеження, визначені у ч. 2 ст. 16 розділу 2 Закону № 4452-VI [11].

Слід зазначити, що не можуть бути призначеними на посади працівників Фонду особи, які визнані в установленому порядку недієздатними або мають непогашену судимість.

Укладання трудового договору оформлюється наказом Фонду, з яким ознайомлюють працівника під підпис. У наказі Фонду, вказується посада

відповідно до штатного розпису, розмір посадового окладу та строк випробування. При укладанні трудового договору також може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається, строком до трьох місяців, а в окремих випадках за погодженням з комітетом профспілки працівників Фонду – до шести місяців, крім робітників, яким строк випробування відповідно до законодавства встановлюється до одного місяця. Умова про випробування повинна бути зазначена в наказі про прийняття на роботу.

При прийомі працівника на роботу директор-розпорядник (уповноважений ним посадові особи) зобов'язаний: роз'яснити працівникові його права і обов'язки; ознайомити працівника з посадовою інструкцією, Положенням про структурний підрозділ, умовами оплати праці, колективним договором та цими Правилами; визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобами; ознайомити працівника з правилами техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і протипожежної охорони.

Припинення трудового договору може мати місце лише на підставах, передбачених чинним законодавством України. Припинення трудового договору з ініціативи працівника, керівництва Фонду може мати місце тільки на підставах, передбачених законодавством України. У день звільнення працівник зобов'язаний подати до відділу з управління персоналом заповнений обхідний лист, форма якого затверджується наказом Фонду, а керівництво Фонду зобов'язане здійснити розрахунок та видати працівникові належним чином оформлену трудову книжку. Днем звільнення вважається останній день роботи [134].

Слід зазначити, що протягом 2016 року кадрова політика була направлена на трансформацію структури Фонду в цілому. Це було викликано передусім зміною законодавчого поля, а саме Закону № 4452-VI [11] та низки підзаконних нормативних актів, які розширили напрямки діяльності Фонду, а також вимогами сучасного стану економіки країни. Так, у 2016 році проводилась робота, що була розпочата наприкінці 2015 року щодо впорядкування структури Фонду з метою

приведення її до потреб повноцінної реалізації задач, що стоять перед Фондом, фокусуючи підрозділи на основних та важливих функціях [60].

За допомогою бенчмаркінгу, аналізу функціонального навантаження підрозділів з метою уникнення дублювання функцій постійно проводилась робота щодо оптимізації структури Фонду. Кількість підрозділів з кінця 2015 до грудня 2016 року збільшилась з 33 до 60. На кінець 2016 року кадровий склад Фонду налічував всього 378 працюючих осіб при штатній чисельності 399 посад. Протягом 2016 року відділ управління та розвитку персоналу виконував свої функції в межах погоджених пріоритетів, а саме: проводилась робота щодо вдосконалення системи управління персоналом, яка б забезпечувала професійне та якісне виконання нових функцій та завдань Фонду з усіх напрямів його діяльності. Система управління персоналом у Фонді охоплювала всі напрями роботи з кадрами: підбір персоналу, адаптацію, навчання та підвищення кваліфікації, управління оплатою праці, забезпечення заохочувальних та мотиваційних виплат. З метою забезпечення неупередженого підбору персоналу та залучення досвідчених професіоналів було проведено ряд відкритих конкурсів на вакантні керівні посади у Фонді (заступник директора-розпорядника, директори департаментів тощо) [60].

У 2016 році відбулась зміна системи оплати праці працівників та уповноважених осіб Фонду. Нова система оплати праці прозора, її структура складається здебільшого з незмінної частини. Вона враховує вплив функцій, що виконує підрозділ, на загальний результат діяльності Фонду, визначає коефіцієнт професійності та враховує грейд посад, які обіймають працівники. Система передбачає чіткі показники преміювання, що пов'язані з конкретними результатами підрозділу та поділяються на кількісні і якісні, а також спрощує систему кадрового адміністрування. Новим в управлінні персоналом Фонду упродовж 2016 року стали розробка та поступове впровадження системи матричного управління банками, що виводяться Фондом з ринку. З метою оптимізації витрат на утримання персоналу банків, які виводяться з ринку, затверджена примірна структура банку, відповідно до якої уповноважені особи

Фонду упорядковуюють структури банків. Також проводилась робота щодо погодження кандидатур на посади керівників структурних підрозділів банків з метою їх подальшого функціонального підпорядкування керівникам у Фонді. Це дало можливість оперативно та ефективно здійснювати управління банком в цілому [60].

Вивчаючи питання добору персоналу Фонду слід зазначити, що працівники, посадові особи і керівник у своїй внутрішній діяльності, а також у правовідносинах із діловими партнерами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування мають керуватися принципом «нульової толерантності» до будь-яких проявів корупції і вживати всіх передбачених законодавством заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції і пов'язаним з нею діям (практикам). Вказаний принцип закріплений Антикорупційною програмою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Антикорупційна програма) [135].

Антикорупційна програма є комплексом правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції у діяльності Фонду. Вона встановлює стандарти та вимоги не нижчі, ніж передбачені Законом України «Про запобігання корупції» та Типовою антикорупційною програмою, затвердженою рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції.

Антикорупційна програма є обов'язковою для виконання усіма працівниками Фонду, включаючи посадових осіб усіх рівнів, керівника, а також для усіх суб'єктів господарської діяльності, над якими він здійснює контроль. Антикорупційна програма також застосовується Фондом у його правовідносинах із діловими партнерами, у тому числі органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що Фонд не менше одного разу на рік здійснює внутрішню оцінку корупційних ризиків у своїй діяльності. Корупційним ризиком є обґрунтована ймовірність настання події корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення або порушення вимог Антикорупційної програми. Оцінка корупційних ризиків у Фонді проводиться комісією з оцінки корупційних

ризиків (далі – комісія). Метою діяльності комісії є запобігання, виявлення і усунення корупційних ризиків у діяльності Фонду. Корупційні ризики у діяльності Фонду поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні корупційні ризики ідентифікуються в організаційно-управлінських, фінансово-господарських, кадрових, юридичних процедурах діяльності Фонду. Зовнішні корупційні ризики ідентифікуються у діяльності ділових партнерів, у тому числі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, з якими Фонд перебуває у ділових правовідносинах (підп. 5 п. 2 розділу 3 Антикорупційної програми).

Крім того, з метою формування належного рівня антикорупційної культури Уповноваженим для нових працівників, а також інших осіб, які діють від імені Фонду, проводиться обов'язкове вступне ознайомлення з положеннями Закону України «Про запобігання корупції», Антикорупційної програми та пов'язаних з нею документів. Положення щодо обов'язковості дотримання Антикорупційної програми включаються до правил внутрішнього трудового розпорядку Фонду, положень про структурні підрозділи, всіх трудових договорів, а також можуть включатися до договорів, які укладаються Фондом. Примірні форми антикорупційних застережень розробляються Уповноваженим з урахуванням сфер діяльності Фонду (пп. 1,2 п. 3 розділу 3 Антикорупційної програми).

Переходячи до розгляду методів діяльності Фонду, слід вказати, що основним із них є відшкодування коштів вкладникам. Відшкодування здійснюється шляхом:

- 1) перераховування фондом банку-агенту на відкритий у ньому рахунок у національній валюті суми коштів, які банк повинен сплатити одержувачам відшкодувань відповідно до реєстрів фонду (у 2016 році Фондом були перераховані кошти для здійснення виплат гарантованої суми відшкодування вкладникам банків у розмірі 11 444,4 млн. грн. (63,2%);

- 2) передачі фондом банку-агенту реєстрів на виплату відшкодувань за встановленою формою на паперових та електронних носіях;

- 3) здійснення банком-агентом згідно з реєстрами фонду безкоштовної виплати громадянам гарантованих сум відшкодувань готівкою або зарахування належних безготівкових коштів на їхні поточні рахунки.

Слід зазначити, що у зв'язку з проведенням масових виплат гарантованих сум вкладникам неплатоспроможних банків та банків, що ліквідуються, у Фонді виникла необхідність покращення системи виплат та оптимізації цього процесу. Для цього в 2016 році Фонд здійснював роботу щодо створення інноваційної системи виплат відшкодування вкладникам. Автоматизована система виплат Фонду була розроблена з метою: створення автоматизованої системи виплат коштів вкладникам у режимі реального часу; створення уніфікованої і повної інформаційної бази даних, що вміщує інформацію про операції з виплат сум відшкодування вкладникам неплатоспроможних банків; підвищення якості і швидкості обробки інформації про вкладників, що надходить від неплатоспроможних банків, за рахунок уніфікованого підходу до обліку інформації і єдиного механізму контролю за дотриманням методології обліку виплат; застосування засобів електронного зв'язку для передачі інформації в процесі виплат відшкодувань вкладникам, що надає можливість оперативно їх здійснювати та управляти цими процесами [60].

Отже, підсумовуючи зазначимо, що організаційно-штатна структура Фонду складається з трьох рівнів, а саме: першого рівня, який представлений адміністративною радою Фонду, що здійснює загальне керівництво ним; другого рівня, який утворюється виконавчою дирекцією Фонду, що здійснює управління його поточною діяльністю; третього рівня, який складається зі структурних, самостійних підрозділів Фонду, що виконують покладені на них функції залежно від напрямів його діяльності.

2.3. Повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

В умовах фінансової і політичної кризи першочерговим завданням держави є відновлення економічного зростання і зниження соціальної напруги. Через низку проблем в економічній сфері суб'єкти ринку не можуть повною мірою спрогнозувати обсяги своїх втрат та терміни їх покриття, а низький рівень довіри

до банків з боку внутрішнього інвестора не сприяє формуванню достатнього обсягу банківських ресурсів для фінансування потреб реального сектора економіки. За таких обставин відновлення довіри до банківського сектора вимагає постійного перегляду та удосконалення нормативно-правової бази функціонування системи гарантування вкладів в Україні з метою захисту прав і законних інтересів вкладників.

Ефективність системи гарантування вкладів фізичних осіб залежить від злагодженості функціонування всіх її складових, а також від рівня нормативно-правового забезпечення. В Україні функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб регламентується Законом № 4452-VI [11], Законом України «Про банки і банківську діяльність» та нормативно-правовими актами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Фонд є установою, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і їх ліквідації (ч. 1 ст. 3 Закону № 4452-VI [11]). Згідно з ч. 2. ст. 4 зазначеного Закону Фонд забезпечує функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, а саме: веде реєстр учасників, акумулює кошти та розпоряджається ними згідно чинного законодавства, здійснює заходи щодо організації виплат відшкодувань за вкладами, а також перевірки банків тощо. У межах своїх функцій та повноважень Фонд здійснює нормативне регулювання системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку (ч. 1 ст. 6 Закону № 4452-VI [11]).

Органами управління Фонду є адміністративна рада та виконавча дирекція. Зокрема, адміністративна рада наділена повноваженнями щодо затвердження стратегії розвитку Фонду та його інвестиційної політики, погодження рішень і звітів виконавчої дирекції Фонду, прийняття рішень про аудиторські перевірки та призначення аудитора, затвердження кошторису витрат Фонду тощо (ч. 1 ст. 9 Закону № 4452-VI).). Виконавча дирекція Фонду здійснює управління поточною діяльністю Фонду та згідно зі ст. 12 зазначеного Закону наділена такими повноваженнями: 1) у сфері забезпечення діяльності Фонду: приймає рішення про

виключення банку з числа учасників Фонду; складає проект кошторису витрат Фонду; визначає структуру Фонду; затверджує штатний розпис Фонду; приймає рішення про участь Фонду у міжнародних організаціях у сфері гарантування (страхування) депозитів з подальшим погодженням цього рішення адміністративною радою Фонду; приймає нормативно-правові акти Фонду; приймає рішення щодо майна, що перебуває у сфері управління Фонду; приймає рішення про залучення кредитів від небанківських фінансових установ та іноземного кредитора з подальшим затвердженням цього рішення адміністративною радою Фонду; 2) щодо джерел формування коштів Фонду: приймає рішення про встановлення спеціального збору до Фонду або диференційованих зборів до Фонду залежно від ризиків банків; приймає рішення про розміщення облігацій, видачу векселів та подає його на затвердження адміністративній раді Фонду; приймає рішення про необхідність залучення кредитів Кабміну, НБУ та/або безповоротної фінансової допомоги за рахунок Державного бюджету України; приймає рішення про інвестування коштів Фонду відповідно до інвестиційного плану; приймає рішення про нарахування та стягнення пені за несвоєчасне перерахування банком зборів до Фонду; приймає рішення про перенесення строку сплати регулярного збору до Фонду; 3) у сфері забезпечення відшкодування коштів за вкладами: визначає порядок ведення реєстру учасників Фонду та порядок відшкодування Фондом коштів за вкладами; визначає порядок ведення банками бази даних про вкладників та ведення Фондом відповідної узагальненої бази даних; призначає працівників, до повноважень яких належить проведення моніторингу стану дотримання банком вимог щодо формування інформації та ведення баз даних необхідних Фонду для підготовки проекту плану врегулювання та забезпечення проведення оцінки активів банку; приймає рішення про відшкодування коштів за вкладами у разі прийняття НБУ рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку; затверджує порядок визначення банків-агентів та визначає на підставі цього порядку банків-агентів; приймає рішення про оплату Фондом витрат, пов'язаних із процедурою виведення неплатоспроможного банку з ринку; встановлює вимоги до змісту

договорів банківського вкладу, договорів банківського рахунка з питань, що стосуються функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб; 4) у сфері регуляторної діяльності: затверджує порядок проведення перевірок банків Фондом; приймає рішення про здійснення планових або позапланових перевірок банків Фондом; затверджує плани перевірок та результати їх здійснення; затверджує порядок та форми подання банками звітності до Фонду; приймає рішення про подання банком інформації, іншої ніж звітність; 5) у сфері виведення неплатоспроможних банків з ринку: визначає умови та порядок здійснення виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків; утворює колегіальні органи з питань консолідації та продажу активів різних банків; затверджує кошторис витрат Фонду та банку на здійснення ТА та/або ліквідації банку; затверджує план врегулювання та зміни до нього; погоджує умови відчуження всіх або частини активів та всіх або частини зобов'язань; приймає рішення про створення спеціалізованої установи; ухвалює рішення про надання фінансової підтримки приймаючому банку; затверджує звіт уповноваженої особи Фонду про виконання плану врегулювання і приймає рішення про припинення ТА банку; звертається до НБУ з пропозицією про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку; визначає порядок і способи реалізації майна банку, що ліквідується; затверджує ліквідаційний баланс та звіт уповноваженої особи Фонду про завершення ліквідаційної процедури [18, с. 36].

Розглянемо детальніше зазначені повноваження Фонду.

У сфері регуляторної діяльності, в рамках забезпечення функціонування системи гарантування вкладів, захисту прав та інтересів вкладників, Фонд здійснює контроль за виконанням зобов'язань банків у зв'язку з їх участю в системі гарантування вкладів, у вигляді інспекційних перевірок учасників Фонду з метою визначення належного виконання обов'язків учасників Фонду, покладених на них Законом № 4452-VI та нормативно-правовими актами Фонду відповідно до затвердженого річного плану перевірок. Щорічно Фонд звітує про кількість та результати проведених інспекційних перевірок учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, відповідно до рішення затвердженого виконавчою

дирекцією Фонду. Позапланові інспекційні перевірки банків здійснюються інспекційними групами Фонду на підставі рішень виконавчої дирекції Фонду переважно банків, віднесених до категорії проблемних [136].

Планові інспекційні перевірки проводяться з таких питань: достовірності наданої Фонду звітності; повноти і своєчасності розрахунків з Фондом за зборами до Фонду та нарахованою пенею; повноти і достовірності ведення бази даних про вкладників; дотримання вимог щодо інформування вкладників про участь банку у Фонді; дотримання інших вимог Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та нормативно-правових актів Фонду. За результатами перевірок встановлюються факти порушень, які вносяться до щорічного звіту Фонду, а також питома вага окремих порушень в загальній кількості. Встановлено, що найпоширенішими є такі порушення банків в системі гарантування вкладів фізичних осіб: повнота і достовірність ведення бази даних про вкладників, достовірність наданої Фонду звітності, повнота та своєчасність розрахунків з Фондом та зборами до Фонду та нарахованою пенею, дотримання вимог щодо інформування вкладників про участь банку у Фонді.

Відповідно до затвердженого Фондом плану перевірок, він має право здійснювати перевірку банку щодо контролю за виконанням ним зобов'язань у зв'язку з участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб не частіше одного разу на рік, на предмет: достовірності наданої Фонду звітності; повноти і своєчасності розрахунків з Фондом за зборами до Фонду та нарахованою пенею; повноти і достовірності ведення бази даних про вкладників; дотримання вимог щодо інформування вкладників про участь банку у Фонді тощо [18, с. 36].

Згідно зі ст. 32 Закону № 4452-VI за клопотанням Фонду працівники Фонду мають бути залучені НБУ до проведення інспекційних перевірок банків шляхом їх включення до складу інспекційної групи. Виконавча дирекція Фонду затверджує для працівника Фонду у складі інспекційної групи НБУ окремий план перевірки.

У разі віднесення банку до категорії проблемних Фонд має право здійснювати позапланову перевірку такого банку з інших питань діяльності, ніж передбачені Законом № 4452-VI, перелік яких затверджується виконавчою

дирекцією Фонду з метою збору інформації для підготовки проекту плану врегулювання проблемного банку у разі його віднесення до категорії неплатоспроможних, у тому числі з метою визначення вартості активів проблемного банку. Також Фонд має право доступу до всіх операцій проблемного банку та баз даних, у тому числі право отримувати копії документів і баз даних, а також отримує на регулярній основі, встановленій Фондом, інформацію та звітність (ч. 7 ст. 32 Закону № 4452-VI).

Зауважимо, що Фонд реалізує свої повноваження при накладені штрафів санкцій у разі виявлених, у наслідку здійснення перевірок, правопорушень з боку банку. У разі порушення банками законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб Фонд адекватно вчиненому порушенню застосовує до банків адміністративно-господарські санкції у вигляді письмового застереження або штрафу чи розпорядження про усунення порушень законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб (ч. 1 ст. 33 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»). Накладення Фондом на банк адміністративно-господарської санкції у вигляді штрафу (0,1% від розміру зареєстрованого статутного капіталу банку) застосовується при таких правопорушеннях: неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірних відомостей банком Фонду; порушення банком порядку ведення бази даних вкладників; невиконання або несвоєчасне виконання банком рішень та/або нормативно-правових актів Фонду чи розпоряджень про усунення порушень. За цими правопорушеннями Фондом також може бути застосована адміністративно-господарська санкція у вигляді розпорядження про усунення порушень вимог законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб. За результатами розгляду справи про правопорушення направляється письмове застереження або приймається відповідна постанова чи розпорядження про усунення порушень законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб [11].

Щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку, то Фонд щорічно звітує про: стани запровадження планів врегулювання в неплатоспроможних банках, здійснення уповноваженими особами Фонду ТА та ліквідації неплатоспроможних

банків, стадії продажу майна неплатоспроможних банків, обсяг задоволення вимог кредиторів банків, виявлення та оскарження сумнівних операцій.

Протягом 30 днів з дня початку ТА виконавча дирекція Фонду затверджує план врегулювання згідно з нормами чинного законодавства з обов'язковим дотриманням принципу найменших витрат для Фонду. Інформація щодо кількості банків, які було віднесено до категорії неплатоспроможних, разом із даними про обраний план врегулювання та його вартість розкривається Фондом у щорічному Звіті. Звіт також містить дані про банки, що знаходяться у стадії ліквідації та ТА, із зазначенням обсягів їх активів з урахуванням та без урахування резервів. Представляється розподіл за основними напрямками діяльності активів банків, які знаходяться у стадії ліквідації та ТА.

Враховуючи значну кількість банків, що виводяться Фондом з ринку, необхідність централізації управління та реалізації активів (майна) банків, було запроваджено ідею створення кластерів банків – передачу в управління одній уповноваженій особі декількох банків. Відповідний розподіл банків по кластерах та результати управління у кластері представляється Фондом у Звіті. Фондом представляється економічний ефект від створення відповідних кластерів – оптимізація витрат, централізація управління, оптимізація управлінської структури, створення єдиного консолідованого підходу до організації управління тощо. Фонд звітує про динаміку кількості відділень банків за період ведення ТА, а також про динаміку чисельного складу працівників.

При здійсненні продажу майна неплатоспроможних банків Фонд звітує про кількість відповідних банків, обсяги активів, які було продано та їх балансову вартість, наводить співвідношення балансової вартості проданого майна та обсягу коштів отриманих від реалізації. Фондом також зазначаються шляхи оприлюднення інформації про продаж відповідних активів та про умови цього продажу.

Інформація щодо черговості задоволення вимог кредиторів банків наводиться Фондом та відповідає нормам закріпленим у ст. 52 Закону № 4452-VI, зазначається загальна балансова вартість активів банків, в яких рішенням виконавчої дирекції

Фонду затверджено реєстр акцептованих вимог кредиторів, та визначається їх достатність для задоволення всіх вимог кредиторів. Дані наводяться у розрізі черг та рейтингу банків за обсягом погашень у порядку черговості. Окремо зазначається інформація щодо погашення заборгованості неплатоспроможних банків за кредитами НБУ.

Фонд на постійній основі супроводжує виявлення і повідомлення правоохоронних органів про протиправні діяння, які мають ознаки злочину та спричинили неплатоспроможність банків, а також звернення з вимогами до власників істотної участі, контролерів та керівників банку про задоволення за рахунок їх майна частини вимог кредиторів у випадках, встановлених законодавством; звітує про кількість та структуру поданих заяв, результати їх розгляду, та вжиті за ініціативою Фонду у рамках чинного законодавства заходи. У Звіті Фонд також надає інформацію про результати співробітництва у даному напрямі із іншими органами державного управління [137].

Дослідження нормативно-правових актів дозволило виокремити повноваження Фонду відповідно на таких етапах процедури виведення неплатоспроможного банку з ринку під час запровадження ТА:

1) на етапі обрання плану врегулювання та його затвердження протягом 30 днів з дня запровадження ТА (ч. 2 ст. 39 Закону № 4452-VI), що включає в себе: пошук кваліфікованих інвесторів та визначення умов конкурсу; складання списку потенційних інвесторів і прийняття необхідних документів від них (при виведенні банку з ринку за участю держави – конкурс не здійснюється, а найліпшим інвестором вважається держава в особі Міністерства фінансів (п. 3.18. Розділ III Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку»); складання проєктів плану врегулювання та обрання найменш витратного способу; можливе внесення змін до плану врегулювання визначеними способами (пп. 3.24–3.26 Розділ III Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку»);

2) на етапі затвердження змісту плану врегулювання (ч. 2–3 ст. 39 Закону № 4452-VI), що відбувається відповідно до вимог, встановлених актами Фонду. У плані врегулювання на підставі оцінки фінансового і майнового стану банку

визначаються заходи щодо виведення неплатоспроможного банку з ринку шляхом: ліквідація банку із відшкодуванням з боку Фонду коштів за вкладами фізичних осіб у порядку, встановленому Законом; ліквідація банку з відчуженням у процесі ліквідації всіх або частини його активів і зобов'язань на користь приймаючого банку; відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку на користь приймаючого банку з відкликанням банківської ліцензії неплатоспроможного банку та подальшою його ліквідацією; створення та продаж інвестору перехідного банку з передачею йому активів і зобов'язань неплатоспроможного банку і подальшою ліквідацією неплатоспроможного банку; продаж неплатоспроможного банку інвестору.

План врегулювання має, зокрема, містити: порівняльний аналіз та обґрунтування витрат, пов'язаних із здійсненням заходів, передбачених ч. 2 ст. 39 Закону № 4452-VI, з точки зору обрання найменш витратного для Фонду способу виведення неплатоспроможного банку з ринку. Такий аналіз здійснюється відповідно до методики, визначеної виконавчою дирекцією Фонду; спосіб, порядок і строки врегулювання відносин з учасниками, вкладниками та іншими кредиторами банку; умови відкритого конкурсу щодо визначення приймаючого банку та/або інвестора; умови та строки ліквідації банку [11, 12, 45].

З метою визначення найменш витратного для Фонду способу виведення неплатоспроможного банку з ринку Фонд: здійснює оцінку можливості застосування кожного зі способів виведення неплатоспроможного банку з ринку в конкретній ситуації з метою формування бачення щодо реальності обрання того чи іншого способу виведення неплатоспроможного банку з ринку; проводить розрахунок очікуваних витрат Фонду на вчинення кожного з можливих способів виведення неплатоспроможного банку з ринку; не пізніше трьох робочих днів з дня початку процедури виведення банку з ринку приймає рішення про відповідність/невідповідність банку, який віднесено до категорії неплатоспроможних, критеріям, встановленим Положенням «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку», за результатами аналізу звітності такого

банку НБУ (п. 2.1 Розділу III Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку»).

Після затвердження плану врегулювання ТА та/або ліквідація банку здійснюються на підставі і на виконання плану врегулювання.

3) на етапі оцінки активів неплатоспроможного банку, що здійснюється суб'єктами оціночної діяльності відповідно з нормативно-правовими актами Фонду (пп. 1.3 Розділ IV Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку»). Після остаточної оцінки активів відбувається затвердження порядку та проведення конкурсу серед кваліфікованих інвесторів з можливістю проведення серед них аукціону (пп. 2.1–2.13 Розділ IV Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку»). При визначенні найкращої конкурсної пропозиції виконавча дирекція Фонду виходить з принципу найменш витратного для Фонду способу виведення неплатоспроможного банку з ринку з урахуванням особливостей, встановлених Законом № 4452-VI та Положенням «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку».

4) на етапі реалізації плану врегулювання:

Згідно з положеннями Розділу VII Закону № 4452-VI та п. 3.2 Розділу IV Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку» процес виведення неплатоспроможного банку з ринку здійснюється відповідно до плану врегулювання, що передбачає ліквідацію з відшкодуванням Фондом вкладів фізичних осіб, за такими етапами: затвердження плану врегулювання та внесення пропозиції до НБУ про прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку; започаткування процедури ліквідації банку після оприлюднення рішення НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку (строк ліквідації не має перевищувати 2 роки, з можливістю продовження ще на 1 рік (ч. 5. ст. 44 Закону № 4452-VI); публікація оголошення про ліквідацію в газеті «Урядовий кур'єр» або «Голос України» (ст. 45 Закону № 4452-VI); припинення повноважень всіх органів управління банку з припиненням ТА; закінчення всіх операційних циклів – оплата відсотків, штрафів, зобов'язань, здійснення остаточних розрахунків; прийняття вимог від кредиторів (протягом 30 днів з

моменту оголошення про ліквідацію) (ч. 1 ст. 49 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»); визнання сум заборгованості за кожним кредитором або відхилення вимоги (ч. 2 ст. 49 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»), складання реєстру акцептованих вимог (90 днів); сповіщення про акцептовані вимоги на офіційному сайті (20 днів) (ч. 5 ст. 49 Закону № 4452-VI); формування ліквідаційної маси банку (інвентаризація, оцінка майна) (строк до 6 місяців з початку ліквідації) (ч. 4 ст. 50 Закону № 4452-VI); продаж майна банку (порядок, склад, умови, підготовки до реалізації) з можливістю здачі майна в оренду до його остаточного продажу (ч. 5 ст. 51 Закону № 4452-VI); здійснення продажу цінних паперів банку (у тому числі похідних цінних паперів) на відкритих торгах через професійних учасників згідно з ч. 9–10 ст. 51 Закону № 4452-VI частинами або комплексно; задоволення вимог до банку згідно з порядком черговості, зазначеній у ст. 52; завершення ліквідації банку (Фонд складає ліквідаційний баланс та звіт). Ліквідація банку вважається завершеною після внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців (ч. 3 ст. 53 Закону № 4452-VI) [11].

Згідно з положеннями Розділу VII Закону № 4452-VI і пп. 3.3–3.4 Розділу IV Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку» основні етапи плану врегулювання, що передбачає ліквідацію банку з відчуженням в процесі ліквідації частини активів на користь приймаючого банку (відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку на користь приймаючого банку з відкликанням банківської ліцензії неплатоспроможного банку та подальшою його ліквідацією), здійснюються Фондом у такій послідовності: здійснення відчуження активів банку або їх частини приймаючому банку (складання реєстру активів для передачі переможцю конкурсу – приймаючому банку включно із зобов'язаннями за цінами встановленими на конкурсі та на основі укладеного договору про передачу активів і зобов'язань неплатоспроможного банку) (п. 3.4. Розділ IV Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку»); задоволення зобов'язань банку що обліковуються за балансовою вартістю, у порядку та за черговістю (ст. 52 Закону № 4452-VI), при цьому приймаючий банк

набуває всі права та обов'язки кредитора (пп. 3.4.4 Розділ IV Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку»); передача залишків активів спеціалізованій установі; припинення ТА [11].

Згідно з п. 3.3.3 Розділу IV Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку» план врегулювання повинен бути виконаний не пізніше строку початку здійснення виплат гарантованих сум відшкодування вкладникам неплатоспроможного банку. У разі неможливості виконати план врегулювання у зазначений строк виконавча дирекція Фонду приймає рішення про зміну способу врегулювання неплатоспроможного банку на ліквідацію банку з відшкодуванням з боку Фонду коштів за вкладами фізичних осіб шляхом внесення змін до плану врегулювання та починає здійснювати відшкодування вкладів вкладникам у межах гарантованої суми відповідно до Закону та нормативно-правових актів Фонду.

Порядок ліквідації неплатоспроможного банку після відчуження активів і зобов'язань приймаючому банку здійснюється в порядку, визначеному Законом і Положенням та описаний вище. Процедура ліквідації триває не більше трьох місяців (п. 3.4.11 Розділ IV Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку»).

Отже, виведення неплатоспроможного банку з ринку здійснюється за такою послідовністю дій: 1) перевірка банку з боку НБУ; 2) віднесення банку до категорії проблемних згідно зі ст. 75 Закону України «Про банки і банківську діяльність» та приведення банком фінансових показників відповідно до норм чинного законодавства протягом 180 днів; 3) віднесення банку до категорії неплатоспроможних згідно зі ст. 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність» або у разі неприведення проблемним банком фінансових показників відповідно до норм чинного законодавства у зазначені строки; 4) запровадження фондом ТА й затвердження плану врегулювання; 5) здійснення відчуження активів і зобов'язань приймаючому/перехідному банку або продаж неплатоспроможного банку зі створенням перехідного/без створення перехідного банку – у разі обрання відповідних планів врегулювання; 6) приведення нового банку, утвореного внаслідок продажу неплатоспроможного банку внаслідок при реалізації

відповідного плану врегулювання, відповідно до норм чинного законодавства або реалізація приймаючим банком прав і зобов'язань неплатоспроможного банку (у випадку реалізації плану врегулювання, який передбачає ліквідацію банку з відчуженням в процесі ліквідації частини активів на користь приймаючого банку); 7) здійснення відшкодувань за вкладками; 8) внесення Фондом пропозиції НБУ про відкликання ліцензії та ліквідації неплатоспроможного банку і припинення ТА; 9) прийняття НБУ рішення про відкликання ліцензії та ліквідацію неплатоспроможного банку.

Крім зазначеного, слід наголосити, що Фонд реалізує свої повноваження у сфері контролю за дотриманням банками-учасниками системи гарантування вкладів фізичних осіб вимог, затверджених нормативно-правовими актами Фонду

Здійснення контролю Фондом за виконанням зобов'язань банків у зв'язку з їх участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб (п. 2 ч. 1 ст. 30 Закону № 4452-VI) відбувається шляхом подання банками звітності у встановлених цим Законом формі і порядку, та здійсненням Фондом періодичних перевірок. Згідно зі ст. 31 зазначеного Закону банк зобов'язаний подавати до Фонду балансові звіти, звіт аудитора, інші визначені Фондом форми звітності, документи та інформацію, необхідні для виконання Фондом функцій, передбачених цим Законом, у строки, формі та відповідно до вимог, встановлених нормативно-правовими актами Фонду [11].

Також згідно з нормами Розділу V Порядку здійснення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників [138] Фонд здійснює контроль за дотриманням банками вимог щодо захисту прав і охоронюваних законом інтересів вкладників. Вкладники мають право подати до Фонду скаргу на дії банку, в тому числі банку-агента, про порушення їх прав та охоронюваних інтересів, які стосуються функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, здійснення виплат банками-агентами, розкриття інформації про систему гарантування вкладів фізичних осіб тощо. У разі отримання інформації про порушення банками прав і законних інтересів вкладників, вимог щодо розкриття визначеної інформації Фонд розпочинає провадження по справі згідно з

нормами Порядку здійснення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників. За порушення вимог цього Порядку до банків можуть бути застосовані санкції, визначенні у ст. 33 Закону № 4452-VI.

Зауважимо, що Фонд один раз на три роки зобов'язаний проводити стрес-тестування своїх учасників за визначеною методикою з метою розрахунку необхідного розміру базової річної ставки регулярного збору та оцінки фінансової стійкості самого Фонду (ч. 4 ст. 31 Закону № 4452-VI).

Порядок проведення стрес-тестування в банках України був затверджений Постановою Національного банку України «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України» від 06.08.2009 № 460 [139] (далі – «Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України»). Стрес-тестування разом з виконанням вимог чинного банківського законодавства дає змогу банкам розробити систему заходів для підтримання належного рівня безпеки банківської діяльності та фінансової стабільності, забезпечує захист інтересів вкладників і кредиторів банків (п. 12.2 «Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України»). Стрес-тестування дозволяє оцінити адекватність процесів управління проблемними активами та визначає достатність резервів для відшкодування можливих втрат, є таким, що доцільно використовувати як складовий елемент загальної системи ризик-менеджменту в банках з урахуванням норм Постанови Правління Національного банку України «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» від 02.08.2004 № 361 [140].

У 2016 році НБУ провів стрес-тестування 60 банків, на які припадає 97% українського банківського сектору. Результати стрес-тестування НБУ 20 найбільших банків країни показали необхідність докапіталізації 16 банків, з яких п'ять достроково виконали трирічну програму докапіталізації [141].

Для підвищення ефективності від проведення стрес-тестування органи нагляду повинні: проводити регулярні оцінки банківської програми стрес-

тестування; вимагати від керівництва вживати заходи для виправлення ситуації, якщо виявляються суттєві недоліки в програмі стрес-тестування; оцінювати та критично аналізувати масштаб та серйозність сценаріїв на рівні всієї установи; нагляд може вимагати від банків проведення аналізу чутливості щодо конкретних портфелів або параметрів, використовувати конкретні сценарії або оцінювати сценарії, для яких їхня життєздатність стає під загрозою; розглядати проведення стрес-тестів банку, заснованих на єдиних сценаріях; проводити конструктивний діалог з іншими державними органами та фінансовим сектором для виявлення недоліків системного характеру. Крім того, під час побудови системи власного стрес-тестування банків в Україні органи банківського регулювання повинні враховувати проблемні аспекти методики та методології тестування в ЄС. Це сприятиме уникненню багатьох проблем та помилок від час побудови власної системи стрес-тестування банків [61, с. 55].

Фонд реалізує також свої повноваження щодо здійснення планових перевірок банків-учасників системи гарантування вкладів фізичних осіб. Відповідно до затвердженого Фондом плану перевірок, він має право здійснювати перевірку банку щодо контролю за виконанням ним зобов'язань у зв'язку з участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб не частіше одного разу на рік, на предмет: достовірності наданої Фонду звітності; повноти і своєчасності розрахунків з Фондом за зборами до Фонду та нарахованою пенею; повноти і достовірності ведення бази даних про вкладників; дотримання вимог щодо інформування вкладників про участь банку у Фонді тощо [18, с. 37].

Згідно зі ст. 32 Закону № 4452-VI за клопотанням Фонду працівники Фонду мають бути залучені НБУ до проведення інспекційних перевірок банків шляхом їх включення до складу інспекційної групи. Виконавча дирекція Фонду затверджує для працівника Фонду у складі інспекційної групи НБУ окремий план перевірки.

У разі віднесення банку до категорії проблемних Фонд має право здійснювати позапланову перевірку такого банку з інших питань діяльності, ніж передбачені Законом № 4452-VI, перелік яких затверджується виконавчою дирекцією Фонду з метою збору інформації для підготовки проекту плану

врегулювання проблемного банку у разі його віднесення до категорії неплатоспроможних, у тому числі з метою визначення вартості активів проблемного банку. Також Фонд має право доступу до всіх операцій проблемного банку та баз даних, у тому числі право отримувати копії документів і баз даних, а також отримує на регулярній основі, встановленій Фондом, інформацію та звітність (ч. 7 ст. 32 Закону № 4452-VI).

Зауважимо, що Фонд реалізує свої повноваження при накладені штрафів санкцій у разі виявлених, за результатом здійснення перевірок, правопорушень з боку банку. У разі порушення банками законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб Фонд адекватно вчиненому порушенню застосовує до банків адміністративно-господарські санкції у вигляді письмового застереження або штрафу чи розпорядження про усунення порушень законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб (ч. 1 ст. 33 Закону № 4452-VI). Накладення Фондом на банк адміністративно-господарської санкції у вигляді штрафу (0,1% від розміру зареєстрованого статутного капіталу банку) застосовується при таких правопорушеннях: неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірних відомостей банком Фонду; порушення банком порядку ведення бази даних вкладників; невиконання або несвоєчасне виконання банком рішень та/або нормативно-правових актів Фонду чи розпоряджень про усунення порушень. За цими правопорушеннями Фондом також може бути застосована адміністративно-господарська санкція у вигляді розпорядження про усунення порушень вимог законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб. За результатами розгляду справи про правопорушення направляється письмове застереження або приймається відповідна постанова чи розпорядження про усунення порушень законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб.

Зважаючи на проведене дослідження повноваження Фонду слід класифікувати за такими критеріями:

1) залежно від структурного підрозділу Фонду, що здійснює повноваження: відділ стратегії та нормативно-методологічного забезпечення, департамент дистанційного та інспекційного моніторингу діяльності банків, відділ

інспектування; відділ моніторингу операцій проблемних банків, відділ аналізу фінансового стану банків, сектор застосування адміністративно-господарських санкцій та накладання адміністративних штрафів, управління з питань урегулювання неплатоспроможних банків, відділ припинення процедури тимчасової адміністрації та ліквідації, управління з питань виплат гарантованих вкладів, інші структурні підрозділи Фонду [142];

2) залежно від напрямку (сфери) діяльності Фонду: у сфері забезпечення діяльності Фонду, щодо джерел формування коштів Фонду, у сфері забезпечення відшкодування коштів за вкладами, у сфері регуляторної діяльності, у сфері виведення неплатоспроможних банків з ринку;

3) залежно від функцій на виконання яких реалізуються повноваження Фонду: інвестиційні повноваження Фонду, повноваження щодо виплати відшкодувань вкладникам, регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб, контрольні повноваження Фонду, повноваження щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку, превентивні повноваження;

4) залежно від значимості повноважень: основні, додаткові;

5) залежно від часу здійснення: постійні, тимчасові.

На основі аналізу повноважень Фонду можна зробити такі висновки:

1. Повноваження Фонду реалізуються на різних етапах здійснення регуляторної діяльності: при затвердженні нормативно-правових актів щодо функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб; під час забезпечення дотримання банками-учасниками системи гарантування вкладів фізичних осіб вимог, під час затвердження нормативно-правових актів щодо своєчасної сплати зборів та своєчасного подання звітів за формою, встановленою чинним законодавством; під час прийняття необхідних змін до нормативно-правових актів відповідно до стану системи гарантування вкладів фізичних осіб; під час здійснення планових та позапланових (у разі визнання банку проблемним) перевірок банків-учасників системи гарантування вкладів фізичних осіб; при призначенні штрафів та накладання санкцій у разі виявлених, під час здійснення перевірок, правопорушень з боку банку; під час підготовки проектів планів

врегулювання проблемних банків; при виведенні проблемного банку з ринку в разі прийняття НБУ рішення щодо його неплатоспроможності (запровадження ТА).

2. Повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб слід класифікувати за такими критеріями: залежно від структурного підрозділу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що їх здійснює; залежно від напрямку (сфери) діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; залежно від функцій на виконання яких реалізуються повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; залежно від значимості повноважень; залежно від часу здійснення.

2.4. Юридична відповідальність посадових і службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

В адміністративно-правовій науці питання юридичної відповідальності органів державної влади, їх посадових і службових осіб були предметом досліджень В.Б. Авер'янова, Г.В. Атаманчука, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка, А.Т. Комзюка, В.К. Колпакова та інших науковців. Утім, сучасні світові тенденції щодо захисту прав і законних інтересів вкладників та кредиторів вимагають детального аналізу національного і зарубіжного законодавства, правозастосовної практики у цій сфері, а також вивчення питання юридичної відповідальності посадових і службових осіб Фонду.

У сучасній теорії права та адміністративно-правовій науці поняття «юридична відповідальність» тлумачиться по-різному. Так, В.Ф. Погорілко юридичну відповідальність визначає як правовідносини між державою та порушником, до якого застосовуються юридичні санкції з негативними для нього наслідками [143, с. 68]. А.О. Нечитайленко під юридичною відповідальністю розуміє засудження неправомірної поведінки особи з боку держави, яка виражається в застосуванні до правопорушників компетентними органами заходів

державного примусу у вигляді юридичних санкцій у суворій відповідності з вимогами чинного законодавства [144, с. 151].

О.Ф. Скакун розглядає юридичну відповідальність як охоронне явище, а саме – як передбачений законом вид і міру державно-владного (примусового) впливу на особу (порушника), шляхом позбавлення особистого, організаційного та майнового характеру за вчинене правопорушення [145, с. 466]. К.В. Басін під юридичною відповідальністю розуміє засіб державного впливу на поведінку суб'єктів, що в разі активного добровільного виконання обов'язку передбачає застосування заохочувальних засобів, а в разі вчинення правопорушення викликає охоронні правовідносини та можливість застосування засобів примусового характеру [146, с. 31]. На думку П.М. Рабіновича, юридична відповідальність – це закріплений у законодавстві й забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належали [147, с. 161].

В.І. Гойман надає визначення юридичної відповідальності як у широкому, так і вузькому значенні. У широкому розумінні юридична відповідальність – це відношення особи до суспільства і держави, до інших осіб з точки зору виконання нею певних вимог, свідомого і правильного розуміння громадянином своїх обов'язків відносно суспільства, держави та інших осіб. У вузькому або спеціально-юридичному значенні юридична відповідальність розглядається як реакція держави на вчинене правопорушення. У цьому випадку юридична відповідальність є обов'язком особи зазнати певні позбавлення державно-власного характеру, передбачені законом за вчинене правопорушення [148, с. 241].

Отже, в юридичній науці існують різні визначення поняття юридичної відповідальності. Кожен із науковців акцентує увагу на окремих її ознаках, виділяючи на свій погляд найбільш важливі з них. Однак вважається, що характерними рисами юридичної відповідальності є: 1) її настання лише за вчинене правопорушення (протиправну, винну дію чи бездіяльність); 2) наявність складу правопорушення (суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна та об'єктивна сторони), як основної підстави її застосування; 3) закріплення державою в нормах права (до

правопорушників застосовуються санкції відповідних норм); 4) притягнення до неї компетентними державними органами, уповноваженими особами й іншими суб'єктами, що мають таке право, відповідно до встановленої процедури; 5) настання негативних юридичних наслідків особистісного, організаційного та майнового характеру; 6) вид державного впливу (примусу) та реалізація через покарання чи відновлювальні заходи [149, с. 141].

Основні засади функціонування в Україні інституту юридичної відповідальності закріплені у ст.ст. 58, 60, 61, 62, 63, 92 Конституції України. Відповідно до п. 22 ст. 92 Конституції України юридична відповідальність настає у виді цивільно-правової, кримінальної, адміністративної та дисциплінарної виключно на підставі закону за вчинення відповідних правопорушень [17].

Правові засади юридичної відповідальності посадових і службових осіб Фонду у сфері їх професійної діяльності визначені у Законі № 4452-VI [11] та Правилах внутрішнього трудового розпорядку для працівників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [134]. Слід зазначити, що особливості юридичної відповідальності вказаних осіб Фонду, пов'язані з його адміністративно-правовим статусом. Зважаючи на виконання Фондом спеціальних функцій у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків, працівники Фонду наділені управлінсько-владними повноваженнями. Однак відсутність положень спеціального законодавства, що встановлюють відповідальність посадових і службових осіб Фонду, пов'язана з невизначеністю розуміння понять «посадова особа» та «службова особа». Так, дискусійними є питання належності до категорії службових чи посадових осіб працівників, директора – розпорядника та уповноваженої особи Фонду, що виконує повноваження тимчасового адміністратора при виведенні неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків [150, с. 67]. З огляду на це, пропонуємо розглянути теоретичні та законодавчі аспекти розмежування понять «посадова» та «службова» особа.

В юридичній літературі поняття «посада» визначають як одну з ознак організаційного та правового положення державного службовця. Посада – первинний осередок, вихідна організаційно-структурна одиниця державних органів, державних підприємств, установ, організацій, що визначає службове місце і становище учасників управлінського процесу. Посада є юридичним описом соціальної позиції особи, що її займає. Посада – категорія, притаманна службовцю [151, с. 115; 152, с. 42]. Вказане твердження підтверджується й ч. 1, 2 ст. 2 Закону України «Про державну службу», в яких зазначено, що посада – це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень. При цьому посадовими особами вважаються керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій [153].

Г.І. Петров розглядає посаду як первинний, неподільний, певною мірою відокремлений компонент адміністрації підприємства, установи, організації [154, с. 127]. На думку О.М. Живко, поняття «посадова особа» є похідним від поняття «посада», адже характерною особливістю організаційної структури державно-правових різновидів соціальних систем є те, що вона являє собою структуру соціальних позицій (посад). Саме посада, як первинна структурна одиниця організаційної структури, визначає службове місце і становище учасників процесу державного управління [149, с. 127]. Є. О. Агеєва зазначає, що посадову особу повинні характеризувати дві основні ознаки: по-перше, зайняття нею посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків; по-друге, наявність в неї державно-владних повноважень у різному обсязі – від права приймати управлінське рішення до контролю за їх виконання [155, с. 141].

Слід зазначити, що головним критерієм віднесення особи до кола посадових осіб є наявність в неї організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських повноважень. Відповідно до судової практики, яка склалася і

знайшла своє відображення в узагальненні Верховного Суду України (Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво») організаційно-розпорядчими є обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності [156]. Такі обов'язки виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступників, керівників структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири тощо).

Тлумачення поняття посадової особи міститься й у п. 3 «Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю», у цілях визначення суб'єктів, на яких поширюється дія Закону, під «посадовими особами юридичних осіб публічного права» (відповідно до підп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону) слід розуміти працівників юридичних осіб публічного права, які наділені посадовими повноваженнями здійснювати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції [157].

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [11] Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні. Розпорядником Фонду є директор-член адміністративної ради Фонду.

Директор-розпорядник Фонду здійснює такі повноваження: 1) керує поточною діяльністю Фонду; 2) діє від імені Фонду і представляє його інтереси без довіреності у відносинах з державними органами, Національним банком України, банками, міжнародними організаціями, іншими юридичними та фізичними особами; 3) головує на засіданнях та керує діяльністю виконавчої дирекції Фонду; 4) підписує протоколи засідань, рішення виконавчої дирекції Фонду, а також

договори, що укладаються Фондом; 5) розподіляє обов'язки між заступниками директора-розпорядника Фонду; 6) видає розпорядчі акти (накази, розпорядження, доручення), обов'язкові до виконання усіма працівниками Фонду; 7) призначає на посади та звільняє з посад працівників Фонду відповідно до законодавства України про працю. Отже, з огляду вказаних повноважень, директор-розпорядник, начальники та заступники відділів, служб, секторів, управлінь та департаментів Фонду є посадовими особами юридичної особи публічного права, оскільки виконують адміністративні, господарські, представницькі та інші функції.

Однак зауважимо, що відповідно до ч. 2 ст. 14 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» директор – розпорядник Фонду має право делегувати виконання окремих своїх повноважень іншим працівникам Фонду в порядку, встановленому нормативно-правовими актами Фонду. Зі свого боку згідно з п. 1 ч. 3 ст. 16 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» працівники Фонду не несуть відповідальність за будь-які дії або бездіяльність, якщо вони діяли на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [11]. Тому необхідно внести зміни до п. 1 ч. 3 ст. 16 Закону № 4452-VI та викласти її в такій редакції: «працівники Фонду не несуть відповідальність за будь-які дії або бездіяльність, якщо вони діяли на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. У разі виконання працівниками Фонду повноважень делегованих директором-розпорядником Фонду, вони несуть персональну відповідальність за виконання делегованих повноважень». Вбачається, що директор-розпорядник Фонду є посадовою особою Фонду та може нести встановлену законодавством України відповідальність як спеціальний суб'єкт. Зважаючи на положення законодавства та правову доктрину, слід відмітити, що поняття «посадова особа» є ширшим за поняття «службова особа», адже охоплює коло осіб, які займають певні посади на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. При цьому службові особи мають дві основні ознаки: 1) вони діють від імені держави; 2) до їхньої компетенції входить здійснення владних повноважень, що мають юридичні наслідки [150, с. 66].

У п. 1 примітки до ст. 364 КК України [158] міститься поняття службової особи. Особа є службовою тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою. Аналіз повноважень, а також заборон, які розповсюджуються на інших працівників Фонду за переліком посад, що затверджується адміністративною радою Фонду (наприклад: бути керівником, учасником або пов'язаною особою банку (крім перехідного банку); перебувати у трудових відносинах з банками; займатися підприємницькою діяльністю, виконувати роботу за сумісництвом, крім викладацької, наукової та іншої творчої діяльності), свідчить що вказаних працівників можна віднести до категорії службових осіб.

Відповідно до п. 17 ст. 2 Закону № 4452-VI уповноважена особа Фонду є працівником зі спеціальним статусом, який наділений повноваженнями, перебуває під захистом Закону й виконує свої функції в межах обов'язків визначених цим законом. З огляду на це, можна дійти висновку, що діяльність уповноваженої особи Фонду полягає у виконанні спеціального повноваження – супроводженні процесу виведення банку з ринку фінансових послуг та його ліквідації, тому цю особу слід віднести до службових осіб Фонду.

Аналіз судової практики у сфері захисту вкладів фізичних осіб дозволив з'ясувати, що найпоширенішими є позови про включення вкладників до переліку вкладників (далі – Перелік) з підстав укладання угоди з вкладником банку після віднесення банку до категорії неплатоспроможних відповідно до рішення НБУ [159, с. 424]. Перелік є підставою для складання реєстру вкладників з метою здійснення виплат гарантованої суми відшкодування (далі – Реєстр) виконавчою дирекцією Фонду. Уповноважені особи згідно з положеннями чинного законодавства не включають вкладників до Переліку з таких причин: укладання угоди з вкладником банку після віднесення банку рішенням НБУ до категорії проблемних; укладання угоди з вкладником банку після початку процедури ліквідації банку (п. 1 Розділу III Рішення Фонду «Про затвердження положення про

порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладками» від 09.08.2012 № 14); виявлення у фінансових операціях за вкладками навмисних дій, що збільшують суму відшкодування за вкладом тощо [160].

Практика свідчить, що ці позови задовольняються згідно зі ст. 26 та ст. 27 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Під час розгляду справ по суті судом встановлюються такі зобов'язання уповноваженої особи Фонду: скласти перелік вкладників та визначити розрахункові суми відшкодування коштів за вкладками за рахунок Фонду відповідно до вимог Законом та нормативно-правових актів Фонду станом на день отримання рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку (ст. 27 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»); включити вкладника до Переліку при підтвердженні відповідності вкладу і вкладника нормам, встановленим ст. 26 Закону [11].

У разі задоволення позовних вимог вкладника, щодо включення його до Переліку, згідно з п. 6 Розділу III Положення суд зобов'язує Уповноважену особу надати до Фонду додаткову інформацію про вкладників стосовно: зменшення (збільшення) кількості вкладників, яким необхідно здійснити виплати відшкодування; зміни розміру належних їм сум; зміни особи вкладника; зміни реквізитів вкладників; зміни розміру сум відшкодування разом зі змінами реквізитів вкладників. Виходячи з наданої інформації Фонд здійснює оновлення Реєстру [161].

Однак, невирішеним залишається питання юридичної відповідальності осіб, відповідальних за включення вкладників до Переліку, зокрема уповноваженої особи Фонду. Адже, відповідно до ч. 8 ст. 35 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» уповноважена особа Фонду у своїй діяльності підзвітна Фонду, який несе відповідальність за дії уповноваженої особи Фонду щодо процедури виведення неплатоспроможного банку з ринку [150, 67].

Відповідно до ч. 3 ст. 14 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [11] директор-розпорядник Фонду несе персональну відповідальність за діяльність Фонду та виконання покладених на нього завдань. Як посадова особа, директор-розпорядник Фонду підлягає адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недодержанням установлених правил у

сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до його службових обов'язків (ст. 14 КУпАП [21]).

Вивчаючи питання юридичної відповідальності посадових і службових осіб Фонду слід зазначити, що відповідно до ч. 3 ст. 16 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» усі працівники Фонду під час виконання покладених на них функцій перебувають під захистом закону: 1) працівники Фонду не несуть відповідальність за будь-які дії або бездіяльність, якщо вони діяли на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Позови, подані проти працівників Фонду, вважаються позовами, поданими проти Фонду; 2) майнова відповідальність Фонду, у тому числі за шкоду, заподіяну внаслідок професійної помилки його працівників, може бути застрахована Фондом; 3) шкода, заподіяна внаслідок рішень, дій та/або бездіяльності Фонду (його працівників), у тому числі шкода, заподіяна внаслідок професійної помилки членів виконавчої дирекції Фонду та/або уповноважених осіб Фонду, відшкодовується Фондом згідно із законодавством та страховими компаніями відповідно до умов договорів страхування (у разі їх укладення).

Аналіз вказаних положень Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» свідчить, що працівники Фонду не несуть цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну внаслідок рішень, дій та/або бездіяльності, у тому числі шкоду, заподіяну внаслідок професійної помилки, оскільки така шкода відшкодовується Фондом згідно із законодавством та страховими компаніями відповідно до умов договорів страхування (у разі їх укладення).

Отже, основним видом юридичної відповідальності посадових та службових осіб Фонду у сфері їх професійної діяльності є дисциплінарна відповідальність, адже цивільно-правова відповідальність на них не покладається, а адміністративна відповідальність може бути застосована лише до директора-розпорядника Фонду.

Дисциплінарна відповідальність працівників Фонду настає за порушення трудової дисципліни, тобто невиконання чи неналежне виконання з вини працівника покладених на нього посадових обов'язків. Протиправність таких діянь полягає у

невиконанні або у неналежному виконанні трудових обов'язків, установлених трудовим законодавством, статутами, положеннями, правилами внутрішнього трудового розпорядку і трудовим договором. Важливе значення має час вчинення порушення трудової дисципліни, оскільки за загальним правилом порушення трудової дисципліни вважається таким, якщо воно сталося в робочий час. Як зазначає Л.О. Сироватська, для дисциплінарних проступків характерна відсутність (за деяким винятком) закріплення в нормативних актах конкретного складу дисциплінарних правопорушень і прив'язки їх до конкретних санкцій. В одних випадках законодавець безпосередньо вказує на діяння, яке заборонено вчинювати (наприклад, прогул або поява на роботі у нетверезому стані), в інших – фіксує обов'язки суб'єктів і їх невиконання розцінює як протиправні [162, с. 84].

Так, у разі наявності інформації, що свідчить про ознаки порушення працівниками Фонду вимог Антикорупційної програми [136], здійснюються такі заходи: 1) призначається у встановленому розділом XV Антикорупційної програми порядку внутрішнє розслідування з метою підтвердження чи спростування інформації про ймовірне порушення; 2) за наявності достатніх підстав за результатами внутрішнього розслідування керівник накладає дисциплінарне стягнення відповідно до норм законодавства про працю.

За порушення трудової дисципліни до працівника керівництво Фонду може застосувати такі дисциплінарні стягнення: а) догана; б) звільнення. Дисциплінарне стягнення застосовується директором-розпорядником Фонду безпосередньо за виявлений проступок, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебування його у відпустці. При цьому дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку [134].

Отже, для притягнення посадових та службових осіб Фонду до дисциплінарної відповідальності потрібна наявність таких умов:

1) діяння (дія чи бездіяльність) має бути протиправним. Протиправність діяння полягає у невиконанні або у неналежному виконанні трудових обов'язків,

установлених трудовим законодавством, статутами, положеннями, правилами внутрішнього трудового розпорядку і трудовим договором;

2) протиправне діяння (дія чи бездіяльність) має бути винним, тобто вчинене особою умисно або з необережності;

3) якщо працівником невиконані саме посадові обов'язки, тобто обов'язки, які передбачені трудовим договором, посадовими інструкціями та функціональними обов'язками [163, с. 137].

Кримінальна відповідальність посадових і службових осіб Фонду може настати за вчинення службових злочинів, які поділяються на три групи: 1) порушення повноважень; 2) перевищення повноважень; 3) вчинення акту, що входить до повноважень особи, але з метою, яку не передбачає закон. Всі ці проступки відносяться до загальних злочинів, оскільки можуть бути вчинені у будь-якій галузі державного управління тощо. Наприклад, ст. 365-2 КК України передбачена відповідальність за зловживання своїми повноваженнями уповноваженою особою або службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. В контексті цієї статті службовими особами Фонду слід вважати директора-розпорядника, начальників та заступників відділів, служб, секторів, управлінь та департаментів Фонду [158].

Отже, юридична відповідальність посадових і службових осіб Фонду – це правові наслідки державно-владного примусового характеру, які настають у випадку порушення вказаними особами встановлених норм права у зв'язку з виконанням або неналежним виконанням своїх посадових обов'язків, порушенням встановлених обмежень, зловживанням наданими правами.

Посадові і службові особи Фонду в межах своєї професійної діяльності можуть притягатися до адміністративної чи дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарна відповідальність працівників Фонду настає за порушення трудової дисципліни, тобто невиконання чи неналежне виконання з вини працівника покладених на нього посадових обов'язків.

Адміністративна відповідальність поширюється лише на директора-розпорядника Фонду, як посадової особи юридичної особи публічного права, який

несе персональну відповідальність за діяльність Фонду та виконання покладених на нього завдань. Директор-розпорядник Фонду підлягає адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до його службових обов'язків.

Особливістю адміністративно-правового статусу працівників Фонду є те, що на них не поширюється цивільно-правова відповідальність, оскільки вони перебувають під захистом Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» тому шкода, заподіяна внаслідок рішень, дій та/або бездіяльності працівників Фонду, у тому числі шкода, заподіяна внаслідок професійної помилки членів виконавчої дирекції Фонду та/або уповноважених осіб Фонду, відшкодовується Фондом згідно із законодавством та страховими компаніями відповідно до умов договорів страхування (у разі їх укладення) [163, с. 137].

Висновки до розділу 2

У цьому розділі розглянуто сутність та структуру адміністративно-правового статусу Фонду, його організаційно-штатну структуру та методи діяльності, повноваження та юридичну відповідальність посадових і службових осіб, а також зроблено такі висновки:

1. Встановлено, що Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, як суб'єкт адміністративного права, наділений адміністративною правосуб'єктністю, що характеризується, по-перше, адміністративною правоздатністю – здатністю мати юридичні права і обов'язки, які визначені в Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», по-друге, адміністративною дієздатністю – здатністю практично реалізовувати надані йому юридичні права і обов'язки у відносинах, що виникають у зв'язку із створенням і функціонуванням системи

гарантування вкладів фізичних осіб, виведенням неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків тощо.

Визначено, що адміністративно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є системою закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та значення у системі правовідносин, що виникають у процесі створення і функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведенням неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків, вказують на його відмінність від інших суб'єктів права та визначають порядок відносин між ними;

2. Встановлено, що організаційно-штатна структура Фонду гарантування вкладів фізичних осіб складається з трьох рівнів, а саме: першого рівня, який представлений адміністративною радою Фонду, що здійснює загальне керівництво ним; другого рівня, який утворюється виконавчою дирекцією Фонду, що здійснює управління його поточною діяльністю; третього рівня, який складається зі структурних, самостійних підрозділів Фонду, що виконують покладені на них функції залежно від напрямів його діяльності.

Доведено, що основним методом діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є відшкодування вкладів фізичним особам, шляхом: 1) перераховування фондом банку-агенту на відкритий у ньому рахунок у національній валюті суми коштів, які банк повинен сплатити одержувачам відшкодувань відповідно до реєстрів фонду; 2) передачі фондом банку-агенту реєстрів на виплату відшкодувань за встановленою формою на паперових та електронних носіях; 3) здійснення банком-агентом згідно з реєстрами фонду безкоштовної виплати громадянам гарантованих сум відшкодувань готівкою або зарахування належних безготівкових коштів на їхні поточні рахунки.

3. Систематизовано повноваження Фонду відповідно до запропонованих критеріїв.

Проаналізовано повноваження Фонду на різних етапах здійснення регуляторної діяльності: при затвердженні нормативно-правових актів щодо функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб; під час забезпечення

дотримання банками-учасниками системи гарантування вкладів фізичних осіб вимог, під час затвердження нормативно-правових актів щодо своєчасної сплати зборів та своєчасного подання звітів за формою, встановленою чинним законодавством; під час прийняття необхідних змін до нормативно-правових актів відповідно до стану системи гарантування вкладів фізичних осіб; під час здійснення планових та позапланових (у разі визнання банку проблемним) перевірок банків-учасників системи гарантування вкладів фізичних осіб; при призначенні штрафів та накладання санкцій у разі виявлених, під час здійснення перевірок, правопорушень з боку банку; під час підготовки проектів планів врегулювання проблемних банків; при виведенні проблемного банку з ринку в разі прийняття НБУ рішення щодо його неплатоспроможності (запровадження ТА).

4. Сформульовано поняття юридичної відповідальності посадових і службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, під якою запропоновано розуміти правові наслідки державно-владного примусового характеру, які настають у разі порушення вказаними особами встановлених норм права, у зв'язку з виконанням або неналежним виконанням своїх посадових обов'язків у системі відносин, що виникають у процесі створення і функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведенні неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків, порушенні встановлених обмежень, зловживанні наданими правами.

Розкрито особливість адміністративно-правового статусу працівників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, яка полягає у тому, що на них не поширюється цивільно-правова відповідальність, оскільки вони перебувають під захистом Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», тому шкода, заподіяна внаслідок їх рішень, дій та/або бездіяльності, у тому числі шкода, заподіяна внаслідок професійної помилки членів виконавчої дирекції Фонду та/або уповноважених осіб, відшкодовується за його рахунок відповідно до умов договорів страхування страховими компаніями.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

3.1. Зарубіжний досвід функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб і можливості його використання в Україні

Сьогодні, зважаючи на інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, актуальними є питання гармонізації українського законодавства з законодавством ЄС у сфері правового регулювання банківських відносин. Зокрема, першочерговим є питання вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб з метою захисту прав та інтересів вкладників.

Тому пріоритетним завданням в Україні є аналіз нормативно-правового забезпечення системи гарантування вкладів фізичних осіб та розробка рекомендацій щодо гармонізації законодавства, яке регулює діяльність Фонду, з нормами і стандартами європейського права.

Кожна держава, обираючи модель системи гарантування вкладів, враховує особливості її соціально-економічного розвитку та банківської системи зокрема.

В умовах посилення макроекономічної нестабільності спостерігається зростання банківських ризиків, реалізація яких може спричинити виникнення проблем з ліквідністю та платоспроможністю банків. За цих обставин зростає ймовірність не отримання вкладниками своїх заощаджень, розміщених на банківських рахунках. Необхідність забезпечення банківських вкладів вимагає постійного перегляду та вдосконалення нормативно-правового забезпечення системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, відповідно до трансформацій що відбуваються в соціальній, політичній та економічній сферах держави [164, с. 88].

У науці розглядають дві основні моделі систем страхування вкладів:

американську та німецьку [165]. Основним критерієм поділу на моделі є форма власності на засоби страхових фондів: в американській моделі – державна (США, Велика Британія, Японія), а в німецькій – недержавна, при якій кошти страхових фондів належать банкам-учасникам системи страхування вкладів (Німеччина, Нідерланди, Швейцарія, Франція, Австрія). Зауважимо, що існує й змішана модель гарантування вкладів, де власниками засобів страхового фонду є як банки-учасники, так і держава [166, 167].

Характерними рисами американської моделі страхування вкладів є: особливості утворення страхового фонду, значна фінансова підтримка страхового фонду державою, обов'язкова участь у системі гарантування вкладів всіх банківських установ держави, співпраця інституту гарантування вкладів з державними органами банківського нагляду. Основними ознаками німецької моделі гарантування вкладів є: недержавна форма власності, відсутність єдиного фонду гарантування вкладів, відсутність регулярних внесків банків у фонд, принцип добровільності участі в системі гарантування вкладів, відсутність спеціальної організації, що здійснює гарантування вкладів і нагляду з боку центрального банку або інших державних органів чи установ [168].

Зважаючи на це, систему гарантування вкладів в Україні можна віднести до американської моделі з урахуванням того, що на відміну від української, більшість систем страхування вкладів, які відносяться до американської моделі, покривають вклади як фізичних, так і юридичних осіб. Сьогодні в Україні відшкодовуються вклади лише фізичних осіб і фізичних осіб – підприємців.

Слід зазначити, що в основі обох моделей (на відміну від української системи гарантування вкладів) лежить система гарантування вкладів, яка регулюється законодавчими актами, що регламентують не тільки фінансову, а й страхову сфери.

Існування вітчизняної системи гарантування вкладів у формі американської моделі цілком відповідає сучасним соціально-економічним умовам в Україні. По-перше, державна форма власності Фонду та його фінансова підтримка державою забезпечують підвищений захист прав і законних інтересів вкладників; по-друге,

визначна роль Фонду як регулятора системи гарантування вкладів дозволяє оперативно та централізовано приймати рішення та реагувати на зміни, що відбуваються у банківській системі, а обов'язкова участь банків у Фонді сприяє захищеності прав і законних інтересів вкладників [164].

Американська модель системи гарантування вкладів використовується в США, Великій Британії, Японії, більшості країн колишньої Співдружності Незалежних Держав (у тому числі в Україні), тобто притаманна економікам держав, що розвиваються.

Загалом національна система гарантування вкладів відповідає основним принципам і стандартам ЄС, на основі яких ефективно діють системи гарантування банківських вкладів в багатьох державах. Однак доцільно внести зміни в законодавство, що регулює відносини гарантування вкладів, та закріпити окремі положення, характерні німецькій моделі, а саме: можливість існування, одночасно з Фондом державної форми власності, недержавних Фондів гарантування вкладів із обов'язковим наглядом з боку НБУ та підпорядкованістю Фонду державної форми власності; можливість вільного вибору банком Фонду для участі в системі гарантування вкладів (участь в одному з фондів є обов'язковою для всіх банків, що мають ліцензію НБУ). Це дозволить перейти від існуючої в Україні моделі системи гарантування вкладів до моделі змішаного типу та, як наслідок, розширити участь недержавних інститутів у забезпеченні захисту прав і законних інтересів вкладників; зменшити фінансове та організаційне навантаження на Фонд; підвищити гнучкість функціонування системи гарантування вкладів; скоротити строки здійснення відшкодувань за вкладками та збільшити граничний розмір суми відшкодувань (можливість встановлення граничного розміру суми відшкодувань кожним недержавним фондом окремо, але не менше граничного розміру суми відшкодувань, затвердженого ч. 1 ст. 26 Закону № 4452-VI). Вирішення цих питань сприятиме прискоренню процесів гармонізації законодавства України до законодавства ЄС у сфері гарантування банківських вкладів.

Слід відмітити, що фінансовий криза 2008 року зумовила актуальність

питання про необхідність підвищення довіри населення до банків і зміцнення банківської системи не тільки в Україні, а й в усьому світі. Це пов'язано з тим, що ефективність правового регулювання системи гарантування вкладів впливає на поведінку внутрішніх інвесторів (вкладників) і, відповідно, на стійкість соціально-економічного розвитку держави. Одним із напрямів подолання негативних наслідків фінансової кризи в банківській сфері є підвищення ефективності системи гарантування вкладів, що може бути забезпечено за допомогою: підвищення ліквідності банківських вкладів; капіталізації та націоналізації фінансових установ; посилення захисту прав і законних інтересів вкладників, шляхом збільшення суми покриття вкладів, скорочення тривалості строку відшкодування вкладу Фондом; реформи банківського нагляду; посилення повноважень регуляторів і інститутів гарантування вкладів у сфері виведення неплатоспроможних банків з ринку. Перераховані шляхи підвищення ефективності системи гарантування вкладів знайшли своє відображення в Директиві Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС від 11.03.2009 [169], а також в Директиві Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/EU від 16.04.2014 [170]. Відповідно до Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС основними змінами до положень систем гарантування вкладів мають бути такі:

- збільшення суми покриття вкладів в країнах ЄС з 50 000 євро до 100 000 євро (п. 3 преамбули, п. 3 (а) ст. 1 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС);

- здійснення виплат з моменту настання умов недоступності вкладів протягом 20 днів (в майбутньому максимум 10 днів) замість 3 місяців (п. 10 преамбули Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС);

- скорочення періоду здійснення виплат при настанні екстрених випадків з 21 дня до 5 днів (п. 11 преамбули Директиви Європарламенту і Ради ЄС 2009/14/ЄС);

- розширення предмета покриття вкладів: покриваються вклади не тільки в валютах держав – членів ЄС, але і в валютах інших держав, а також окремі інвестиції в облігації та сертифікати (п. 4, 6 преамбули, п. 3 (а) ст. 1 Директиви

Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС);

– встановлення розмірів платежів учасників системи страхування вкладів на основі оцінки ризиків їх діяльності (п. 16 преамбули, п. 3 (d) ст. 1 Директиви Європарламенту та ради ЄС 2009/14/ЄС);

– скасування можливості державами – членами ЄС встановлювати ліміти виплати вкладів в межах встановлених відсотків (п. 14 преамбули Директиви Європарламенту та ради ЄС 2009/14/ЄС);

– можливість фінансування фонду системи гарантування вкладів як за рахунок державних коштів, так і коштів відповідних фондів інших держав – членів ЄС (п. 13 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС);

– залучення фондів гарантування вкладів до роботи фінансового регулятора на ранніх стадіях вирішення проблем банків для підготовки і реалізації швидкого виведення банку з ринку, а також виконання вимог вкладників протягом 20 днів (п. 6 ст. 1 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС);

– розширення повноважень фондів гарантування вкладів і зменшення вартості реалізації процедур виведення проблемних банків з ринку з метою мінімізації витрат фонду і держави (п. 6 ст. 1 Директиви Європарламенту та ради ЄС 2009/14/ЄС);

– посилення інформованості вкладників банків держав – членів ЄС (п. 5 ст. 1 Директиви Європарламенту та ради ЄС 2009/14/ЄС);

– посилення міжнародного співробітництва та обміну інформацією між державами – членами ЄС (п. 5 преамбули, п. 4 ст. 1, ст. 2 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС).

До змін, запропонованих Директивою Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/EU можна віднести такі:

– поступове скорочення терміну виплат гарантованих відшкодувань за вкладами до 7 днів (терміни для здійснення змін в нормативно-правових актах країни-учасниці ЄС: до 2023 року) (п. 38, 39 преамбули, п. 1 ст. 8 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/ЄС);

– ведення спеціального обліку депозитними установами за вкладами, що

підлягають відшкодуванню, для надання інформації в інститути, що регулюють систему гарантування вкладів (п. 4 ст. 5, п. 3 ст. 16 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/ЄС);

– розширення видів вкладів, що підлягають відшкодуванню (повністю повинні покриватися відшкодуванням депозити юридичних осіб середнього і великого бізнесу (п. 30, 31 преамбули, ст. 5 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/ЄС);

– особливості покриття коштів по депозитах понад встановлених лімітів повинні визначатися нормативно-правовими актами держав – членів ЄС, а термін їх погашення складати від 3 до 12 місяців (п. 26–28 преамбули, п. 5 ст. 8 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/ЄС);

– мінімальний рівень покриття вкладів коштами фонду системи гарантування вкладів має становити мінімум 0,8%, і має бути досягнутий протягом 10 років (в окремих випадках допускається зниження цього рівня до 0,5%, з відповідним узгодженням із уповноваженими виконавчими органами ЄС) (п. 2 ст. 10 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/ЄС);

– наділення інститутів, що регулюють систему гарантування вкладів повноваженнями, які дозволяють оцінити існуючі ризики системи і проводити профілактику їх виникнення (п. 16, 36, 48, ст. 13 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/ЄС), а також – правом на запит і отримання інформації від учасника системи в будь-який час (п. 6 ст. 7 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/ЄС);

– закріплення положень, що регулюють процедуру відшкодування коштів вкладників банків чи небанківських кредитно-фінансових інститутів, які мають функціонуючі представництва або філії в іншій державі – члені ЄС (п. 9 – 11, 42 преамбули Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/ЄС).

Аналізуючи чинне законодавство України щодо відповідності положенням Директиви Європарламенту та Ради ЄС 94/19/ЄС від 30.05.1994 [201], слід відмітити часткову відповідність положень законодавства України, що регулює відносини гарантування вкладів, стандартам і вимогам європейського права.

Зокрема, повністю відповідають стандартам і вимогам ЄС такі положення:

1) згідно зі ст. 22 Закону № 4452-VI Фонд має право встановлювати власні нормативно-правовими актами порядок розрахунку розмірів регулярних зборів у формі диференційованих зборів шляхом співвідношення базової річної ставки збору із ступенем ризику (відповідає п. 3 (d) ст. 1 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС);

2) Фонд, згідно з ч. 1 ст. 19 Закону № 4452-VI, має доступ до державного фінансування (відповідає п. 13 преамбули Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС);

3) правовий статус Фонду в Україні як регулятора системи гарантування вкладів, закріплений ст. 3 Закону № 4452-VI, згідно з якою Фонд здійснює спеціальні функції у сфері гарантування вкладів і виведення неплатоспроможних банків з ринку, керуючись при цьому принципом виведення банку з ринку менш витратним способом (Розділ IV Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку» [105]), (відповідає п. 6 ст. 1. Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС);

4) згідно зі ст. 18, п. 13 ч. 2 ст. 4 Закону № 4452-VI до банку висуваються вимоги про обов'язкове інформування своїх вкладників про функціонування системи гарантування вкладів (відповідає п. 5 ст. 1 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС);

5) Фонд є співзасновником Міжнародної асоціації страхувальників депозитів, членом Європейського Форуму страховиків депозитів, співпрацює зі страхувальниками депозитів іноземних держав (Болгарії, Республіки Польща, Російської Федерації, Сербії, США, Туреччини та ін.) (відповідає п. 4 ст. 1, ст. 2. Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС);

б) учасник Фонду зобов'язаний вести базу даних вкладників у визначеному Фондом порядку із забезпеченням можливості щоденного формування інформації про вкладників з урахуванням відомостей, відображених в базі даних (ч. 7 ст. 17 Закону № 4452-VI), що дозволяє Фонду оцінити існуючі ризики і проводити профілактику їх виникнення (відповідає п. 4 ст. 5, п. 6 ст. 7, п. 3 ст. 16 Директиви

Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/EU).

Частково відповідають стандартам і вимогам держав-членів ЄС і потребують подальшої адаптації такі положення законодавства України у сфері регулювання відносин щодо гарантування вкладів:

1) відшкодуванню підлягають тільки вклади не пов'язаних з банком осіб, в тому числі в іноземній валюті, а також іменні ощадні сертифікати (ст. 26 Закону № 4452-VI). Ці положення не враховують вимог по відшкодуванню окремих інвестицій в облігації і сертифікати, встановлених п. 3 (а) ст. 1. Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС;

2) відшкодуванню підлягають тільки встановлені Законом вклади фізичних осіб і фізичних осіб-підприємців (ч. 1 ст. 1, п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону № 4452-VI); процес відшкодування персональних пенсійних рахунків недержавних пенсійних фондів, відповідно до п. 4.1.8 розділу V Рішення Фонду «Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку» [11; 12] здійснюється на загальних підставах, а відшкодування інших активів недержавних пенсійних фондів регулюється Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [172] (п. 3–7 ст. 45). Ці положення не враховують вимог щодо відшкодування вкладів юридичних осіб, встановлених п. 30, 31 ст. 5 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/EU;

3) ліквідація банку, згідно з ч. 5 ст. 44 Закону № 4452-VI повинна бути завершена в термін не пізніше 2 років з дня початку ліквідації з можливістю продовження цього терміну ще до 1 року. Після мінімум 140 днів з початку процесу ліквідації починається відшкодування коштів за депозитами вкладників, суми яких перевищують 200 000 грн. (Відшкодування здійснюється з ліквідаційної маси банку в порядку задоволення вимог до банку згідно зі ст. 52 Закону № 4452-VI). Отже, терміни відшкодування коштів вкладників банків, що перевищують 200 000 грн. лише частково відповідають вимогам встановленим в п. 5 ст. 8. Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/EU;

4) рівень покриття депозитів коштами Фонду за станом на 01.10.2015 становив 0,6%, а вже станом на 01.01.2016 цей показник погіршився до 0,4%

(розраховано автором на підставі даних джерел [39]). Тому рівень покриття депозитів коштами Фонду лише частково відповідає вимогам щодо мінімального рівня покриття депозитів засобами фондів страхування вкладів, позначених у п. 2 ст. 10 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/ЄС.

Не відповідають стандартам і вимогам європейського права і надалі потребують перегляду такі правові норми законодавства України у сфері страхування вкладів:

1) сума граничного розміру відшкодування за вкладами, відповідно до ст. 26 Закону № 4452-VI не може бути менше 200 000 грн. ($\approx 7\,020$ євро в перерахунку за офіційним курсом валют, установленим НБУ на 01.12.2017), Що в 13 разів менше граничного розміру відшкодування за вкладами в державах – членах ЄС, встановленого відповідно до п. 3 (а) ст. 1. Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС;

2) момент виплати за вкладами в Україні настає: для вкладників, термін дії договорів яких вже закінчився, і за договорами на вклади до запитання – протягом 20 робочих днів з дня початку процедури виведення банку з ринку ТА, призначеної Фондом; для вкладників за договором, строк дії якого ще не закінчився, – протягом 5 робочих днів з дня отримання Фондом рішення НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку (в разі, якщо НБУ приймає рішення про ліквідацію банку за власною ініціативою (згідно з ч. 2, ст. 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність»)) тривалість процедур, що передують початку виплат відшкодувань за вкладами, становить мінімум 35 робочих днів). Рішення НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку приймається за результатами роботи ТА по виведенню банку з ринку (призначається Фондом на термін не більше 30 днів) після отримання Фондом рішення НБУ про неплатоспроможність проблемного банку). Таким чином, відшкодування більшості вкладів (відповідно до норм Закону № 4452-VI, Закону України «Про банки і банківську діяльність», Рішення Фонду «Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку») починається, в кращому випадку, через 2 місяці після виникнення проблем у вкладників з

вилученням власних коштів з банківських вкладних рахунків. Аналогічний період в країнах-учасницях ЄС згідно з п. (10) преамбули Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2009/14/ЄС скорочений до 20 днів (з подальшою перспективою скорочення до 7 днів згідно з п. 1 ст. 8 Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2014/49/EU) [173, с. 28–31].

Українська система гарантування вкладів відповідає більшості вимог, встановлених Директивами Європарламенту та Ради ЄС (94/19/ЄС від 30.05.1994, 2009/14/ЄС від 11.03.2009, 2014/49/ЄС від 16.04.2014), однак необхідно виділити ряд існуючих невідповідностей стандартам і вимогам європейського права:

- сума граничного розміру відшкодування за вкладами, гарантованого в Україні, в 13 разів менше аналогічного розміру встановленого в державах – членах ЄС;

- терміни відшкодування за вкладами в межах гарантованої суми в кращому випадку наступають через 2 місяці, коли в державах-членах ЄС встановлені терміни становлять 20 днів з перспективою зменшення до 7 днів;

- крім вкладів фізичних осіб і фізичних осіб-підприємців в Україні відшкодуванню підлягають тільки іменні ощадні сертифікати, в той час як в державах-членах ЄС відшкодуванню підлягають ще й облігації та інші види інвестицій, підтверджені сертифікатами;

- відшкодуванню підлягають тільки вклади фізичних осіб і фізичних осіб-підприємців, в той час як в державах-членах ЄС, відшкодуванню підлягають також вклади юридичних осіб (за винятком фінансових інститутів і пенсійних фондів);

- терміни відшкодування коштів за вкладами, що перевищує розмір суми гарантованого мінімуму (на практиці від 6 місяців до 3 років), частково відповідають вимогам, що висувуються до таких термінів в державах-членах ЄС (від 3 до 12 місяців);

- фактичний рівень покриття вкладів коштами Фонду знаходиться на гранично-допустимому рівні 0,4 – 0,6%, в той час як мінімально допустиме значення аналогічного показника, необхідного в державах-членах ЄС становить

0,5 – 0,8%.

У цілому положення українського законодавства, що регулює відносини у сфері гарантування вкладів відповідає нормам і стандартам європейського права. Однак для вирішення розглянутих проблем необхідно продовжити вдосконалення законодавства України, яке регулює функціонування системи гарантування вкладів (урегулювати суму і терміни відшкодування вкладникам коштів, а також закріпити можливість відшкодування коштів за вкладами юридичних осіб).

Створенню ефективної системи гарантування вкладів фізичних осіб сприяє порівняльний аналіз національного законодавства та законодавства інших держав, що дозволяє перейняти позитивні міжнародний досвід та адаптувати його до умов України. Зважаючи на це, вважаємо, що доцільно розглянути особливості законодавства, яке регулює захист прав і законних інтересів вкладників банків Республіки Білорусь, яка є торговим і фінансовим партнером України.

У Республіці Білорусь основними законодавчими актами, що регулюють систему гарантування вкладів, є: Закон Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб» від 08.07.2008 № 369-3 [174] (далі – Закон Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб»), Банківський кодекс Республіки Білорусь від 25.10.2000 № 441-3 [175] і Декрет Президента Республіки Білорусь «Про гарантії схоронності коштів фізичних осіб, розміщених на рахунках і (або) в банківські вклади (депозити)» від 04.11.2008 р № 22 [176].

Пріоритетними цілями розвитку законодавства у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, як в Україні, так і в Республіці Білорусь, є захист прав і законних інтересів вкладників банків, стимулювання залучення коштів населення в банківську систему (ч. 2 ст. 1 Закону № 4452-VI, ст. 1 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб»).

В Україні, згідно зі ст. 3. Закону № 4452-VI, спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків покладаються на Фонд, в Республіці Білорусь, згідно зі ст. 17 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських

вкладів (депозитів) фізичних осіб», функції щодо акумулювання обов'язкових внесків банків для формування резерву, управління резервом та виплаті фізичним особам відшкодування банківських вкладів (депозитів) покладаються на Агентство з гарантованого відшкодування банківських вкладів (далі – Агентство). Слід зазначити, що і Фонд і Агентство – економічно самостійні установи, що не мають на меті одержання прибутку, а їх майно є об'єктом права державної власності.

Згідно з чинним законодавством України і Республіки Білорусь всі банки, що мають ліцензію, обов'язково є учасниками системи гарантування вкладів (крім АТ «Ощадбанк» в Україні), що свідчить про гарантування вкладів клієнтів цих банків державою в особі спеціально уповноваженої на це організації (ч. 1 ст. 17 Закону № 4452-VI, ст. 2, 11 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб»).

Кошти Фонду та резерву Агентства формуються за рахунок обов'язкових початкових і регулярних внесків (зборів) банків, доходів від інвестування в державні цінні папери, відсотків нарахованих за залишками коштів на рахунках в Національному банку, пені та штрафів, стягнутих з банків у разі прострочення сплати регулярних внесків, а також інших джерел, не заборонених законодавством (ст. 19 Закону № 4452-VI, ст. 21 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб»).

У Республіці Білорусь розмір облікового (початкового) внеску в резерв Агентства становить 0,5% від розміру нормативного капіталу банку; розмір календарного (регулярного) внеску розраховується поквартально в розмірі 0,3% залишку залучених банком банківських вкладів фізичних осіб (ст. 13 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб»); в Україні розмір початкового збору учасника Фонду – 1% від розміру статутного капіталу (ст. 21 Закону № 4452-VI); розмір базової річної ставки регулярного збору Фонду становить 0,5% (0,125% в квартал) від середньозваженої річної суми залишків на рахунках банківських вкладів і відсотків за ними в національній валюті і 0,8% (0,2% в квартал) – в іноземній

валюти (ст. 22 Закону № 4452-VI). Варто зазначити, що в білоруській системі гарантування вкладів фізичних осіб, на відміну від української, відсутній диференційований підхід до встановлення календарних (регулярних) внесків банків.

В Україні відшкодування вкладів в іноземній валюті Фондом здійснюється тільки в національній валюті після перерахунку суми вкладу за офіційним курсом гривні (ч. 5 ст. 26 Закону № 4452-VI), в Республіці Білорусь відшкодування вкладів в іноземній валюті Агентством здійснюється у валюті вкладу або, за бажанням фізичної особи, в білоруських рублях за офіційним курсом (ст. 8 Закон Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб»).

У Республіці Білорусь після виплати Агентством відшкодування банківських вкладів фізичним особам до нього переходить право вимоги до відповідного банку, в розмірі виплаченого відшкодування його вкладникам (ч. 1 ст. 7 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб»). Стаття 4 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб» передбачає можливість задоволення вимог вкладника банком самостійно (без звернення вкладника в Агентство). В Україні здійснити відшкодування вкладу, відповідно до покладених на нього спеціальних функцій в системі гарантування вкладів фізичних осіб, може тільки Фонд.

У Республіці Білорусь зобов'язання щодо відшкодування банківських вкладів виникає у Агентства з дня отримання банком повідомлення Національного банку Республіки Білорусь про прийняття рішення про відкликання ліцензії (ст. 4 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб»). Агентство приймає заяви фізичних осіб щодо виплати відшкодування банківських вкладів протягом двох років з дати виникнення у нього зобов'язання по відшкодуванню банківських вкладів. Згідно зі ст. 6 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб» виплата фізичній

особі відшкодування банківського вкладу (депозиту) здійснюється протягом одного місяця з дати подання в Агентство заяви про його виплату або протягом 3-х місяців в разі залучення в установленому порядку бюджетних позик з метою покриття нестачі коштів резерву Агентства. В Україні момент виплати по вкладах настає: для вкладників, термін дії договорів яких вже закінчився, і за договорами на вклади до запитання – протягом 20 робочих днів з дня початку процедури виведення банку з ринку ТА, призначеної Фондом; для вкладників за договором, строк дії якого ще не закінчився, – протягом 5 робочих днів з дня отримання Фондом рішення НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку. Рішення НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку приймається за результатами роботи ТА по виведенню банку з ринку (призначається Фондом на термін не більше 30 днів). ТА вводиться після отримання Фондом рішення НБУ про неплатоспроможність проблемного банку. Отже, відшкодування вкладів починається через 2 місяці після виникнення проблем у вкладників з вилученням власних коштів з банківських вкладних рахунків. Слід зазначити, що Фонд в Україні наділений широкими повноваженнями в системі гарантування вкладів фізичних осіб, на відміну від Агентства в Республіці Білорусь. Зокрема, згідно зі ст. 20 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб» Агентство має право запитувати у Національного банку бухгалтерську (фінансову) звітність, аудиторські висновки за річними, внутрішньорічні звітів, іншої звітності банків, а також іншу необхідну для виконання своїх функцій інформацію про діяльність банків. У той час як Фонд, будучи регулятором системи гарантування вкладів, отримує цю інформацію безпосередньо від банків на регулярній основі, відповідно до ст. 31 Закону № 4452-VI. Згідно з чинним законодавством, у разі банкрутства і ліквідації банку, Агентство має право звернутися за стягненням коштів до господарського суду або може бути призначено ліквідатором банку, але тільки рішенням Національного банку Республіки Білорусь. В Україні процедура виведення неплатоспроможного банку з ринку здійснюється шляхом введення Фондом ТА для реалізації

повноважень органів управління банком і органів контролю.

Підкреслюючи основні відмінності між системами гарантування вкладів в Україні та в Республіці Білорусь можна зробити такі висновки:

1) Фонд в Україні, будучи незалежним регулятором системи гарантування вкладів фізичних осіб, наділений ширшими повноваженнями, ніж Агентство в Республіці Білорусь, де фактичним регулятором є Національний банк Республіки Білорусь;

2) в основу розрахунку регулярних зборів банків до Фонду покладено середньозважена сума щоденних залишків за рахунками, в той час як внески в резерв Агентства розраховуються, враховуючи фактичні залишки за рахунками на кінець періоду, що створює потенційну можливість для навмисного зменшення розрахункового розміру календарного внеску банками Республіки Білорусь; кошти вкладників в Республіці Білорусь відшкодовуються в розмірі 100% від суми банківського вкладу, незалежно від кількості банківських вкладів однієї фізичної особи в конкретному банку (ст. 8 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб»), зі свого боку кошти вкладників в Україні гарантуються лише в межах граничної суми (200 000 грн.) (ч. 1 ст. 26 Закону № 4452-VI), утім незахищеними в Республіці Білорусь залишаються вклади фізичних осіб-підприємців (ч. 2. ст. 3 Закону Республіки Білорусь «Про гарантоване відшкодування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб»); на відміну від України, кошти вкладників в Республіці Білорусь відшкодовуються в валюті вкладу, а початок терміну виплати відшкодувань вкладів населення не прив'язаний до початку безпосередньої процедури ліквідації неплатоспроможного банку [177].

Отже, для вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні та підвищення захисту прав і законних інтересів вкладників доцільно запозичити деякі підходи, що використовуються в системі гарантування вкладів фізичних осіб в Республіці Білорусь, а саме: поступово підвищити граничний розмір суми відшкодування за вкладами; надати можливість отримання вкладником відшкодування у валюті вкладу; встановити початок терміну виплати

відшкодувань вкладів населення незалежний від початку безпосередньої процедури ліквідації неплатоспроможного банку (тобто розмежувати процедуру виплати відшкодувань за вкладами і ліквідації банку).

Враховуючи викладене можна зробити такі висновки:

1. В Україні доцільно впровадити модель системи гарантування вкладів фізичних осіб змішаного типу, що дозволить розширити участь недержавних інститутів у забезпеченні захисту прав і законних інтересів вкладників та, відповідно, зменшити фінансове та організаційне навантаження на Фонд, сприятиме підвищенню гнучкості функціонування системи гарантування вкладів, прискорить процеси правової адаптації нормативно-правової бази України до норм і стандартів ЄС у сфері страхування банківських вкладів. Іншою альтернативною моделлю системи гарантування вкладів фізичних осіб для України слід вважати німецьку модель, що ґрунтується на можливості існування поряд із фондом державної форми власності недержавних фондів гарантування вкладів із обов'язковим наглядом з боку НБУ та підпорядкованістю Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; можливості вільного вибору банком фонду для участі в системі гарантування вкладів (участь в одному з фондів є обов'язковою для всіх банків, що мають ліцензію НБУ).

2. Для вдосконалення системи гарантування вкладів населення України та підвищення захисту прав і законних інтересів вкладників необхідно запозичити позитивний досвід Республіки Білорусь, що використовується в системі гарантування збереження грошових коштів фізичних осіб, розміщених на рахунках та (або) в банківських вкладах.

3.2. Напрями вдосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Формування ефективної банківської системи в Україні, здатної відповідати

потребам суспільства щодо захисту вкладів фізичних осіб, неможливе без детального вивчення проблем діяльності Фонду, адже діяльність із розміщення коштів в банках є ризикованою. Це обумовлює актуальність питань щодо розробки напрямів удосконалення діяльності Фонду.

Для усунення проблем функціонування банківської системи та зниження кредитних ризиків, у сучасних умовах розвитку економіки, НБУ прийняв ряд важливих нормативних актів, серед яких: Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про застосування НБУ стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи» від 17.09.2015 № 615 [178], Постанова Правління НБУ «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 08.10.2015 № 683 [179], – скоротивши, таким чином, строки надання кредитів шляхом проведення тендерів та запровадивши новий підхід до розрахунку кредитного ризику, який передбачає включення активів по їх балансовій вартості [180]. Запроваджений підхід знизив фінансове навантаження на Фонд, підвищив рівень надійності банків.

Складні умови функціонування Фонду спричиняють й інші проблеми щодо гарантування вкладів фізичних осіб. Однією з них є недостатній обсяг коштів Фонду, необхідних для здійснення виплат відшкодувань вкладникам. Основною причиною цієї проблеми стала переоцінена вартість майна збанкрутілих банків, продаж якого здійснюється Фондом у процесі виведення неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідації. При цьому НБУ доводиться виділяти Фонду на його підтримку десятки мільярдів гривень кредитів під високу річну ставку (11–12,5% річних), що є вже іншою проблемою. Зауважимо, що організації аналогічні українському Фонду в інших країнах світу не сплачують подібних відсотків центральним банкам цих країн. Ще однією проблемою Фонду є занижка стартова ціна майна та активів збанкрутілих банків, які виставлені Фондом на продаж [181].

Для вирішення цих та багатьох інших проблем було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення

неплатоспроможних банків з ринку», яким передбачено: посилення повноважень Фонду як тимчасового адміністратора та ліквідатора, і підвищення його ролі у підготовці до виведення неплатоспроможного банку з ринку; скорочення термінів виведення банку з ринку; скорочення строків для затвердження виконавчою дирекцією Фонду плану врегулювання до 30 днів з дня початку процедури виведення банку з ринку та прискорено ліквідацію неплатоспроможного банку, у разі його відповідності критеріям, встановленим нормативно-правовими актами Фонду; створення консолідованого офісу з реалізації майна банку, що ліквідується; скорочення строків початку виплат відшкодування коштів всім без виключення вкладникам за рахунок коштів Фонду до 20 робочих днів з дня початку процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку, тобто, не чекаючи прийняття НБУ рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку [182].

Проблемами системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, на сьогодні є: недосконалість механізму фінансування, необхідність врегулювання процедури виплати відшкодування вкладникам збанкрутілих фінансових установ, питання щодо обов'язковості участі АТ «Ощадбанк» в системі гарантування вкладів фізичних осіб, неврахування ступеня ризику комерційного банку при встановленні розміру вкладів банку-учасника Фонду та інші проблеми, які гальмують ефективне функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб [183].

На думку І. М. Крупки, проблемою вітчизняної системи гарантування вкладів фізичних осіб є: занижений розмір гарантованого відшкодування, їх невчасна виплата вкладникам, що суперечить головній меті створення Фонду – захисту прав і законних інтересів вкладників і кредиторів банків. Тому доцільно розраховувати розмір відшкодування на основі сталого показника – розміру мінімальної заробітної плати [184].

Першочерговим завданням є пошук шляхів підвищення капіталу Фонду, що дасть змогу збільшити суму гарантованого відшкодування, а отже, стимулюватиме фізичних осіб зберігати свої заощадження в банках. Одним із

шляхів вирішення цієї проблеми є диверсифікація інвестицій Фонду, адже сьогодні його кошти розміщуються лише в державних цінних паперах. У подальшому доцільно забезпечити можливість їх розміщення в іпотечні цінні папери. Зважаючи на те, що можливості додаткових надходжень до Фонду закріплені у п. 3, п. 3¹ ч. 2. ст. 4 Закону № 4452-VI щодо здійснення Фондом інвестицій у державні цінні папери та розміщення облігацій у порядку та за напрямами залучення коштів, визначеними Законом, і видачу векселів у випадках, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік, розглядаються в цьому Законі як його функції, доцільно їх закріпити в положеннях, що регулюють джерела формування коштів Фонду. Вбачається, що необхідно доповнити ч. 1 ст. 19 Закону № 4452-VI п. 4²: «доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в іпотечні цінні папери». Однак, враховуючи ринкові ризики, слід розробити систему обмежень щодо здійснення цього виду інвестування, а особливості його здійснення закріпити у новому розділі Закону № 4452-VI: «Розділ IV¹ Порядок інвестування коштів Фонду в іпотечні цінні папери». Зазначений розділ має містити положення щодо: обов'язкових характеристик іпотечних цінних паперів, в які Фонд має право здійснювати інвестування (рівня забезпеченості, строковості, прибутковості, рейтингу емітента тощо); рівня допустимого ринкового ризику, методики його розрахунку; рівня зовнішнього соціально-економічного ризику та методики його визначення.

Отже, сьогодні потребують правового регулювання питання щодо розширення напрямів розміщення коштів Фонду, структура яких має забезпечувати достатній рівень ліквідності. Зокрема, доцільно дозволити Фонду інвестувати кошти в іпотечні цінні папери, що створить можливості для диверсифікації ризиків, пов'язаних з відсутністю достатнього обсягу коштів для виплати відшкодування вкладникам у встановлений строк.

Основним джерелом формування коштів Фонду в період стабільності банківського сектору та невеликої кількості банкрутств банків є регулярний збір. Він складає більше 80% від усіх надходжень [185]. Регулярний збір до Фонду здійснюється банком-учасником Фонду, згідно зі ст. 22 Закону № 4452-VI на

останній робочий день кожного кварталу у розмірі 0,5% базової річної ставки бази нарахування у національній валюті та 0,8% бази нарахування в іноземній валюті. Встановлення різних ставок регулярних зборів за вкладками в національній та іноземній валютах стало досить цікавою практикою використання системи гарантування вкладів фізичних осіб як інструмента зменшення доларизації національної економіки [185].

Особливої уваги заслуговує пропозиція В. В. Бобиля щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб. На його думку, надійність системи може бути підвищена шляхом введення відповідальності вкладника за ступенем процентного ризику. Для цього необхідно визначати суму гарантування відповідно до величини відсоткової ставки депозиту, тобто зменшувати частку відшкодування пропорційно збільшенню процентної ставки залежно від ступеня ризику, на який свідомо зважилися вкладники на момент укладання депозитного договору. Цей підхід не лише збільшить обсяг коштів Фонду, але й зміцнить банківську систему, виключивши слабкі та неефективні банки. Крім впровадження диференційної суми гарантування вкладів, моральний ризик можна мінімізувати також шляхом просування певних стимулів щодо створення якісного корпоративного управління й надійної системи ризик-менеджменту, збільшення рівня ринкової дисципліни, системи регуляторного нагляду тощо [186]. Такої ж думки дотримується й Н. І. Балдич [187].

Як зазначають ряд вчених, на користь запровадження систем гарантування банківських депозитів у науковій літературі наводиться кілька аргументів: забезпечення стабільності банківського сектору (наявність гарантій за депозитами підвищує довіру суспільства до банків та зменшує ризик панічного вилучення вкладів); досягнення окремих політичних цілей (захист міноритарних вкладників або створення рівних умов конкуренції між малими і великими банками) [187; 188, 189, 190]. Однак, негативні ефекти схем гарантування депозитів виникають унаслідок притаманної всій фінансовій системі асиметричності інформації і проявляються в проблемах морального ризику та несприятливого вибору [187]. Основними причинами морального ризику є такі: 1) недотриманням ринкової

дисципліни (тобто вкладники не мають стимулів проводити моніторинг діяльності банку або перевіряти його платоспроможність). За відсутності схеми гарантування депозитів вкладники з меншою ймовірністю вкладали б свої гроші в слабкі банки, оскільки це призводить до взяття ризику банкрутства банку на себе; 2) невиправдано ризикованою поведінкою банків. Гарантування депозитів дає можливість банкам підвищити свій прибуток, здійснюючи більш ризиковане інвестування; 3) банкрутством великих банків. Ланцюгова реакція по всій економіці, внаслідок падіння системного банку зумовлює втручання уряду для запобіжних дій. Зазначене непряме гарантування створює сприятливі умови для системних банків для проведення невиправдано ризикованих операцій і знижує мотивацію вкладників щодо проведення моніторингу банку [189; 190].

З моральним ризиком тісно пов'язані проблеми несприятливого вибору, які проявляються в загрозі зменшення ринку для платоспроможних банків унаслідок залучення менш стабільними банками більшого обсягу депозитів, що може стати причиною загального зниження фінансової стабільності банківського сектору [190].

У зарубіжній науковій літературі також зазначається, що гарантована сума покриття вкладів суттєво вища у країнах, де вкладники недостатньо обізнані з цього питання [189]. Розвинені схеми гарантування вкладів розглядаються як засіб компенсації слабкості механізмів банківського регулювання, а саме механізмів пруденційного нагляду, які спрямовані на запобігання банкрутствам банків і охоплюють як безвиїзний, так і виїзний види банківського нагляду. Відсутність в країні належного інституційного середовища обумовлює негативний вплив всеосяжної схеми гарантування вкладів на фінансову стабільність [187].

Встановлення гарантованої суми відшкодування за вкладами, в рамках якої здійснюються виплати вкладникам є важливим питанням при побудові схем гарантування. Відповідно до існуючих у світовій практиці принципів ця сума має бути достатньою для відшкодування втрат за переважною більшістю вкладів [191]. Варто зауважити, що низький розмір суми відшкодування стимулює

активний моніторинг фінансового стану банку вкладниками і впливає на їх вибір на користь стійкіших банків, тоді як надто висока сума нівелює мотивацію щодо дотримання ними ринкової дисципліни. Крім того, за міжнародними рекомендаціями максимальний розмір відшкодування має встановлюватись на рівні одно- або двократного розміру ВВП на душу населення [192]; середнє ж значення у світі – 3 [193].

У 2008 році в Україні відношення максимальної суми гарантування вкладів до ВВП на душу населення становило 2,4, тоді як після підвищення гарантованої суми до 150 000 грн. це відношення зросло до 7,3, що більше ніж удвічі перевищує середньосвітовий рівень. Однак за даними емпіричних досліджень держави, в яких гарантована сума покриття депозитів більш ніж у 4 рази перевищує обсяг ВВП на душу населення, більш нестійкі до банківських криз порівняно з тими, де гарантована сума повернення вкладів встановлена на рівні обсягу ВВП на душу населення [187].

Як зауважує Н. І. Балдич, доведено, що зі збільшенням гарантованої суми відшкодувань депозитних вкладів надійність роботи такої інституції знижується [187; 194]. Проте, на думку І. М. Крупки, розмір суми відшкодування не може здійснювати значний негативний вплив на стан банківської системи [184, с. 170].

Вбачається, що встановлення низького рівня гарантованої суми відшкодування за вкладами призведе до відтоку коштів вкладників із банківської системи та великої кількості вкладників, які не отримають належної грошової компенсації у разі ліквідації банку. Зі свого боку високий рівень суми відшкодування суттєво збільшує наслідки морального ризику, негативно впливає на міцність банківських установ та надійність функціонування банківської системи [177, с. 111].

Правове врегулювання ефективного рівня гарантованої суми відшкодування за вкладами фізичних осіб повинно ґрунтуватися на принципах стимулювання вкладників до розміщення коштів у банках, встановлення відповідальності вкладників при укладанні угод розміщення коштів на депозитних рахунках, та банків при управлінні ризиками активних операцій, забезпечення балансу між

максимально-допустимою гарантованою сумою відшкодування та мінімально-допустимим рівнем морального ризику.

Для зменшення негативного впливу морального ризику, який проявляється, в першу чергу, недостатнім рівнем дисциплінованості як самих вкладників та і банків, в рамках системи гарантування вкладів фізичних осіб, необхідним є правове закріплення та запровадження диференційованого підходу до встановлення максимальної гарантованої суми відшкодування за вкладами фізичних осіб, розмір якої повинен залежати від процентної ставки за банківським вкладом. Отже, приймаючи частину ризику від операцій банку на себе, вкладник має більш відповідально відноситись до умов укладання угоди банківського вкладу. Одночасно потребують перегляду та правового закріплення положення щодо встановлення диференційного розміру регулярних зборів для банків-учасників Фонду залежно від ступеня ризику активних операцій цього банку. Запровадження зазначених рекомендації сприятиме збільшенню обсягу коштів Фонду та стабілізує його фінансовий стан, що зі свого боку позитивно впливатиме на динаміку вкладів населення та укріплення банківської системи.

Враховуючи зазначене, необхідно розширити можливості використання диференційованого підходу до нарахування регулярних зборів банків-учасників та викласти абз. 4 ч. 1 ст. 22 Закону № 4452-VI в такій редакції: «Фонд має право встановлювати своїм нормативно-правовим актом порядок розрахунку розміру регулярних зборів до Фонду у формі диференційованих зборів. Розрахунок розміру диференційованого збору проводиться шляхом:

- 1) зважування базової річної ставки збору за ступенем ризику;
- 2) збільшення базової річної ставки пропорційно до збільшення суми граничного розміру відшкодування за вкладами за ініціативою окремих банків.

Розмір диференційованого збору має бути не менше розміру базової річної ставки» [24, с. 128].

Наведені зміни дозволять збільшити кошти Фонду, сприятимуть своєчасному виконанню зобов'язань щодо відшкодування вкладів у разі відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку. Це дозволить підвищити не

тільки довіру до банківського сектора. Зі свого боку компенсувати додаткові витрати, пов'язані зі збільшенням базової річної ставки, банки зможуть шляхом зменшення відсоткової ставки за вкладками.

Отже, для підвищення ефективності системи гарантування вкладів фізичних осіб, а також збільшення коштів Фонду вбачається доцільно змінити підхід до обчислення регулярного диференційованого збору шляхом розподілу бази його нарахування на дві групи: основну та додаткову. Регулярні збори за основною базою нарахування мають здійснюватися згідно з ч. 1 ст. 22 Закону № 4452-VI; за додатковою – шляхом збільшення базової річної ставки пропорційно до збільшення суми граничного розміру відшкодування. Зазначені рекомендації щодо нарахування регулярного диференційованого збору пропонується внести до Порядку розрахунку розмірів регулярних зборів до Фонду у формі диференційованих зборів, прийнятого згідно з Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 02.07.2012 № 1, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 27.07.2012 № 1273/21585 [11].

Чинне законодавство передбачає, що при досягненні розміру грошового резерву мінімальної межі або ризику суттєвого зменшення обсягу коштів, Фонд має право вжити заходи для поповнення коштів за рахунок джерел, визначених законодавством (запровадження спеціального збору, випуску облігацій, видачі фінансових векселів, отримання кредити від НБУ чи небанківських фінансових установ та іноземних кредиторів тощо) [185, с. 667]. Враховуючи те, що згідно з чинним законодавством держава має право брати участь у формуванні коштів Фонду, а банки зобов'язані здійснювати початкові та регулярні збори, доцільно запропонувати принцип змішаного типу для організації системи гарантування банківських вкладів та, як наслідок, розширити участь держави у формуванні коштів Фонду і визначити її як регулярну. Вбачається доцільним запровадити регулярні відрахування НБУ до Фонду у розмірі певного відсотку перевищення його кошторисних доходів над кошторисними витратами. Подальший розвиток теоретико-методологічних засад підвищення ефективності системи гарантування вкладів фізичних осіб має відбуватися в контексті вдосконалення правового

забезпечення діяльності Фонду як адміністратора та ліквідатора неплатоспроможних банків.

Згідно зі ст. 23. Закону № 4452-VI Фонд має право прийняти рішення про встановлення спеціального збору до Фонду у разі настання таких умов: обсяг коштів Фонду, крім державних цінних паперів, які передбачається використати як засіб виконання зобов'язань за кредитом, є нижчим за 2,5% від суми гарантованих Фондом коштів вкладників у межах суми відшкодування з урахуванням суми зборів з учасників Фонду, які мають надійти протягом поточного кварталу; з метою погашення залучених кредитів. У першому випадку умова настання події чітко визначена, хоча й не встановлено період, протягом якого спеціальний збір повинен бути здійснений банком-учасником. Ним може бути кінець кварталу, як у випадку з регулярним збором, чітко встановлена дата або інший визначений період. У разі, якщо спеціальний збір встановлюється з метою погашення кредиту Фонду, невизначеними залишаються такі умови: цільове призначення кредитів для погашення яких може встановлюватися спеціальний збір; період, протягом якого цей збір має справлятися; періодичність, з якою спеціальний збір може використовуватись для погашення кредитів тощо.

Зважаючи, що метою діяльності Фонду є захист прав і законних інтересів вкладників, згідно з ч. 1 ст. 26 Закону № 4452-VI, Фонд гарантує кожному вкладнику банку відшкодування коштів за його вкладом, а тому приймає на себе частину зобов'язань банка-учасника [11].

Згідно зі ст. 26, ст. 27, ст. 28 Закону № 4452-VI Фонд має зобов'язання перед вкладниками неплатоспроможного банку щодо: відшкодування кожному вкладнику коштів за його вкладом, включаючи нараховані відсотки, але не більше суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами, встановленого на цей день, незалежно від кількості вкладів в одному банку після прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку; складання Уповноваженою особою Фонду переліку вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладами за рахунок Фонду, з визначенням сум, що підлягають відшкодуванню; затвердження виконавчою дирекцією Фонду реєстру

вкладників для здійснення виплат гарантованої суми відшкодування відповідно до наданого уповноваженою особою Фонду переліку вкладників протягом трьох робочих днів (у разі прийняття НБУ рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених у ч. 2 ст. 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність», – протягом 20 робочих днів) з дня отримання Фондом рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку; виплата відшкодувань коштів вкладникам, їх уповноваженим представникам чи спадкоємцям у національній валюті України з наступного робочого дня після затвердження виконавчою дирекцією Фонду реєстру вкладників для здійснення виплат гарантованої суми відшкодування [11; 185, с. 138].

Згідно з ч. 2 ст. 26 Закону № 4452-VI вкладник набуває право на одержання гарантованої суми відшкодування коштів за вкладами за рахунок коштів Фонду в межах граничного розміру відшкодування коштів за вкладами після прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

Суттєвою проблемою для вкладників є неможливість отримання коштів за вкладами з моменту початку процедури виведення Фондом банку з ринку, до моменту прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку; цей період може тривати більше ніж півроку, відсотки за ним не нараховуються, а вартість валютних вкладів перераховується в національній валюті України за курсом на дату початку процедури виведення Фондом банку з ринку.

Крім того, при відшкодуванні вкладів Фондом, згідно з ч. 4 та ч. 5 ст. 26 Закону № 4452-VI, встановлюється певні обмеження.

Особливої уваги потребують категорії вкладів, що не відшкодовуються, та обмеження кола осіб, вклади за якими не підлягають відшкодуванню. Так, відповідно до ч. 1 ст. 22 Закону № 4452-VI, базою нарахування регулярного збору до Фонду є середньоарифметична за розрахунковий період сума щоденних балансових залишків на рахунках з обліку вкладів та відсотків за ними.

Згідно з Положенням «Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами») [12] до вкладних

(депозитних) рахунків відносяться рахунки, що підтверджуються: договором банківського рахунку; договором банківського рахунку з видачею ощадної книжки; договором банківського рахунку з видачею ощадного (депозитного) сертифікату; договором банківського рахунку з видачею іншого документа, що підтверджує внесення грошової суми або банківських металів і відповідає вимогам, установленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту. Враховуючи зазначене, незрозуміло чи входять вклади, що не відшкодовуються, згідно з ч. 4 ст. 26 Закону № 4452-VI, до бази нарахування регулярного збору до Фонду. Тому вбачається, що необхідно викласти абз. 3 ч. 1 ст. 22 у такій редакції: «Базою нарахування є середньоарифметична за розрахунковий період сума щоденних балансових залишків на рахунках з обліку вкладів, за винятком вкладів, кошти за якими не відшкодовуються, згідно з п. 1–3, 8, 10 ч. 4 ст. 26 цього Закону, та відсотків за ними».

Вдосконалити систему гарантування вкладів фізичних осіб можна формалізацією терміну настання недоступності вкладів, а також завдяки створенню інформаційної системи за участю НБУ, Асоціації українських банків, Фонду та комерційних банків. Важливим напрямом удосконалення діяльності Фонду в Україні є налагодження дієвого контролю за ризиками активної діяльності.

Вдосконаленню системи гарантування вкладів сприятиме й запровадження гарантій закладами не лише фізичних, а й юридичних осіб [182, с. 480]. З цією метою доцільно створити систему страхування депозитів закладами юридичних осіб. Основною відмінністю цієї системи від системи гарантування вкладів фізичних осіб має стати порядок формування та виплати коштів вкладникам у разі визнання банку неплатоспроможним. Однак варто зауважити, що створення такої системи потребує прийняття відповідного Закону «Про систему страхування депозитів юридичних осіб», а також внесення необхідних змін до Закону України «Про страхування» від 07.03.1996 №85/96-ВР.

Для вирішення наявних проблем Фондом були визначені пріоритетні завдання, які було закріплені в Стратегії розвитку Фонду на 2013 – 2017 роки, затвердженої рішенням адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 30.05.2013 № 7 [196] (далі – Стратегія).

Стратегія визначала основні пріоритети розвитку Фонду та системи гарантування вкладів фізичних осіб з метою захисту прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків.

На базі Стратегії Фондом мали розроблятися та запроваджуватись плани діяльності Фонду на відповідні роки, які б включали перелік заходів із встановленими індикаторами ефективності для кожного заходу.

Враховуючи зазначене, основними завданнями Фонду на сучасному етапі розвитку банківської системи є:

1) удосконалення нормативно-правової бази, кадрового та програмного забезпечення;

2) запровадження нових технологій проведення виплат відшкодування вкладникам неплатоспроможних банків, зокрема автоматизованої системи виплат відшкодувань вкладникам з використанням технологій Національної системи масових електронних платежів;

3) періодичний перегляд адміністративною радою Фонду доцільності та можливості збільшення граничного розміру відшкодування коштів за вкладами вкладників;

5) запровадження ефективної системи розрахунку регулярних зборів на основі оцінки ризиків банку (диференційованих зборів);

б) удосконалення повноважень Фонду в частині механізмів та процедур в роботі з активами неплатоспроможних банків при виведенні їх з ринку;

7) удосконалення положень законодавства щодо розширення кола суб'єктів та об'єктів системи гарантування вкладів.

Особливу увагу варто звернути на вдосконалення положень законодавства щодо розширення кола суб'єктів та об'єктів системи гарантування вкладів. Частково це завдання виконується. З 01.01.2017 року гарантії Фонду розповсюджуються на фізичних осіб-підприємців. Однак, не зважаючи на велику кількість зареєстрованих у Верховній Раді України законопроектів щодо розширення гарантійного покриття Фонду на вклади членів кредитних спілок та інші інвестиції, поки що остаточного правового затвердження вони не отримали. Так, у 2013 році було зареєстровано законопроект «Про фонд гарантування вкладів та інвестицій фізичних осіб» від 28.08.2013 № 3132. Документ передбачав забезпечення повернення не тільки банківських вкладів, а й вкладів у кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, компанії з управління активами, пайові та корпоративні інвестиційні фонди [197, с. 148]. Відмітимо, що згідно з висновком Правового Управління Верховного Суду України [198], ініціатором законопроекту не враховано, що питання, пов'язані з відшкодуванням фізичним особам неповернених вкладів, вже врегульовано Законом № 4452-VI. Положення законопроекту, якими пропонується врегулювати відносини щодо створення механізму відшкодування фізичним особам неповернених вкладів та інвестицій, не повною мірою відповідають правовим актами, на які посилається автор законопроекту у своїй пояснювальній записці. Зокрема, Директиві Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про схеми компенсації інвесторам» 97/9/ЄС від 03.03.1997 р. [199], в якій йдеться про механізм (схеми) компенсацій інвесторам втрачених коштів внаслідок неможливості інвестиційних фірм виконати свої зобов'язання, в тому числі через неспроможність фінансової установи, в якій інвестиційна фірма зберігала (депонувала) кошти інвесторів. У законопроекті юридичні особи, в тому числі інвестиційні фірми, які безпосередньо відповідають перед інвестором за інвестиційними зобов'язаннями, взагалі виключені з механізму компенсації втрачених коштів. Інвестиційні фірми у законопроекті визнані фінансовими установами (п. 10 ч. 1 ст. 2 законопроекту), що унеможливорює реалізацію положень ст. 4а зазначеної Директиви. Законопроектом також не передбачено шляхів реалізації рекомендацій,

висловлених у зазначеній Директиві Європарламенту та Ради ЄС «Про схеми компенсації інвесторам» 97/9/ЄС від 03.03.1997, щодо обов'язків інвестиційних фірм розміщення коштів клієнтів (п. 7 преамбули) та щодо суброгації на права інвесторів та інвестиційних фірм (п. 9 преамбули, п. 1, 2 ст. 12).

Засади відшкодування неповернених інвестицій, запропоновані законопроектом, не відповідають принципам та основним завданням реформування захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг, визначеним у Стратегії реформування цього захисту на 2012-2017 роки, схваленій розпорядженням Кабміну від 31.10.2012 № 867-р [200].

Дискусійним залишається питання й щодо встановлених обмежень на категорії вкладів, за якими не здійснюється відшкодування. Зокрема, згідно з Законом № 4452-VI кошти за вкладом, що підтверджені ощадним сертифікатом на пред'явника, не відшкодовується [11]. Така правова норма депопуляризує цей вид вкладу та сприяє прозорості руху грошових коштів, що вкрай важливо в сучасних умовах. Тому питання щодо зняття обмежень при відшкодуванні банківських вкладів є не на часі, хоча можливо набуде актуальності в майбутньому, за більш стабільних умов соціально-економічного та політичного стану в державі. При цьому доцільно виключити з переліку категорій вкладів, за якими Фонд не здійснює відшкодування, кошти, передані банку в довірче управління, та вклади у банківських металах. Натомість ст. 26 Закону № 4452-VI слід доповнити частиною 5¹ такого змісту: «Відшкодування коштів за вкладом в банківських металах відбувається в національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним курсом банківських металів, встановленим НБУ на день початку виведення Фондом банку з ринку, але не більше суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладом, встановленого на дату прийняття такого рішення, незалежно від кількості вкладів в одному банку». Відповідно ч. 6 ст. 26 пропонується доповнити абз. 3 такого змісту: «Відшкодування коштів за вкладом в банківських металах здійснюється в національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним курсом банківських металів, встановленим НБУ на день початку ліквідації банку з

підстав, визначених у ч. 2 ст. 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Враховуючи положення, закріплене у ч. 4 ст. 26 Закону № 4452-VI щодо обмеження кола осіб, за вкладами яких відшкодування не здійснюється, дискусійною є норма, закріплена в ч. 1 ст. 26 зазначеного Закону, щодо гарантування Фондом кожному вкладнику банку відшкодування коштів за його вкладом.

Проведене дослідження положень вітчизняного законодавства, що регулює діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб дало можливість констатувати необхідність проведення низки удосконалень вітчизняного законодавства, спрямованих на підвищення захисту прав і законних інтересів вкладників у разі неможливості банків виконати свої зобов'язання.

У рамках запропонованих рекомендацій було доведено доцільність внесення змін в чинні нормативно-правові акти, зокрема в положення Закону № 4452-VI, які дозволяють врегулювати питання щодо обчислення бази нарахування регулярного збору Фонду (а саме переліку категорій вкладів, які мають до неї входити), а також вкладів, що підлягають відшкодуванню Фондом. Додаткового правового врегулювання потребує питання щодо встановлення дати фіксації валютного курсу за вкладами в іноземній валюті, що потребує подальшого вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб.

На підставі проведеного дослідження напрямів вдосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб можна зробити такі висновки:

1. Напрямами вдосконалення діяльності Фонду є: збільшення обсягу коштів Фонду необхідних для здійснення виплат відшкодувань вкладникам за рахунок розширення напрямів розміщення коштів Фонду; скорочення строків здійснення процедур щодо ліквідації неплатоспроможного банку; реформування механізму відшкодування вкладів шляхом вдосконалення положень законодавства щодо категорій вкладів, які не відшкодовуються, та обмеження кола осіб, вклади за якими не підлягають відшкодуванню, запровадження системи розрахунку

регулярних зборів на основі оцінки ризиків банку (диференційованих зборів) тощо.

2. Проблеми правового регулювання діяльності Фонду в системі гарантування вкладів фізичних осіб є: недостатність ресурсної бази Фонду; занижений розмір гарантованої суми відшкодування; нерегульованість можливості диверсифікації інвестицій Фонду в цінні папери, зокрема в іпотечні цінні папери, а також можливості випуску векселів; правового закріплення участі АТ «Ощадбанк» у системі гарантування вкладів фізичних осіб; високого рівня морального ризику настання банкрутства банку, зокрема шляхом посилення відповідальності посадових осіб та/або запровадження диференційованого підходу до гарантованої суми відшкодування залежно від рівня процентного ризику за відповідним вкладом тощо.

3. Встановлено необхідність правового закріплення можливостей гарантування інвестицій фізичних осіб на фондовому ринку зі створенням відповідного Фонду на фондовому ринку та обов'язковою участю всіх торговців цінними паперами та компаній з управління активами.

4. З'ясовано, що з метою вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб необхідно використовувати диференційований підхід до нарахування регулярних зборів банками-учасниками, а саме здійснювати розрахунок розміру диференційованого збору не лише шляхом зважування базової річної ставки збору за ступенем ризику, але й шляхом її збільшення пропорційно до збільшення суми граничного розміру відшкодування за вкладами за ініціативою окремих банків, що дозволить не тільки збільшити обсяг ресурсної бази Фонду, але й підвищить рівень гарантії захисту прав і законних інтересів вкладників.

3.3. Удосконалення взаємодії Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб під час здійснення контрольної функції за діяльністю банків в Україні

На тлі політичної і економічної нестабільності в Україні зросла кількість банків, які знаходяться в процесі ліквідації. Ефективність даного процесу, соціальна справедливість і правовий захист прав і законних інтересів вкладників і кредиторів безпосередньо залежать від нормативно-правового забезпечення процедури виведення неплатоспроможного банку з ринку, тому сьогодні актуальним є дослідження чинної нормативно-правової бази, яка регулює це питання.

Макроекономічна нестабільність і стан розвитку грошово-кредитних відносин зумовлюють потребу у забезпеченні надійності і стійкості банківської системи. Через те, що державний контроль за діяльністю банків є пріоритетною функцією відповідних органів державного управління, важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування банківського сектора України відіграє НБУ.

На систему гарантування вкладів фізичних осіб покладаються завдання щодо захисту інтересів вкладників, підвищення довіри до банківської системи, «очищення» від неплатоспроможних банків. За таких умов особливої уваги заслуговують дослідження правових засад взаємодії Фонду з НБУ щодо забезпечення стабільності банківської системи, захисту прав і законних інтересів вкладників банків, а також, як наслідок, правовідносин, які виникають внаслідок такої взаємодії.

Головними цілями банківського регулювання та нагляду, які покладено на НБУ, є контроль за додержанням банками економічних нормативів, встановлених нормативно-правовими актами НБУ, підтримка безпеки та фінансової стабільності банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів (ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Національний банк України»). Тому особливо

актуальним є питання правового врегулювання взаємодії НБУ та Фонду з питань гарантування вкладів в Україні.

Система гарантування вкладів фізичних осіб України – це сукупність відносин, що регулюються Законом № 4452-VI, суб'єктами яких є Фонд, Кабмін, НБУ, банки та вкладники (ч. 15 ст. 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»). Згідно зі ст. 5 Закону № 4452-VI Фонд є установою, підзвітною НБУ, Верховній Раді України та Кабміну, які делегують та відкликають своїх представників в адміністративну раду Фонду.

Першим кроком становлення національної системи гарантування вкладів фізичних осіб було підписання Указу Президента України «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб-вкладників комерційних банків» від 10.09.1998 № 996/98, згідно з яким затверджено Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів.

З ухваленням у 2012 році Закону № 4452-VI [11], встановлено правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду, порядок виплати Фондом відшкодування за вкладями, а також врегульовано відносини між Фондом, банками та НБУ, визначено функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідації (ч. 1 ст. 1 Закону № 4452-VI). Крім того, визначено механізм фінансування Фонду за рахунок кредитів НБУ та Кабміном.

Досягнення мети функціонування системи гарантування вкладів, зазначеної у ст. 1 Закону № 4452-VI можливе лише за умови ефективної взаємодії Фонду з НБУ.

Фонд є установою, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених ч. 1 ст. 3 Закону № 4452-VI. Наділення Фонду такими повноваженнями дозволяє зменшити монополію НБУ на регулювання банківської системи.

Крім того, Фонд і НБУ є самостійними суб'єктами системи гарантування вкладів фізичних осіб, не підпорядковуються один одному та органам державної

влади. Органи державної влади та НБУ не мають права втручатися в діяльність Фонду щодо реалізації законодавчо закріплених за ними функцій і повноважень. Згідно з ч. 7 ст. 3 Закону № 4452-VI [Помилка! Джерело посилання не знайдено.] взаємодія Фонду з НБУ та органами державної влади здійснюється в законодавчо визначених межах. У ст. 5 Закону визначено, що Фонд підзвітний Верховній Раді України, Кабміну та НБУ. Така підзвітність означає делегування та відкликання своїх представників Верховною Радою України (1 представник), Кабміном (1 представник) та НБУ (2 представника) в адміністративну раду Фонду, поданні Фондом раз на рік річного звіту разом з аудиторським висновком.

Правова природа взаємодії НБУ з Фондом має координаційний та інформаційний характер.

Як зазначає З. М. Руденко, сьогодні механізми гарантування вкладів передбачають можливість залучення Фондом кредитів від Кабміну або отримання від держави безповоротної допомоги, а в разі необхідності – право на залучення кредитних ресурсів від НБУ. У день створення Фонду НБУ вніс 20 млн. грн. для формування його коштів. НБУ співпрацює також із Фондом у його організаційній структурі, зокрема в Адміністративній раді, оскільки делегує до неї двох своїх представників [201, с. 116].

Координація діяльності між НБУ та Фондом. НБУ співпрацює з Фондом з метою забезпечення стабільності банківської системи України і захисту інтересів вкладників і кредиторів банків (ч. 1 ст. 55 Закону № 4452-VI). З цією метою НБУ і Фонд уклали договір про співпрацю, який визначає засади взаємодії цих установ у процесі регулювання та нагляду за діяльністю банків, застосування до них заходів впливу, інспекційних перевірок банків, здійснення заходів із виведення неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідації.

Заходи, які передбачені в рамках координації діяльності між НБУ та Фондом, передбачають своєчасне повідомлення один одному про будь-які спостереження та висновки щодо діяльності банків; отримання документів один від одного, що належать до їх компетенції; обговорення питань здійснення нагляду за діяльністю банків та/або застосування до них заходів впливу;

проведення оперативних нарад не рідше одного разу на квартал; право порушення питання про необхідність внесення змін до нормативно правових актів один одного тощо [82].

Фонд і НБУ з метою координації своєї діяльності проводять оперативні наради не рідше одного разу на квартал або частіше на вимогу одного з керівників цих органів. Крім того, вони мають право порушувати питання про необхідність внесення змін до нормативно-правових актів один одного (ч. 5-6 ст. 54 Закону № 4452-VI).

В основу координації діяльності Фонду з НБУ покладено договір про співпрацю. Договір про співпрацю передбачає засади співробітництва цих установ у процесі регулювання і нагляду за діяльністю банків, застосування до них заходів впливу, інспекційних перевірок, здійснення заходів з виведення неплатоспроможних банків з ринку (ч. 1 ст. 54 Закону № 4452-VI). До зазначених засад співробітництва можна додати взаємодію Фонду з НБУ у процесі створення та продажу перехідного банку (ст. 42 Закону № 4452-VI); відчуження зобов'язань неплатоспроможного банку, що гарантуються Фондом, із виплатою премії приймаючим банком (ст. 42¹ Закону № 4452-VI).

Обмін інформацією між Фондом, НБУ та банками здійснюється за допомогою електронної пошти НБУ. Фонд здійснює безготівкові розрахунки з використанням системи «Клієнт-банк» НБУ, яка дозволяє оперативно здійснювати платежі та контролювати рахунки, що відкриті Фондом в ОПЕРУ НБУ [138].

Взаємодія Фонду з НБУ передбачає обмін інформацією про діяльність та фінансовий стан банків, в тому числі про стан ліквідності, платоспроможності, прибутковості. Зокрема, згідно з ч. 2. ст. 56 Закону № 4452-VI [11] НБУ інформує Фонд не пізніше наступного дня після прийняття рішення про: внесення відомостей до Державного реєстру банків, надання або відкликання ліцензії, застосування до банку заходів впливу, рішення про віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних, результати інспекційної перевірки проблемного банку, результати виконання заходів із фінансового оздоровлення. У

триденний строк після ухвалення відповідного рішення Фонд надає НБУ інформацію про порушення банком законодавства, результати перевірок банку, запровадження в ньому ТА або його ліквідацію, затвердження та виконання плану врегулювання, припинення ТА та закінчення ліквідації, виявлені у діяльності ризику (ч. 1 ст. 57 Закону № 4452-VI) [11].

Сьогодні взаємодія НБУ та Фонду здійснюється за такими напрямками: формування коштів Фонду; регулювання порядку та умов участі банків у Фонді; захисту прав і законних інтересів вкладників, зміцнення їх довіри до банків; забезпечення стабільності банківської системи; здійснення планових і позапланових перевірок банків; виведення неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідації; організації та здійснення виплат гарантованих сум відшкодування за вкладками.

Розглянемо ці напрями детальніше.

1. Формування коштів Фонду.

НБУ здійснює нарахування відсотків за залишками коштів на рахунках Фонду, відкритих в НБУ, та кредитування Фонду (ст. 19 Закону № 4452-VI). Також НБУ бере участь у створенні Фонду шляхом внесення коштів у розмірі 20 млн. грн. на день його створення. Згідно зі ст. 24 Закону № 4452-VI Фонд має право звернутися до НБУ з вимогою про безспірне списання своєчасно не сплачених сум зборів до Фонду та нарахованої пені у випадку несплати учасником відповідних сум протягом одного місяця з дня сплати, а відповідно до ст. 25 Закону № 4452-VI, у разі виникнення тимчасового дефіциту ліквідності – звертається до НБУ за отриманням кредиту та/або викупом державних цінних паперів у разі виникнення тимчасового дефіциту ліквідності.

2. Регулювання порядку та умов участі банків у Фонді.

Згідно зі ст. 17 Закону № 4452-VI [11] банк набуває статусу учасника Фонду в день отримання ним банківської ліцензії. Фонд виключає банк з числа учасників в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та його ліквідацію.

Станом на 01.01.2016 року в Україні зареєстровано 117 банків, з них 115 банків є учасниками Фонду. Участь банків у Фонді є обов'язковою, окрім,

санаційного АТ «Родовід банк» та державного АТ «Ощадбанк». АТ «Родовід банк» не є учасником Фонду згідно з п. 1.8 гл. 1 Положення про порядок реєстрації, видачі ліцензії, регулювання діяльності санаційного банку та нагляду за ним [202], оскільки має ліцензію санаційного банку. Водночас АТ «Ощадбанк» є державним банком, створеним за рішенням Кабміну, його вклади гарантовані державою (ч. 2 ст. 57 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [10]). Однак це положення не поширюється на всі державні банки. Так, не зважаючи на те, що ПАТ «Укрексімбанк» також є державним банком, його членство у Фонді здійснюється на загальних підставах. Це дає АТ «Ощадбанк» конкурентні переваги перед іншими банками. Тому доцільно виключити ч. 2 ст. 57 Закону України «Про банки і банківську діяльність» з метою набуття АТ «Ощадбанк» статусу учасника Фонду.

3. Захист прав і законних інтересів вкладників, зміцнення їх довіри до банків.

Станом на 01.01.2018 року кількість вкладників в банках налічувала 41,0 млн. осіб, загальна сума вкладів становила 413,8 млрд. грн., а процент покриття кількості вкладників становив 98,5% [136], що свідчить про достатній рівень захисту прав і законних інтересів вкладників банків в Україні.

Не зважаючи на це, за даними соціологічного дослідження Фонду «Демініціативи» та Центру Разумкова, банкам не довіряють повністю або частково 72,4% опитаних, довіряють лише 15,8%. [203, с. 196]

Зауважимо, що з метою захисту прав і законних інтересів вкладників, Фонд здійснює контроль за виконанням зобов'язань банків-учасників і станом дотримання вимог національного законодавства у вигляді інспекційних перевірок.

4. Здійснення планових і позапланових перевірок банків.

З метою визначення рівня безпеки і стабільності операцій банку, достовірності звітності та дотримання законодавства України у сфері регулювання банківського бізнесу, а також власних нормативно-правових актів НБУ раз на рік здійснює інспекційні перевірки банків відповідно до встановленого плану (ст. 71 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

За клопотанням Фонду працівники Фонду мають бути залучені НБУ до проведення інспекційних перевірок банків шляхом їх включення до складу інспекційної групи. Виконавча дирекція Фонду затверджує для працівника Фонду у складі інспекційної групи НБУ окремий план перевірки (ч. 6 ст. 32 Закону № 4452-VI). Фонд має право здійснювати власну перевірку банку щодо контролю за виконанням ним зобов'язань у зв'язку з участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб у порядку, визначеному ст. 32 Закону № 4452-VI не частіше одного разу на рік відповідно до затвердженого виконавчою дирекцією Фонду плану перевірки. В окремих випадках Фонд має право здійснювати позапланову перевірку банку на підставі рішення виконавчої дирекції Фонду [11].

На виконання свого основного завдання, а саме забезпечення функціонування системи гарантування вкладів, Фонд здійснює контроль за виконанням зобов'язань банків у зв'язку з їх участю в системі гарантування вкладів. З цією метою здійснюються інспекційні перевірки банків-учасників Фонду. У 2016 році перевірки здійснювались відповідно до Плану проведення інспекційних перевірок, затвердженого рішенням виконавчої дирекції Фонду від 12.11.2015 року. Загалом було здійснено 70 інспекційних перевірок, з них 63 планових та 7 позапланових. Також, у 2016 році окремо здійснено аналіз дотримання банками вимог Фонду щодо формування та ведення бази даних про вкладників у 24 учасниках Фонду.

Планові інспекції проводяться з метою перевірки:

- 1) достовірності наданої Фонду звітності;
- 2) повноти і своєчасності розрахунків з Фондом за зборами до Фонду та нарахованою пенею;
- 3) повноти і достовірності ведення бази даних про вкладників;
- 4) дотримання вимог щодо інформування вкладників про участь банку у Фонді;
- 5) дотримання інших вимог Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та нормативно-правових актів Фонду.

Перевірки спрямовані на отримання інформації про виконання або

невиконання банками вимог Закону № 4452-VI, у тому числі дотримання правил нарахування та сплати зборів, надання відомостей для ведення реєстру учасників Фонду, відповідності обліку інформації про вкладників-фізичних осіб у базі даних, а також порядку інформування вкладників про систему гарантування вкладів фізичних осіб в Україні [60].

Зауважимо, що окрім перевірок, Фонд зобов'язаний проводити стрес-тестування своїх учасників з метою розрахунку необхідного розміру базової річної ставки регулярного збору та оцінки фінансової стійкості Фонду у середньостроковій перспективі, а результати такого тестування надавати НБУ. Інформація, отримана НБУ у формі регулярної звітності банків, а також внаслідок перевірок, здійснених НБУ та Фондом, використовується для визначення ступеня ризиків окремого банку та банківської системи загалом та є визначальною при прийнятті НБУ рішень про віднесення банку до категорії неплатоспроможних чи про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію [11].

Викладене вище дає змогу виокремити функції НБУ, які реалізуються у процесі його взаємодії із Фондом: ресурсно-забезпечувальна, регулятивна, погоджувальна, наглядова, аналітична, інформативна.

1. Забезпечення стабільності банківської системи.

Діяльність Фонду та НБУ сприяє реалізації та захисту публічних інтересів, в тому числі забезпеченню стабільності банківської системи України. Утім, конкуренція цілей відсутня, оскільки діяльність НБУ спрямована на підтримання стабільності банківської системи в умовах кризових явищ, а діяльність Фонду – на захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи, стимулювання залучення коштів вкладників, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідації. Однак нескоординовані дії можуть призвести до істотного збільшення потенційних втрат у разі банкрутства банків.

Сьогодні основна проблема забезпечення стабільності банківської системи полягає у незадовільній якості активів, які надходять йому на баланс у разі визнання банку проблемним. Зокрема, станом на 01.01.2018 балансова вартість

цих активів становить близько 300 млрд грн, натомість оціночна ринкова вартість – усього 50 млрд грн, або менше 17% від номіналу. Проте за всі роки існування Фонду не було зафіксовано випадків відмови від виплати постраждалим вкладникам у розмірі законодавчо затвердженого ліміту. Розбудована в Україні система гарантування вкладів фізичних осіб функціонує на задовільному рівні та є одним із найбільш ефективних інструментів відновлення довіри населення до банківської системи [60, 204, с. 12; 205].

6. Виведення неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідація. Директор-розпорядник Фонду або особа, яка його заміщує, обов'язково запрошується на засідання Правління НБУ, на якому обговорюються питання здійснення нагляду за діяльністю банків та/або застосування до них заходів впливу, а також питання щодо віднесення банку до категорії неплатоспроможних (ч. 4 ст. 54 Закону № 4452-VI).

Як зазначає В. Д. Чернадчук, відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією Фондом і НБУ своїх повноважень у сфері виведення неплатоспроможних банків з ринку слід вважати правовідносинами неплатоспроможності. Правовідносини неплатоспроможності банків – це врегульовані нормами права відносини, які виникають між НБУ, Фондом і неплатоспроможним банком з приводу введення, здійснення та припинення ТА, тобто з приводу організації виведення неплатоспроможного банку з ринку із застосуванням встановлених законодавством способів у межах здійснення процедури ТА або його ліквідації внаслідок визнання неплатоспроможним [206, с. 77].

Фонд зобов'язаний надавати НБУ інформацію про стан здійснення ТА або ліквідації банку один раз на квартал (ч. 3 ст. 57 Закону № 4452-VI), може звертатись до НБУ з пропозицією про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку (п. 11 ч. 5 ст. 12 Закону № 4452-VI).

Фонд розпочинає процедуру ліквідації банку не пізніше наступного робочого дня після офіційного отримання рішення НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку, окрім випадку, коли ліквідація

здійснюється за ініціативою власників банку. Ліквідація банку має бути завершена не пізніше двох років з дня початку процедури ліквідації банку. Фонд має право прийняти рішення про продовження ліквідації банку на строк до двох років з можливістю повторного продовження на строк до одного року (ч. 4–5 ст. 44 Закону № 4452-VI) [Помилка! Джерело посилання не знайдено.; 11].

7. Проведення процедур ліквідації банків і розрахунків з кредиторами.

В Україні процес виведення неплатоспроможного банку з ринку та його подальша ліквідація регламентується Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Законом України «Про банки і банківську діяльність», Положенням «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку» та іншими нормативно-правовими актами Фонду.

Нагляд і регулювання поточної діяльності платоспроможних банків в Україні здійснює НБУ, зокрема виявляє проблемні банки і проводить превентивні заходи до настання їх неплатоспроможності. У разі відповідності банку одному з критеріїв зазначених у ст. 75 Закону України «Про банки і банківську діяльність», а саме: 1) банк протягом звітного місяця мав: щонайменше п'ять епізодів зменшення щоденного розміру регулятивного капіталу; щонайменше два епізоди зменшення значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу; щонайменше п'ять епізодів зменшення щоденного значення хоча б одного з нормативів ліквідності – на 5 та більше відсотків нижче від встановлених нормативно-правовими актами НБУ нормативних значень цих показників; 2) банк не виконав вимогу вкладника або іншого кредитора, строк якої настав п'ять і більше робочих днів тому; 3) системне порушення банком законодавства, що регулює питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; 4) обсяг негативно класифікованих активів банку становить 40 та більше відсотків загальної суми активів, за якими має оцінюватися ризик та формуватися резерв згідно з нормативно-правовими актами НБУ; 5) банк не має ефективних та адекватних систем внутрішнього контролю та/або управління ризиками, що створює загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку; 6) систематичне подання та/або

оприлюднення недостовірної інформації або звітності з метою приховування реального фінансового стану банку – НБУ приймає рішення щодо віднесення банку до категорії проблемних.

Згідно зі ст. 69 та ст. 71 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначальними при віднесенні банків до категорії проблемних є: результати проведення НБУ оцінки їх фінансового стану на відповідність нормам встановленим чинним законодавством; результати інспекційних перевірок НБУ, що здійснюються з метою визначення рівня безпеки і стабільності операцій банку. Згідно зі ст. 75 Закону України «Про банки і банківську діяльність» НБУ має право віднести банк до категорії проблемних і з інших підстав, визначених власними нормативно-правовими актами. Рішення НБУ про віднесення банку до категорії проблемного є банківською таємницею [10, 45].

Прийняття НБУ рішення про віднесення банку до категорії проблемного не є підставою для припинення його поточної діяльності та визнання нікчемними угод, укладених після прийняття зазначеного рішення. Проблемний банк у строк до 180 днів зобов'язаний привести свою діяльність у відповідність до вимог законодавства для прийняття НБУ рішення про визнання діяльності банку такою, що відповідає законодавству, в іншому випадку НБУ приймає рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних. Умови, за яких НБУ зобов'язаний віднести банк до категорії неплатоспроможних, визначені у ст. 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

При виявленні під час проведення інспекційних перевірок фактів відповідності банків умовам, зазначеним у ст. 75, 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність», НБУ приймає рішення про віднесення банку до категорії проблемних чи неплатоспроможних.

У разі застосування до банку заходів, передбачених ст. 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність», а саме визнання його неплатоспроможним, Фондом запроваджується ТА для подальшого виведення банку з ринку (ст. 34 Закону № 4452-VI) та, згідно зі ст. 39 Закону № 4452-VI, затверджується план врегулювання, який містить обґрунтування доцільності застосування одного з

таких способів виведення банку з ринку, як ліквідація банку з відшкодуванням з боку Фонду коштів за вкладами фізичних осіб; ліквідація всіх або частини активів і зобов'язань банку з відкликанням банківської ліцензії неплатоспроможного банку та подальшою його ліквідацією; ліквідація банку з відчуженням в процесі ліквідації всіх або частини його активів і зобов'язань на користь приймаючого банку; створення та продаж інвестору перехідного банку з передачею йому активів та зобов'язань неплатоспроможного банку і подальшою ліквідацією неплатоспроможного банку; продаж неплатоспроможного банку інвестору [10].

НБУ погоджує план врегулювання, затверджений Фондом. Так, згідно зі ст. 40 Закону № 4452-VI для здійснення відчуження активів та зобов'язань неплатоспроможного банку НБУ має надати позитивний висновок щодо фінансового стану приймаючого банку та його спроможності виконати зобов'язання перед вкладниками і кредиторами. Згідно зі ст. 41 Закону № 4452-VI, при здійсненні продажу неплатоспроможного банку інвестору (який має відповідати вимогам, встановленим Законом України «Про банки і банківську діяльність» та нормативно-правовими актами НБУ і Фонду, а також не бути пов'язаною з банком (учасниками банку) особою), НБУ надає погодження набуття або збільшення істотної участі в банку.

Згідно з п. 2 Розділу II Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку» з дня віднесення НБУ банку до категорії проблемних Фонд розпочинає підготовку до введення ТА та здійснює моніторинг проблемного банку. Моніторинг проводиться у порядку, встановленому нормативно-правовими актами Фонду шляхом збору інформації та копій документів, необхідних для підготовки проекту плану врегулювання, забезпечення проведення оцінки активів банку в порядку, встановленому Фондом. Участь працівників Фонду в інспекційних перевірках, що здійснюються НБУ у проблемних банках, здійснюється відповідно до порядку, затвердженого виконавчою дирекцією Фонду. Метою здійснення зазначених перевірок є аналіз змін в основних показниках діяльності проблемного банку, який включає динаміку змін у депозитному портфелі (за складовими, строками, суб'єктами, процентними

ставками тощо), кредитному портфелі (за складовими, строками, процентними ставками, рівнем прострочення), покращення/погіршення його фінансового стану, дотримання економічних нормативів, динаміку складових капіталу, достатність формування резервів за активними операціями. У разі прийняття НБУ рішення про визнання діяльності банку такою, що відповідає законодавству, Фонд припиняє здійснення моніторингу банку.

Фонд розпочинає процедуру виведення неплатоспроможного банку з ринку не пізніше наступного робочого дня після офіційного отримання рішення НБУ про віднесення банку до категорії неплатоспроможних (ч. 1 ст. 34 Закону № 4452-VI), призначає уповноважену особу для здійснення ТА (ч. 3. ст. 34 Закону № 4452-VI) та публікує відповідну інформацію про запровадження ТА в банку на своїй офіційній сторінці в мережі Інтернет і в газетах «Урядовий кур'єр» або «Голос України» (ч. 2 ст. 34 Закону № 4452-VI).

Фонд або уповноважена особа Фонду на ТА (у разі делегування їй Фондом відповідних повноважень) набуває всіх повноважень органів управління та органів контролю неплатоспроможного банку з дня запровадження ТА до її припинення у такому банку. Здійснення повноважень органів управління банку може бути делеговано тільки одній уповноваженій особі Фонду на ТА (пп. 1.1 Розділу III Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку»).

Варто зауважити, що згідно з пп. 1.15 Розділу III Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку» під час здійснення ТА Фондом не здійснюються: задоволення вимог вкладників та інших кредиторів, примусове стягнення майна (арешти накладені на майно знімаються), нарахування неустойки (штрафів, пені) та інших фінансових та економічних санкцій, зарахування зустрічних вимог (що на нашу думку не враховує законних інтересів боржників банку, які мають в ньому вклади, розміри яких є достатніми для списання боргу), нарахування відсотків за зобов'язаннями банку перед вкладниками та кредиторами. Встановлені обмеження не поширюються на: виплати коштів закладами вкладників за договорами, строк яких закінчився, та за договорами банківського рахунку вкладників; сплати регулярного збору до Фонду та витрат,

пов'язаних із забезпеченням його господарської діяльності; виплати заробітної плати, авторської винагороди, відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю працівників банку; виплати аліментів, пенсій, стипендій, інших соціальних, державних виплат, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, ушкодженням здоров'я або смертю; виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги по вагітності та пологах; здійснення купівлі-продажу валюти фізичними та юридичними особами для погашення ними зобов'язань за кредитними договорами, виконання вимог, встановлених законодавством, для обов'язкового продажу валюти. Протягом здійснення ТА Фонд або уповноважена особа Фонду на ТА в межах повноважень, делегованих Фондом, вживає заходів щодо стягнення простроченої заборгованості позичальників та інших боржників банку [161].

Протягом дії ТА Фонд зобов'язаний забезпечити перевірку правочинів вчинених банком протягом одного року до дня запровадження ТА банку, на предмет виявлення правочинів, що є нікчемними, а також здійснити перевірку Переліку рахунків, за якими вкладники мають право на відшкодування коштів за вкладками за рахунок коштів Фонду у порядку закріпленому п. 1 Розділу III Положення «Про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладками», закріплене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.08.2012 № 14 [161]. Підстави, відповідно до яких правочин (у т.ч. договір банківського вкладу) визнається нікчемним закріплені у абз. 3 пп. 1.18 Розділу III Положення «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку», а норми закріплені у абз. 11 зазначеного підпункту, встановлюють, що однією з причин визнання договору банківського вкладу нікчемним є укладання цієї угоди після віднесення банку до категорії проблемних, якщо в результаті цієї угоди відбулось збільшення витрат, пов'язаних із виведенням банку з ринку, з порушенням норм законодавства. Враховуючи особливості положення, закріпленого ст. 75 Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо визнання Рішення НБУ, про віднесення банку до категорії проблемного банківською таємницею, та можливості

зловживань посадовими особами банку, можна зробити висновок про незахищеність вкладників від ризику укладання договору банківського вкладу після віднесення банку до категорії проблемних та, відповідно, про відсутність гарантій Фонду щодо їх вкладів. Отже, необхідним є перегляд положень законодавства про визнання нікчемними договорів банківського вкладу з фізичними особами після віднесення банку до категорії проблемних, та правове закріплення їх законних інтересів щодо гарантування вкладів на загальних підставах.

8. Організація та здійснення виплат гарантованих сум відшкодування за вкладами.

Фонд розпочинає виплату відшкодування коштів вкладникам, їх уповноваженим представникам чи спадкоємцям у національній валюті України з наступного робочого дня після затвердження виконавчою дирекцією Фонду реєстру вкладників для здійснення виплат гарантованої суми відшкодування. Фонд здійснює виплату гарантованих сум відшкодування через банки-агенти, що здійснюють такі виплати в готівковій або безготівковій формі (за вибором вкладника) (ст. 28 Закону № 4452-VI). Основними умовами, після настання яких починають здійснюватися гарантовані виплати за вкладами, є прийняття рішення НБУ про віднесення банку до категорії неплатоспроможних згідно зі ст. 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність»; запровадження Фондом ТА та започаткування процедури виведення неплатоспроможного банку з ринку згідно зі ст. 34 Закону № 4452-VI; затвердження Фондом плану врегулювання з обов'язковим дотриманням принципу найменших витрат для Фонду згідно зі ст. 39 Закону № 4452-VI; прийняття НБУ рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку за пропозицією Фонду згідно зі ст. 44 Закону № 4452-VI або відкликання ліцензії банку з власної ініціативи НБУ згідно з ч. 2. ст. 77 Закону України «Про банки та банківську діяльність» [10, 11].

Упродовж всього терміну функціонування системи гарантування вкладів вносились зміни до законодавства, спрямовані на вдосконалення механізму взаємодії Фонду з НБУ, а саме:

– врегульовано процедуру повернення неплатоспроможним банком коштів вкладникам за договорами банківського рахунку та договорами, термін дії яких закінчився; на НБУ покладено обов'язки щодо ведення переліку та проведення попередньої кваліфікації інвесторів (в тому числі об'єднань інвесторів), які потенційно можуть взяти участь у виведенні неплатоспроможних банків з ринку; скорочено терміни для затвердження виконавчою дирекцією Фонду плану врегулювання (до 30 днів з дня початку процедури виведення банку з ринку), а також для отримання інвестором погодження НБУ набуття істотної участі та надання Антимонопольним комітетом України дозволу на концентрацію протягом двох робочих днів (згідно зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» від 16.07.2015 № 629-VIII [32] до Закону № 4452-VI);

– збільшено граничну суму відшкодування до 200 000 грн. З огляду на це зазначений розмір гарантованої суми відшкодування захищає інтереси 99,5% вкладників (зміни внесені до ч. 1 ст. 26 Закону згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 02.10.2012 № 5411-VI);

– з 01.01.2016 року скорочено терміни ТА з 3 місяців до 1 місяця з можливістю її продовження ще на місяць виключно з метою реалізації плану врегулювання, який передбачає інший спосіб виведення банку з ринку, окрім ліквідації; прискорено ліквідацію неплатоспроможного банку, у разі його відповідності критеріям, встановленим нормативно-правовими актами Фонду; сконцентровано всі процедури з організації продажу активів банків, що ліквідуються, на рівні Фонду (згідно зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» [Помилка! Джерело посилання не знайдено.], до ч. 4 ст. 34 Закону № 4452-VI).

Проведений аналіз повноважень і напрямів співпраці Фонду з НБУ дозволяють зробити такі висновки:

1. Правова природа взаємодії Фонду та НБУ має координаційний та інформаційний характер. Координація співпраці цих органів на належному рівні надає змогу захистити права і законні інтереси вкладників банків, сприяє зміцненню довіри до банківської системи, стимулює залучення коштів до неї, а також забезпечує ефективну процедуру виведення неплатоспроможних банків з ринку.

2. Заходами підвищення ефективності взаємодії Фонду з НБУ можуть бути: у частині роботи з проблемними активами банків – стандартизація інструментів роботи з неефективними банками, забезпечення розбудови інституту куратора, тимчасового керівника та ліквідатора банку; у частині захисту прав і законних інтересів вкладників й кредиторів банків – запровадження механізму захисту прав міноритарних акціонерів, в тому числі, шляхом застосування примусового викупу та продажу акцій; врегулювання порядку позасудового врегулювання спорів між банками та вкладниками; підвищення прозорості і зручності виплати коштів вкладникам банків, що ліквідуються. Лише ефективна взаємодія Фонду з НБУ сприятиме досягнення макроекономічної стабільності та поверненню довіри до банківської системи всіх учасників ринку.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі проаналізовано основні проблеми функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, зарубіжний досвід функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб і напрями взаємодії Фонду та НБУ. З урахуванням викладеного, зроблено такі висновки:

1. З'ясовано, що для вдосконалення системи гарантування вкладів населення України та підвищення захисту прав і законних інтересів вкладників

необхідно запозичити позитивний досвід Республіки Білорусь, що використовується в системі гарантування збереження грошових коштів фізичних осіб, розміщених на рахунках та (або) в банківських вкладах.

2. Визначено існуючі проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, серед яких: недостатність ресурсної бази Фонду; занижений розмір гарантованої суми відшкодування; нерегульованість можливості диверсифікації інвестицій Фонду в цінні папери, зокрема в іпотечні цінні папери, а також можливості випуску векселів; правового закріплення участі АТ «Ощадбанк» у системі гарантування вкладів фізичних осіб; високого рівня морального ризику настання банкрутства банку, зокрема шляхом посилення відповідальності посадових осіб та/або запровадження диференційованого підходу до гарантованої суми відшкодування в залежності від рівня процентного ризику за відповідним вкладом тощо.

3. Запропоновано використовувати диференційований підхід до нарахування регулярних зборів банками-учасниками, а саме здійснювати розрахунок розміру диференційованого збору не лише шляхом зважування базової річної ставки збору за ступенем ризику, але й шляхом її збільшення пропорційно до збільшення суми граничного розміру відшкодування за вкладами за ініціативою окремих банків, що дозволить не тільки збільшити обсяг ресурсної бази Фонду, але й підвищить рівень гарантії захисту прав та законних інтересів вкладників.

4. Наголошено, що в основу координації діяльності Фонду з НБУ покладено договір про співпрацю, в якому передбачені засади співробітництва цих установ у процесі регулювання і нагляду за діяльністю банків, застосування до них заходів впливу, інспекційних перевірок, здійснення заходів з виведення неплатоспроможних банків з ринку. Аргументовано необхідність до загальних засад співробітництва включити взаємодію Фонду з НБУ у процесі створення та продажу перехідного банку та відчуження зобов'язань неплатоспроможного банку, що гарантуються Фондом, із виплатою премії приймаючим банком.

5. Визначено основні напрями взаємодії НБУ та Фонду, а саме: регулювання порядку та умов участі банків у Фонді; захисту прав і законних інтересів вкладників, зміцнення їх довіри до банків; забезпечення стабільності банківської системи; здійснення планових і позапланових перевірок банків; виведення неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідація; організації та здійснення виплат гарантованих сум відшкодування за вкладками.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні особливостей адміністративно-правового статусу Фонду. У результаті проведеного дослідження сформульовано такі висновки, пропозиції і рекомендації, спрямовані на досягнення поставленої мети:

1. Визначено ознаки Фонду, які характеризують його як суб'єкта адміністративно-правового регулювання відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, а саме: наявність владних повноважень у сфері забезпечення відшкодування коштів за вкладами, здійснення регуляторної діяльності, виведення неплатоспроможних банків з ринку, застосування адміністративної відповідальності за порушення чинного законодавства у вказаній сфері, соціально спрямований характер цілей системи гарантування вкладів та завдань Фонду тощо.

З'ясовано, що Фонд належить до суб'єктів інфраструктури безпеки банківської діяльності, завданням якої є забезпечення повернення кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів.

2. Встановлено, що національна система гарантування вкладів фізичних осіб розвивалася поетапно з урахуванням: значного розширення повноважень Фонду; суттєвого розширення кола механізмів виведення, неплатоспроможного банку з ринку; удосконалення процедури здійснення фінансової підтримки Фонду з боку НБУ; посилення відповідальності посадових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб тощо.

Аналіз правового забезпечення діяльності Фонду свідчить про зміцнення його адміністративно-правового статусу у системі гарантування вкладів фізичних осіб. Це відбулося після прийняття відповідного законодавства в частині вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб, посилення

відповідальності пов'язаних із банком осіб, відшкодування фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг, виведення неплатоспроможних банків з ринку тощо.

3. Мета діяльності Фонду визначається його адміністративно-правовим статусом, а також місцем у банківській системі України. Завдання Фонду конкретизують мету його діяльності та визначають основні шляхи її досягнення. Встановлено, що на виконання свого основного завдання, а саме – забезпечення функціонування системи гарантування вкладів, Фонд здійснює контроль за виконанням зобов'язань банків у зв'язку з їх участю в системі гарантування вкладів. З цією метою здійснюються інспекційні перевірки (планові та позапланові) банків-учасників Фонду.

Виділено основні групи функцій Фонду: 1) формування та розміщення коштів (акумулявання коштів, отриманих із визначених законом джерел; інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України; розміщення облігацій у порядку та за визначеними законом напрямками залучення коштів, видача векселів у випадках, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік); 2) обслуговуючі (ведення реєстру учасників Фонду; регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб; виведення неплатоспроможних банків з ринку, у тому числі шляхом введення тимчасової адміністрації та ліквідації банків тощо); 3) контролюючі (контроль за повнотою і своєчасністю перерахування зборів кожним учасником Фонду; участь в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією НБУ; перевірка банків); 4) інформаційні (вживати заходів щодо інформування громадськості про функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників, підвищення рівня фінансової грамотності населення); 5) аналітичні (аналіз фінансового стану банків з метою виявлення ризиків у їх діяльності та прогнозування потенційних витрат Фонду на виведення неплатоспроможних банків з ринку та відшкодування коштів вкладникам; вивчення та аналіз тенденцій розвитку ринку ресурсів, залучених від

вкладників учасниками Фонду); 6) функції захисту прав та законних інтересів вкладників банку (вживати заходів щодо організації виплат відшкодувань за вкладками в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку; звернення з відповідними запитами до клієнтів, вкладників та інших кредиторів банку в порядку, встановленому Фондом); 7) штрафні/наказні (застосування до банків та їх керівників відповідно фінансових санкцій і накладення адміністративних штрафів); 8) інші функції в межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством.

Під принципами діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб слід розуміти закріплені в законодавстві основні засади його діяльності, які мають універсальний та загальнообов'язковий характер, спрямовані на визначення організаційної структури та правил взаємодії Фонду з банками, вкладниками, державою, органами фінансового контролю держави та іншими учасниками відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб.

Запропоновано класифікувати принципи діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за такими критеріями: 1) змістом та сферою поширення; 2) напрямом правового регулювання; 3) способом закріплення; 4) функціями, які виконуються у процесі здійснення діяльності Фондом.

4. Вказано, що адміністративно-правовий статус Фонду – це його правове положення у системі гарантування вкладів фізичних осіб, що визначається адміністративно-правовими нормами, характеризується наявністю комплексу прав і відповідних їм юридичних обов'язків, які реалізуються при здійсненні адміністративно-правових відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб.

Визначено структуру адміністративно-правового статусу Фонду, яка складається з: 1) цільового блоку, що представлений метою, завданнями, функціями і принципами діяльності Фонду; 2) структурно-організаційного блоку, який включає норми, що визначають організаційну структуру Фонду, а також порядок взаємодії Фонду з органами державної влади і Національним банком України; 3) компетенції, яка включає предмети відання і повноваження Фонду у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних

банків з ринку і ліквідації банків; 4) юридичної відповідальності посадових та службових осіб Фонду.

5. Встановлено, що організаційно-штатна структура Фонду є трьохрівневою. Перший рівень представляє адміністративна рада Фонду, яка складається з п'яти осіб (одного представника Кабінету Міністрів України, двох представників Національного банку України, одного представника профільного комітету Верховної Ради України та директора-розпорядника Фонду (за посадою) і здійснює загальне керівництво Фондом. Другий рівень утворює виконавча дирекція Фонду, яка здійснює управління поточною діяльністю Фонду. Третій рівень складається зі структурних, самостійних підрозділів Фонду, які виконують покладені на них функції залежно від напрямів діяльності Фонду.

6. Розроблено класифікацію повноважень Фонду залежно від напрямів його діяльності: джерел формування коштів Фонду, забезпечення відшкодувань за вкладками, регуляторної діяльності, виведення неплатоспроможних банків з ринку тощо. Доведено необхідність посилення повноважень Фонду як регулятора та контролера системи гарантування вкладів фізичних осіб, тимчасового адміністратора та ліквідатора неплатоспроможних банків.

7. Вказано, що посадові та службові особи Фонду в межах своєї професійної діяльності можуть притягатися до адміністративної і дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарна відповідальність працівників Фонду настає за порушення трудової дисципліни, тобто невиконання чи неналежне виконання з вини працівника покладених на нього посадових обов'язків.

Адміністративна відповідальність поширюється лише на директора-розпорядника Фонду, як посадової особи юридичної особи публічного права, який несе персональну відповідальність за діяльність Фонду та виконання покладених на нього завдань. Директор-розпорядник Фонду підлягає адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до його службових обов'язків.

Визначено особливість адміністративно-правового статусу працівників Фонду, яка полягає у тому, що на них не поширюється цивільно-правова відповідальність, оскільки вони перебувають під захистом Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Тому, шкода, заподіяна внаслідок їх рішень, дій та/або бездіяльності, у тому числі шкода, заподіяна внаслідок професійної помилки членів виконавчої дирекції Фонду та/або уповноважених осіб, відшкодовується за рахунок Фонду відповідно до законодавства та страховими компаніями згідно з умовами договорів страхування.

8. Вивчення зарубіжних моделей гарантування вкладів фізичних осіб дало змогу дійти висновку про необхідність переходу національної системи гарантування вкладів фізичних осіб до моделі змішаного типу, що дозволить розширити участь недержавних інститутів у забезпеченні захисту прав і законних інтересів вкладників та, відповідно, зменшити фінансове та організаційне навантаження на Фонд, сприятиме підвищенню гнучкості функціонування системи гарантування вкладів, прискорить процеси правової адаптації нормативно-правової бази України до норм і стандартів ЄС у сфері страхування банківських вкладів.

З урахуванням позитивного досвіду Республіки Білорусь запропоновано: поступове підвищення граничного розміру суми відшкодування за вкладами; надання можливості отримання вкладником відшкодування у валюті вкладу; розмежування процедур виплати відшкодувань за вкладами та ліквідації банку.

9. Сформульовано напрями вдосконалення діяльності Фонду: збільшення обсягу коштів Фонду необхідних для здійснення виплат відшкодувань вкладникам за рахунок розширення напрямів розміщення коштів Фонду; скорочення строків здійснення процедур щодо ліквідації неплатоспроможного банку; реформування механізму відшкодування вкладів шляхом вдосконалення положень законодавства щодо категорій вкладів, які не відшкодовуються, та обмеження кола осіб, вклади за якими не підлягають відшкодуванню, запровадження системи розрахунку регулярних зборів на основі оцінки ризиків банку (диференційованих зборів) тощо.

10. Встановлено, що правова природа взаємодії НБУ з Фондом має координаційний та інформаційний характер і спрямована на реалізацію ресурсно-забезпечувальної, регулятивної, наглядової, контрольної, аналітичної та інформативної функцій. З'ясовано, що взаємодія НБУ та Фонду здійснюється за такими напрямками: формування коштів Фонду; регулювання порядку та умов участі банків у Фонді; захисту прав і законних інтересів вкладників, зміцнення їх довіри до банків; забезпечення стабільності банківської системи; здійснення планових і позапланових перевірок банків; виведення неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідації; організації та здійснення виплат гарантованих сум відшкодування за вкладами.

Запропоновано такі заходи підвищення ефективності взаємодії Фонду і НБУ: у частині роботи з проблемними активами банків (стандартизувати інструменти роботи з неефективними банками, забезпечити розбудову інституту куратора, тимчасового керівника та ліквідатора банку); у частині захисту прав і законних інтересів вкладників й кредиторів банків (запровадити механізм захисту прав міноритарних акціонерів, в тому числі, шляхом застосування примусового викупу та продажу акцій; унормувати позасудове врегулювання спорів між банками та вкладниками; підвищити прозорість і зручність виплати коштів вкладникам банків, що ліквідовуються).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексійчук К. О. Фінансово-правові засади гарантування банківських вкладів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ : НАУ, 2014. 167 с.
2. Глуговська С. Л. Адміністративно-правове регулювання банківської діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ : Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2014. 203 с.
3. Бойчук Т. В. Правове регулювання гарантування та відновлення заощаджень в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 193 с.
4. Guidance for Developing Effective Deposit Insurance Systems. Prepared by the Financial Stability Forum. 2001. September. 60 p. URL: <http://www.cdic.ca> (дата звернення 21.11.2017).
5. Бухтіарова А. Г. Розвиток національної системи страхування вкладів: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2015. 284 с.
6. Реверчук О. С. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб у системі економічної безпеки розвитку банківництва України // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2011. Вип. 7(2). С. 121–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7%282%29__25.
7. Кравченко Н. Г. Фінансово-правовий режим банківських резервів : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 20 с.
8. Федик М. В. Державне регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 08.00.03. Львів, 2015. 243 с.
9. Лаврушин О. И. Банковское дело: учебник [2-е изд., перераб. и доп.]. Москва : Финансы и статистика, 2002. 672 с.
10. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 21.11.2017).

11. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (дата звернення 21.11.2017).

12. Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку: рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 № 2. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12>.

13. Шевченко Д. А. Административно-правовое регулирование банковской деятельности Центральным банком Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Москва, 2008. 38 с. URL: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1288296> (дата звернення 21.11.2017).

14. Савельева О. В. Административно-правовое регулирование банковской деятельности: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Ростов-на-Дону, 2005 URL: <http://www.dissercat.com/content/administrativno-pravovoe-regulirovanie-bankovskoi-deyatelnosti#ixzz52dxhzB7v> (дата звернення 21.11.2017).

15. Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків : указ Президента України від 10.09.1998 № 996/98. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996/98> (дата звернення 21.11.2017).

16. Завода Е. А. Финансово-правовые аспекты страхования банковских вкладов в РФ: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Москва, 2009. с. 8.

17. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 21.11.2017).

18. Ходак Є. С. Регуляторна діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб : адміністративно-правовий аспект // Науково-практичний журнал «Судова апеляція», 2016. № 2 (43). С. 33–41.

19. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 21.11.2017).

20. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 21.11.2017).

21. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 21.11.2017).

22. Про затвердження Положення про порядок накладання адміністративно господарських санкцій Фондом гарантування вкладів фізичних осіб: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 23.07.2012 № 11. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1584-12> (дата звернення 21.11.2017).

23. Про затвердження Положення про порядок накладання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб адміністративних штрафів: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.08.2012 № 15. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1626-12>(дата звернення 21.11.2017).

24. Ходак Є. С. Особливості формування коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Часопис Академії адвокатури України. 2015. № 4, Т. 8. С. 126–130.

25. Ходак Є. С. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб як суб'єкт адміністративно-правового регулювання відносин у сфері гарантування вкладів фізичних осіб в Україні // Науково-практичний журнал «Судова апеляція». 2017, № 4. С. 30–38.

26. Реверчук С. К., Дзямулич О. С., Сенищ П. М. Банківський сектор в економіці України (особливості і закономірності розвитку) : монографія. Львів. : ВК «АРС», 2012. С. 320.

27. Серпенінова Ю. С. Дослідження етапів становлення та розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». 2015. № 2. С. 85–91.

28. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку : Закон України від 16.07.2015 № 629-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/629-19> (дата звернення 21.11.2017).

29. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб : Закон України від 02.03.2015 № 218-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/218-19> (дата звернення 21.11.2017).

30. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи: Закон України від 04.07.2014 № 1586-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1586-18> (дата звернення 21.11.2017).

31. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 31.10.2008 № 639-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/639-17> (дата звернення 21.11.2017).

32. Ходак Є. С. Особливості функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави». Харків : ХНУВС, 2015. С. 144–148.

33. Про внесення змін до деяких законів України щодо відшкодування фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг: Закон України від 15.11.2016 № 1736-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1736-19> (дата звернення 21.11.2017).

34. Про затвердження Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів вкладникам банків у разі їх ліквідації: Постанова Правління Національного Банку України від 11.01.2001 № 8. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0056-01> (дата звернення 21.09.2017).

35. Ходак Є. С. Еволюція законодавства щодо функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції студентів і молодих учених «Інноваційний розвиток і трансгранична безпека: економічні, екологічні, правові та соціогуманітарні аспекти» м. Чернігів 21 грудня 2015 р. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. С. 793–796.

36. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 20.09.2001 № 2740-III (Закон втратив чинність на підставі Закону № 4452-VI від

23.02.2012). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2740-14> (дата звернення 21.11.2017).

37. Інформація про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб // Сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/about> (дата звернення 21.11.2017).

38. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 31.10.2008 № 639-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/639-17> (дата звернення 21.11.2017).

39. Безвух С. В. Політика захисту вкладів в країнах Євросоюзу та Україні в період фінансової кризи // Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 1, Т. 1. С. 151–153.

40. Кондратська Н. М. Теоретико-методологічні основи формування системи гарантування вкладів фізичних осіб // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. 2013. Вип. 4/2. Т. 18. С. 70–73.

41. Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами : рішення адміністративної ради Фонду від 21.08.2012 № 27. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1452-12> (дата звернення 21.11.2017).

42. Статистика Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/statystyka> (дата звернення 21.11.2017).

43. Про утворення санаційного банку : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2011 № 880-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880-2011-p> (дата звернення 21.11.2017).

44. Засади стратегічного реформування державного банківського сектору // Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: http://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/SOB_strategy_0115_11022016.pdf (дата звернення 21.11.2017).

45. Ходак Є. С. Нормативно-правові аспекти виведення неплатоспроможного банку з ринку // Держава і право : Збірник наукових праць. Серія Юридичні науки.

Випуск 72 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ. : Вид-во «Юридична думка». 2016. С. 241–254.

46. Ощадбанк підключився до автоматизованої системи виплат Фонду гарантування вкладів фізосіб. URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/press-service/news/4338026/> (дата звернення 05.06.2017).

47. ФГВФЛ уличил руководство банка «Хрещатик» в системных нарушениях // Информационный портал «Капитал». URL: <http://www.capital.ua/ru/news/68157-fgvfl-ulichil-rukovodstvo-banka-khreschatik-v-sistemnykh-narusheniyakh> (дата звернення 01.12.2017).

48. Про затвердження Положення про підтримку ліквідності Національним банком України Фонду гарантування вкладів фізичних осіб : Постанова Правління Національного банку України від 18.03.2013 № 95. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0543-13> (дата звернення 01.12.2017).

49. Про затвердження Положення про надання Національним банком України кредитів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 25.05.2009 № 308. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0522-09> (дата звернення 01.12.2017).

50. Про обіг векселів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2374-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2374-14> (дата звернення 01.12.2017).

51. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення 01.12.2017).

52. Закон для Михайловского : кто платит за гарантию Президента // Информационный портал «Ліга». URL: <http://finance.liga.net/banks/2016/11/16/articles/50593.htm> (дата звернення 01.12.2017).

53. Про внесення змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» : Законопроект від 14.11.2016 № 5391. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60493 (дата звернення 01.09.2017).

54. Гарантирование банковских вкладов по-новому // Официальный сайт судебно-юридической газеты. URL: <http://sud.ua/ru/news/laws/97468-garantirovanie-bankovskikh-vkladov-po-novomu> (дата звернення 01.09.2017).

55. Про затвердження Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб : Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 02.07.2012 № 1. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1273-12> (дата звернення 12.09.2017).

56. Про встановлення диференційованого збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб : Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 29.03.2013 № 21. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0631-13> (дата звернення 12.09.2017).

57. Новий тлумачний словник української мови : у чотирьох томах / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко], Т. 4. К.: Видавництво «АКОНІТ», 1998. 941 с.

58. Новий тлумачний словник української мови : у чотирьох томах / [укл. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко], Т. 2. Київ : Видавництво «АКОНІТ», 1998. 910 с.

59. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции / Ю. А. Тихомиров // Журнал Российского права. 2000. № 10. С. 22–39.

60. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2016 рік / Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: http://www.fg.gov.ua/images/docs/reports/Annual_report_FGVFO_zvit_2016_ukr.pdf (дата звернення 15.09.2017).

61. Фомінов Р. М. Функції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: теоретико-правові аспекти // Правовий вісник Української Академії банківської справи, 2013. № 2(9). С. 53–57.

62. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций. Москва. : Юрид. лит., 1997. С. 400.

63. Латковська Т. А. Фінансово-правові питання формування центральних та державних банків в Україні, країнах центральноєвропейської та англосаксонської систем права : монографія. Одеса. : Юридична література, 2007. С. 280.

64. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник у 2 т. / Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П. та ін. ; під ред. В. Б. Авер'янова. Київ. : Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. С. 584.
65. Коваль Л. В. Адміністративне право : підручник. Київ. : Вентурі, 1998. С. 208.
66. Авер'янов В. Б. Роль права у функціонуванні інститутів державного управління: методологічний аспект // Цикл наукових доповідей «Проблеми адміністративної реформи та адміністративного права в Україні». Київ., 2000. С. 6–10.
67. Крупчан О. Д. Загальна характеристика змісту концепції органів виконавчої влади // Юридична Україна, 2013. № 8. С. 45–49.
68. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики : монографія / Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Александрова Н. В. та ін. ; під ред. В. Б. Авер'янова. Київ. : Факт, 2003. С. 384.
69. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы). Москва. : Изд-во МГУ, 1981. С. 240.
70. Венгеров А. Б. Теория государства и права : учебник для студ. юрид. вузов. Москва. : ИКФ Омега-Л, 2002. С. 608.
71. Стариков Ю. Н. Курс общего административного права. Вып. 3. Т. 1 : История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. Москва : Изд-во «НОРМА», 2002. 728 с.
72. Короткий тлумачний словник української мови / [уклад. Гринчишин Д. Г., Гумецька Л. П., Карпова В. Л. та ін.] ; [відп. ред. Гумецька Л. П.]. Київ : Радянська Школа, 1978. 296 с.
73. Толковый словарь живого великорусского языка / Даль В. Москва. : Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1980. Т. 3. 555 с.
74. Українська радянська енциклопедія. Видання друге. Київ: Головна редакція УРЕ, 1983. Т. 9. 558 с.
75. Малый толковый словарь русского языка : Ок. 35000 слов / В. В. Лопатин, Л. Е. Лопатина. Москва : Рус. яз., 1990. 704 с.

76. Мазур Т. В. Правовий режим Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у банках : дис. ... кан. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 220 с.

77. IADI Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems : International Association of Deposit Insurers (IADI), Basel Committee on Banking Supervision, Basel, November 2014. URL: www.iadi.org/docs/cprevised2014nov.pdf (дата звернення 12.12.2017).

78. Ходак Є. С. Напрями вдосконалення українського законодавства в контексті реалізації Основоположних Принципів Міжнародної Асоціації страховиків депозитів // Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного і приватного права», Київ : Наук.-досл. інст.. публ. права, 2016. Вип. 2. С. 213–217.

79. Про взаєморозуміння між Національним банком України, Міністерством фінансів України, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб : Меморандум від 29.05.2014 URL: http://www.fg.gov.ua/files/docs/memos/Memorandum_MFU_NBU_DGF.pdf (дата звернення 12.12.2017).

80. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Додатковий проект IP-FSS в Україні. URL: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00M6PZ.pdf (дата звернення 12.12.2017).

81. Про затвердження Положення про порядок інформування громадськості про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 23.07.2012 № 10. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1370-12> (дата звернення 15.09.2017).

82. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2013 № 2939-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення 15.09.2017).

83. Турбанов А. В. Цели и ближайшие задачи формирования системы страхования банковских вкладов. Деньги и кредит. 2004. № 2. С. 7–12.

84. Евстратенко Н. Н. Перспективы развития системы страхования банковских вкладов : автореф. дисс. ... канд. эконом. наук : 08.00.10. Москва, 2007. 26 с.

85. Бахрах Д. Н. Субъекты советского административного права : межвузов. сборник научных трудов / Д. Н. Бахрах. Свердловск, 1985. С. 3–19.
86. Нерсисянц В. С. Проблемы общей теории права и государства. Москва : Юристъ, 2002. 512 с.
87. Хаустова М. Суб'єкт права як елемент правової системи суспільства // Вісник Академії правових наук України. Харків : Право, 2009. № 3(58). С. 29–38.
88. Горбенко Л. Суб'єкт права как правовая категория. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2014/2-2/15.pdf> (дата звернення 20.10.2017).
89. Коломоець Т.О. Адміністративне право. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
90. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підруч.] / за заг. ред. академіка НАПрН України О.М. Бандурки. Харків : Золота миля, 2011. 584 с.
91. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2005. 213 с.
92. Подоляка А. М. Адміністративно-правовий статус Державної автомобільної інспекції МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 194 с.
93. Адміністративне право України : підручник. Вид. 2, змін. і доп. / за заг. ред. Т.О. Коломоець. Київ : Істина, 2012. 528 с.
94. Адміністративне право України : словник-довідник / Укладачі: Шкарупа В.К., Ведерніков Ю.А., Пібчибій В.П. Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС України, 2001. 196 с.
95. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
96. Адміністративне право України : підручник / Бандурка О. М., Бугайчук К. Л., Гуменюк В. А. та ін. / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 480 с.
97. Юридический энциклопедический словарь / под ред. А. Я. Сухарева. Москва : Сов. энциклопедия, 1987. 720 с.

98. Советский энциклопедический словарь / ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. Москва : Сов. энциклопедия, 1984. 1600 с.
99. Большой энциклопедический словарь : В 2-х т. / ред. А. М. Прохоров. Москва : Сов. энциклопедия, 1991. Т. 2. 1991. 768 с.
100. Тлумачний словник української мови / укл.: Ковальова Т. В., Коврига Л. П. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.
101. Барахин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь. Москва : Книжный мир, 2005. 720 с.
102. Політичний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. Київ : Генеза, 1997. 400 с.
103. Філософський словник / Аза Л. О., Андрос Є. І., Блейхер В. М. та ін.; за заг. ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид. Київ : Головна редакція УРЕ, 1986. 796 с.
104. Вебер М. Избранные произведения / Сост. общей ред. и послесловия Ю. Н. Давыдова. Москва : Прогресс, 1990. 804 с.
105. Ісаков М. Г. Правовий статус підприємства як суб'єкта господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. Донецьк, 2006. 227 с.
106. Якимов Ю. Я. Статус субъекта административной юрисдикции и проблемы его реализации : монография. Москва : Проспект, 1999. 200 с.
107. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник (2-ге видання, доп.) / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
108. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-ге видання. Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. 520 с.
109. Теория государства и права / А. В. Малько, Н. И. Матузов. Москва : Юристь, 1996. 672 с.
110. Ринажевський Б. М. Компетенція та повно важення військової служби правопорядку (служби правопорядку) у Збройних Силах України. Право і Безпека. 2010. № 1. С. 15–21.
111. Музичук О. М. Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу. Форум права. 2008.

№ 1. С. 316–321 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2008_1_47 (дата звернення 20.10.2017).

112. Білоус В. Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект): дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 444 с.

113. Теория государства и права: учебник для вузов / В. М. Корельський, В. Д. Перевалова. Москва : Инфра-М, 2002. 616 с.

114. Лучин В. О. Конституционные нормы и правоотношения. Москва : Закон и право, ЮНИТИ, 1997. 159 с.

115. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2010_2/95.pdf (дата звернення 02.02.2018).

116. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

117. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х томах: Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Юридична думка, 2004. 584 с.

118. Овчарова Е.В. Понятие, структура и содержание административно-правового статуса юридического лица // Гражданин и право. Москва, 2001. № 1 (7). С. 39–50.

119. Винар Л. В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2006. 193 с.

120. Комаров С. А. Общая теория государства и права. Москва : Русское слово, 1997. 320 с.

121. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.

122. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. акад. С. В. Ківалова. Одеса : Юридична література, 2003. 896 с.

123. Павелків С. Р. Адміністративно-правовий статус органів публічної адміністрації у сфері житлово-комунального господарства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 22 с.

124. Сікорський О. П. Адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 20 с.

125. Галуцько В. В. Адміністративне право України : підручник : у 2-х т. / Галуцько В. В., Олефір В. І., Гридасов Ю. В. Херсон: ХМД, 2013. Т. 1 : Загальне адміністративне право. Академічний курс. 396 с.

126. Ільєва Н.В. Щодо визначення правового статусу нотаріату в Україні // Форум права. 2010. № 3. С. 152–156.

127. Административное право: учебник / под общей ред. Д. Н. Бахраха. М : Изд-во БЕК, 1996. 368 с.

128. Большая Советская Энциклопедия. В 30 т. Т. 18. Н-О / гл. ред. А. М. Прохоров. Изд. 3-е. Москва : Сов. энцикл., 1974. 632 с.

129. Організаційна структура Фонду / Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/about/structure> (дата звернення 25.10.2017).

130. Перелік самостійних структурних підрозділів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та їх основні функції / Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/about/structure> (дата звернення 25.10.2017).

131. Про затвердження Положення про порядок ведення реєстру учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб : рішення виконавчої дирекції Фонду від 12.07.2012 № 7. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1547-12> (дата звернення 25.10.2017).

132. Інструкція про порядок складання звіту про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду – форма звітності № 1Ф : рішення виконавчої дирекції Фонду від 09.07.2012 № 5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1314-12> (дата звернення 05.10.2017).

133. Про затвердження Правил формування та ведення баз даних про вкладників : рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.07.2012 № 3. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1430-12> (дата звернення 05.10.2017).

134. Правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб / Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/about/personal/7-terms> (дата звернення 05.11.2017).

135. Антикорупційна програма Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: наказ Директора-розпорядника Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 3 квіт. 2017 року № 200 / Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/about/antykoryuptsiina-prohrama> (дата звернення 25.10.2017).

136. Річний звіт Фонду за 2015 рік // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: http://www.fg.gov.ua/about/report/Report_DGF_2015.pdf (дата звернення 05.10.2017).

137. Річний звіт Фонду за 2014 рік // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: http://www.fg.gov.ua/about/report/zvit_2014_ukr.pdf (дата звернення 25.10.2017).

138. Щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників: Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 26.05.2016 № 825. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0874-16> (дата звернення 05.11.2017).

139. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 06.08.2009 № 460. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09> (дата звернення 05.11.2017).

140. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04> (дата звернення 17.11.2017).

141. У НБУ розповіли про результати стрес-тестування 20 найбільших банків України // Інформаційний портал Тиджень.ua. URL: <http://tyzhden.ua/News/167116>.

142. Перелік самостійних структурних підрозділів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та їх основні функції. URL:http://www.fg.gov.ua/images/docs/personal/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96_%D1%84%D1%83%D0%BD%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%97/Osnovni_funcsii.pdf (дата звернення 05.10.2017).

143. Погорілко В. Ф. Конституційне право України. Київ : Наук. Думка, 2002. 737 с.

144. Нечитайленко А. А. Основы теории права : учебное пособие. Харків : Фирма «Консум», 1998. 176 с.

145. Басін К. В. Юридична відповідальність : природа, форми реалізації та права людини : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ, 2006. 214 с.

146. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Київ : Юрінком Інтер, 1994. 324 с.

147. Теория права и государства : учебник / Афанасьев В. С., Братко А. Г., Бутылин В. Н. и др.; под ред. проф. В. В. Лазарева. Москва: Право и Закон, 1996. 424 с.

148. Теорія держави та права : посіб. для підготов. до іспитів / С. М. Тимченко, Р. А. Калюжний, Н. М. Пархоменко, С. М. Легуша. – 2-е вид. виправ. та перероб. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. 176 с.

149. Живко М. О. Поняття «посадова особа» та «посада» в системі МВС. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2011. Вип. 6. С. 126–129.

150. Іщенко О. М., Вікторчук М. В. Юридична відповідальність посадових і службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні // Право і безпека. 2017. № 4. С. 65–74.

151. Пахомов І. М. Радянське адміністративне право: Загальна частина. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1962. 294 с.

152. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Адміністративне право України: Конспект лекцій. Харків, 1996. 137 с.

153. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 10.12.2017).

154. Петров Г. И. Гражданин и должностное лицо в советском государстве. Вестник Ленинградского государственного университета. 1971. Вып. 4. № 23. С. 126–131.

155. Агеева Е. А. Юридическая ответственность в государственном управлении : Социал.-правовой аспект. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1990. 141 с.

156. Про судову практику у справах про хабарництво : Постанова Верховного суду України від 26.04.2002 № 5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02> (дата звернення: 11.12.2017).

157. Роз'яснення щодо визначення суб'єктів декларування, передбачених підпунктом «и» пункту 1 та пунктами 2, 3 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» (щодо посадових осіб юридичних осіб публічного права) / Додаток № 3 до листа Національного агентства з питань запобігання корупції від 17.03.2017 № 93-01/6954/17. URL: <http://lv.sfs.gov.ua/data/files/201031.pdf> (дата звернення 12.11.2017).

158. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 12.11.2017).

159. Ходак Є. С. Практичні аспекти забезпечення захисту прав і законних інтересів вкладників в Україні // Збірник тез доповідей XII міжнародної наукової інтернет-конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави» 22 квітня 2016 р., м. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 423–426.

160. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 09.06.2015 Справа № 825/620/15-а. URL: <http://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 13.12.2017).

161. Про затвердження Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами: Рішення Фонду

гарантування вкладів фізичних осіб від 09.08.2012 № 14. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1548-12> (дата звернення: 13.12.2017).

162. Сыроватская Л. А. Ответственность за нарушение трудового законодательства / Л. А. Сыроватская. Москва : Юрид. лит., 1990. 176 с.

163. Ходак Є. С., Теремецький В. І. Особливості юридичної відповідальності посадових і службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Вісн. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. 2017. № 4. С. 129–136.

164. Ходак Є. С. Моделі систем гарантування вкладів // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Право як ефективний суспільний регулятор» м. Львів, 19 лютого 2016 р. Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016. С. 87–89.

165. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2007. С. 160.

166. Коваленко В. В. Розвиток систем гарантування вкладів до і після кризи. Вісник соціально-економічних досліджень, 2013. № 1. С. 363–370.

167. Мазур Т. В. Діяльність фонду гарантування банківських вкладів: зарубіжний досвід і пропозиції для України // Підприємство, господарство і право, 2007. № 2(134). С. 95–98.

168. Котина О. И. Системы страхования вкладов: обзор зарубежной практики // Сайт портала Bankir.ru. URL: <http://bankir.ru/publikacii/20050303/sistemi-strahovaniya-vkladov-obzor-zarybejnoi-praktiki-1383075> (дата звернення 15.12.2017).

169. Amending Directive 94/19/EC on deposit-guarantee schemes as regards the coverage level and the payout delay : Directive 2009/14/EC of the European Parliament and of the Council of 11.03.2009 // Official journal of European Union, 2009. L 68, 13.3.2009. P. 0003–0007.

170. On deposit-guarantee schemes: Directive 2014/49/EU of the European Parliament and of the Council of 16.04.2014 // Official journal of European Union, 2014. L 173, 12.6.2014. P. 0149–0178.

171. On deposit-guarantee schemes: Directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council of 30.05.1994 // Official journal of European Union, 2014. L 135, 31.5.1994. P. 0009–0014.

172. Безвух С. В. Серветник І. В, Організація системи захисту вкладів у вітчизняній банківській системі та проблеми її розвитку // Вісник Університету банківської справи Національного банку України, 2010. № 3. С. 45–54.

173. Ходак. Е. С. Проблемы гармонизации законодательства Украины в сфере страхования вкладов с нормами и стандартами европейского права // Оралдың Ғылым Жаршысы. Серия Право, Экономические науки, 2016, № 24 (155). С. 27–37.

174. О гарантированном возмещении банковских вкладов (депозитов) физических лиц: Закон Республики Беларусь от 08.07.2008 № 369-3. URL: http://www.nbrb.by/legislation/Documents/L_369-Z.pdf (дата звернення 02.02.2018).

175. Банковский кодекс Республики Беларусь от 25.10.2000 г. № 441-3. URL: <http://kodeksy.by/bankovskiy-kodeks> (дата звернення 15.12.2017).

176. О гарантиях сохранности денежных средств физических лиц, размещенных на счетах и (или) в банковские вклады (депозиты): Декрет Президента Республики Беларусь от 04.11.2008 г. № 22. URL: https://www.nbrb.by/Legislation/documents/D_22.pdf (дата звернення 15.12.2017).

177. Ходак Е. С. Сравнительные аспекты систем гарантирования вкладов физических лиц в Украине и Республике Беларусь // Материалы VI международной научно-практической конференции «Принеманские научные чтения» (Роль гражданского общества, социального и правового государства в защите и реализации прав человека) 26 апреля 2016 г. Гродно. В двух частях / ред. кол. А. А. Богустов [и др.]. Минск : «БИП-Институт правоведения». Ч. 1. 2016. С. 110–112.

178. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: Постанова Правління Національного банку України від 17.09.2015 № 615. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15> (дата звернення 15.12.2017).

179. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління Національного банку України від 08.10.2015

№ 683. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0683500-15>(дата звернення 10.10.2017).

180. Юрик. С. О. Основні проблеми Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2015. Вип. 89. С. 45–48.

181. Нагорний Ю. І., Кісильова І. Ю., Ведмідь Ю. М. Проблеми системи страхування депозитів в Україні та шляхи їх подолання // Вісник Запорізького Національного університету. Економічні науки, 2012. № 1(13). С. 205– 210.

182. Шаюк Н. Вдосконалення системи страхування депозитів в Україні / 66-та студ. наук.-техн. конф. Секція «Економіка і менеджмент»: зб. тез допов. / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. С. 478–481.

183. Бакун О. Гарантування вкладів – складова гарантії фінансової стабільності // Вісник НБУ. 2004. № 7. С. 48–50.

184. Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки // Бізнес Інформ. 2012. № 6. С. 168–175.

185. Безвух С. В. Функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні // Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський Національний університет ім. В. О. Сухолинського. 2015. Вип. 3. С. 675–680.

186. Бобиль В. Удосконалення системи гарантування вкладів в умовах сучасної фінансової кризи // Вісник НБУ. 2012. № 7 (197). С. 24.

187. Балдич Н. І. Державне гарантування вкладів та проблеми асиметричності інформації в банківському секторі // Вісник НАДУ. 2009. № 4. С. 55–63.

188. Bebczuk R. N. Asymmetric Information in Financial Markets. Introduction and Applications. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. P.159.

189. Hardy D. C. Cross-Border Coordination of Prudential Supervision and Deposit Guarantees. International Monetary Fund, Working Paper No. 08/283, December 2008. P. 26.

190. Horn M. Discuss the role of a deposit insurance scheme within a system of bank regulation. What is the rationale for deposit insurance, and what are the problems of implementing it?. University of Essex, Department of Economics, October 2008. P.14.

191. IADI Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems : International Association of Deposit Insurers (IADI), Basel Committee on Banking Supervision, Basel, November 2014. URL: www.iadi.org/docs/cprevised2014nov.pdf (дата звернення 10.10.2017).

192. McCoy P. A. The Moral Hazard Implications of Deposit Insurance: Theory and Evidence / Seminar on Current Developments in Monetary and Financial Law, Washington, October 23-27, 2006. P. 25.

193. Скоморович І. Г. Місце Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у забезпеченні стабільності грошово-кредитної системи України // Економіка і регіон (ПолтНТУ). 2009. № 1 (20). С. 165–167.

194. Огієнко В. І. Система гарантування депозитів фізичних осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01. Львів, 2005. С. 18.

195. Ходак Є. С. Правові засади відшкодування банківських вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб // Право і безпека. 2015. № 4. С. 136–141.

196. Звіт про діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2013 рік. С. 19. URL: http://www.fg.gov.ua/files/docs/reports/Zvit_FGVFO_ukr_2013.pdf (дата звернення 15.12.2017).

197. Череп А. В., Коротаєва О. В. Діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип. 2. Том. 1. С. 345–352.

198. Висновок на проект Закону України «Про Фонд гарантування вкладів та інвестицій фізичних осіб» // Офіційний сайт Верховного суду України. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/6AB548D3E3013CFC2257C71004BE1A8](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/6AB548D3E3013CFC2257C71004BE1A8) (дата звернення 10.10.2017).

199. Directive 97/9/EC of the European Parliament and of the Council of 3 March 1997 on investor-compensation schemes. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal->

content/EN/TXT/?qid=1447681422308&uri=CELEX:3 1997L0009 (дата звернення 10.10.2017).

200. Про схвалення Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 № 867-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/867-2012-p> (дата звернення 15.12.2017).

201. Чеховський Д. Б. Взаємодія між Фондом гарантування вкладів фізичних осіб та Національним банком України в площині фінансового оздоровлення слабких банків // Чернігівський науковий часопис. Серія 1. Економіка і управління. 2014. № 1 (5). С. 114–122.

202. Положення про порядок реєстрації, видачі ліцензії, регулювання діяльності санаційного банку та нагляду за ним: постанова правління НБУ від 23.12.2011 № 471. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0059-12> (дата звернення 15.12.2017).

203. Соколов О. М. Правові засади взаємодії Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з Національним банком України // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. Вип. 3. С. 192–200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_3_23 (дата звернення 15.12.2017).

204. Стабілізація банківської системи шляхом підвищення довіри до банків та забезпечення прозорості діяльності НБУ. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/dovira_do_bankiv-8d9b8.pdf (дата звернення 10.10.2017).

205. Значення економічних нормативів по системі банків України за 2015 рік / Офіційний сайт Національного банку України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=13697659&cat_id=36800 (дата звернення 10.10.2017).

206. Правове регулювання неплатоспроможності банків: навчальний посібник для студентів вищих юридичних навчальних закладів / ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»; [уклад. В. Д. Чернадчук]. Вид 2-ге, перероб. та доп. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 116 с.

ПЕЧЕРСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД М. КИЄВА

01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 42-а, тел. 235-32-78 канцелярія
 Web: <http://pc.ki.court.gov.ua>, E-mail: inbox@pc.ki.court.gov.ua

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

в практичну діяльність Печерського районного суду м. Києва результатів дисертаційного дослідження «Адміністративно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» аспіранта кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ Ходака Євгена Сергійовича

Сформульовані аспірантом Ходаком Євгеном Сергійовичем висновки та пропозиції, що містяться в дисертаційному дослідженні на тему «Адміністративно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», мають важливе практичне значення для вирішення низки проблемних правових питань, які виникають при розгляді справ в порядку КАС України щодо здійснення регулювання системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні. Цьому сприяло використання Ходаком Євгеном Сергійовичем результатів узагальнення судової практики, правової публіцистики та висновків, отриманих ним в результаті аналізу чинного законодавства із зазначеного питання, а саме: роз'яснень щодо наявності розбіжностей у судових рішеннях різних інстанцій при вирішенні спірних питань про задоволення вимог позивачів-вкладників щодо отримання ними гарантованого відшкодування за вкладами. Надані роз'яснення щодо включення до реєстру вкладників для здійснення виплат гарантованої суми відшкодування створюють позитивний правовий прецедент вирішення аналогічних питань згідно з нормами чинного законодавства.

Дисертація має практичну спрямованість. Одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності правозастосовних органів.

Голова
 Печерського районного суду м. Києва

Р.Ю. Козлов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

О.М. Головка

2016 року

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

наукових результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ Ходака Євгенія Сергійовича на тему «Адміністративно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія у складі: начальника навчально-методичного відділу ХНУВС, кандидата юридичних наук Рязанцевої І.М., декана факультету № 6, доктора юридичних наук, доцента Синегубова О.В., завідувача кафедри загальноправових дисциплін факультету №6, кандидата юридичних наук, доцента Холода Ю. А. склали цей акт про те, що окремі наукові та практичні положення дисертаційної роботи «Адміністративно-правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» здобувача кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ Ходака Євгенія Сергійовича використовуються в освітньому процесі при підготовці та проведенні семінарських і практичних занять з курсантами, слухачами та студентами Харківського національного університету внутрішніх справ у процесі викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право та процес», «Сучасні проблеми адміністративного права та адміністративного процесу».

Результати наукового дослідження Ходак Є.С. використані при підготовці семінарських занять і двох фондкових лекцій на тему: «Форми і методи публічного адміністрування» (загальним обсягом 16 стор.) та

«Загальні засади адміністративної відповідальності» (загальним обсягом 14 стор.). Крім того, викладачам кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ рекомендовано враховувати наукові результати дисертації Ходака Є.С. в освітньому процесі при викладенні навчальної дисципліни «Адміністративне право та процес».

Члени комісії:

Начальник навчально-методичного
відділу Харківського національного університету
внутрішніх справ

І. М. Рязанцева

Декан факультету № 6
Харківського національного університету
внутрішніх справ

О.В. Синегубов

Завідувач кафедри загальноправових дисциплін
факультету № 6
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Ю.А. Холод